

NOVOSTI HUBOČIJA

#1263

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 1. 3. 2024.
Cijena: 1.33€

9 771845 895007

092024

O Pula ciao!

Pulu upropaštavaju koncesijska prezezanja, rasprodaja javnog prostora i sustavno rušenje vrijednosti Uljanika koji gradonačelnik Zoričić u budućnosti vidi kao promenadnu kulisu. Dok policija hapsi aktiviste, oni pozivaju na žestoku borbu protiv devastacije grada

str. 4-6.

Točkasti pristup
koaliranju ima ozbiljne
mane – protest na
Markovom trgu (Foto:

Može li se dogoditi da se ova treća – liberalna – skupina priključi jednoj od dvije prije spomenute grupacije? Iz perspektive tih stranaka, to bi bio mudar potez, ali ni SDP ni Možemo! ne bi pogriješili kad bi u svoje blokove privukli te stranke. To se naročito odnosi na Možemo!, koji zasad nema ozbiljnih koalicijskih partnera i kojemu bi nabrojane liberalne opcije mogle pomoći da u nekoj mjeri ostvari svoju zamisao o ‘točkastoj’ koaliciji, jer dosta je izvjesno da je TOMISLAVU TOMAŠEVIĆU i SANDRI BENČIĆ propao plan o takvoj vrsti koalicije sa SDP-om.

‘Možemo! u nekim izbornim jedinicama traži tzv. točkastu koaliciju. Ako koalicija sa SDP-om kao takva odvraća njihove birače, kako to da ih onda ne odvraća u svim jedinicama?’ upitao je BERTO ŠALAJ, profesor na zagrebačkom Fakultetu političkih znanosti, u prošlom broju Novosti. Možemo!, zapravo, u organizacijskom smislu ne postoji ili postoji tek u tragovima u barem pet izbornih jedinica, to jest u pola Hrvatske, pa su u tim jedinicama voljni za stvaranje zajedničke liste sa SDP-om i u tim jedinicama njihovi potencijalni birači neće apstinirati zbog takvog saveza, dok bi stvari trebale biti obrnute u onoj polovini izbornih jedinica u kojima Možemo! ima razloga računati na relativno pristojan rezultat mimo koalicije sa SDP-om. Takav pristup, naravno, nije politički logičan i održiv, a pritom je argumentacija veoma tanka: vodstvo platforme Možemo! tvrdi da će izlaznost lijevih birača biti znatno veća ako SDP i Možemo! nastupe odvojeno i da će to biti dovoljno da se poništi efekt izbornog sustava, koji obilato nagrađuje najjaču listu u svakoj izbornoj jedinici.

Ako se dogodi izlazak lijevice i liberala na izbore u dvije a ne tri kolone, Socijaldemokratima DAVORKA VIDOVIĆA moglo bi se dogoditi da ostanu usamljeni i nesvrstani, ali ne svojom voljom. U takvom scenariju, Socijaldemokrati bi vjerojatno prestali biti parlamentarna stranka, što bi bio dosad nezabilježeno munjevit pad od drugog najbrojnijeg zastupničkog kluba u Saboru do totalnog iščeznuća iz parlamenta. Da li bi to bio gubitak za hrvatsku politiku? Nema argumenata koji govore u prilog potvrdnom odgovoru.

Među zastupnicima Socijaldemokrata, koji su nastali izbacivanjem i odlascima iz SDP-a, postoje dva ili tri politički talentirana čovjeka, ali to nije dovoljno da bi se stekla javna prepoznatljivost i da bi se steklo povjerenje birača. Socijaldemokrati su se izgubili u pokušaju da budu na jednakoj kritičkoj distanci prema HDZ-ovoj vlasti i prema lijevoj opoziciji, što ih je ostavilo u prostoru općenitog i ispraznog zalaganja za humanističke vrijednosti, mir i dobro. Nešto žešća retorika protiv HDZ-a i apeli da stranke lijeve i liberalne opozicije zajednički nastupe na izborima došli su kao posljedica suočenja s realnošću, koja je takva da ne ulijeva nadu u opstanak Socijaldemokrata u slučaju samostalnog izlaska pred glasače. HSS im, ako se Beljak u međuvremenu ne prikloni SDP-u, neće biti dovoljan za spas. ■

Nitko ni s kim

Možemo! tvrdi da će izlaznost lijevih birača biti znatno veća ako SDP i Možemo! nastupe odvojeno i da će to biti dovoljno da se poništi efekt izbornog sustava, koji obilato nagrađuje najjaču listu u svakoj izbornoj jedinici. Takav pristup nije politički logičan i održiv, a pritom je argumentacija veoma tanka

MOŽEMO! ne želi sa SDP-om, osim ‘točkasto’; SDP ne želi sa Socijaldemokratima, koji pak žele sa svima od centra ulijevo, no ne žele stati iza SDP-ovog predsjednika PEĐE GRBINA kao premijerskog kandidata; liberalni Fokus ne želi s Radničkom frontom, a isto vrijedi i u obrnutom smjeru; Stranka s imenom i prezimenom, to jest DALIJA OREŠKOVIĆ, teško da može s Centrom IVICE PULJKA; Možemo! ne želi s Radničkom frontom i Socijaldemokratima; dio SDP-a ne želi s Centrom... Tako otprilike stoje stva-

ri s lijevo-liberalnom opozicijom, a iz toga proizlazi da je najrealnije da će stranke što čine rečeni komad političkog spektra izići na parlamentarne izbore u dva ili tri bloka.

Naravno, ako izbori budu u rujnu, o čemu se sve više spekulira, moguć je i drukčiji raspored, ali ne bitno drukčiji. Prvu grupaciju predvodit će SDP, a u njoj će se naći GLAS ANKE MRAK TARITAŠ, možda Centar, možda Dalija Orešković, ali njoj je, rekoso, problem ići s Centrom, vrlo vjerojatno nezavisni BOJAN GLAVAŠEVIĆ, vjerojatno Radnička fronta KATARINE PEOVIĆ, možda HSS KREŠE BELJAKA, no HSS je već sklopio predizbornu

koaliciju sa Socijaldemokratima, koje Grbin, kao što znamo, ne želi za partnere.

Na čelu drugog bloka bit će platforma Možemo!, ali zasad je teško naslutiti tko će im biti partneri: možda će to biti Dalija Orešković, ako se ne uspije dogovoriti sa SDP-om, možda još poneki istaknuti pojedina i predstavnik pojedinih građanskih inicijativa i aktivističkih organizacija. Treći blok nema izrazitu stranku-predvodnicu, a u njemu su IDS, Fokus, Reformisti i PGS: svaka od ovih stranaka vezana je uz određenu regiju, odnosno uz jednu ili najviše dvije izborne jedinice.

IMPRESSUM

Godina xxv / Zagreb | petak, 01/03/2024

NOVOSTI
#1263

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš

IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Lujko Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović,
Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA

Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik Interna-
cionalne), Dragana Bošnjak,
Milan Cimeša, Zoran
Daskalović, Ivica Đikić,
Tena Erceg, Dragan
Grozđanić, Mirna Jasić Gašić,
Nenad Jovanović, Vladimir
Jurišić, Anja Kožul, Igor
Lasić, Branimira Lazarin,

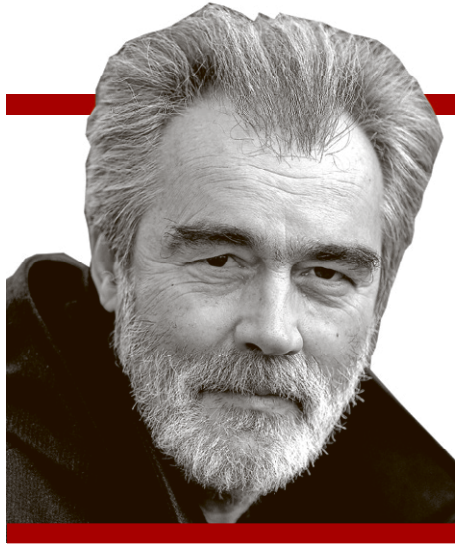
Bojan Munjin, Tamara
Opačić, Ivana Perić, Boris
Postnikov, Srećko Pulig,
Hrvoje Šimičević i Nataša
Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišević & Damir Bralić,
Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNICE
Luka Duplančić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',
Zagreb
TIRAŽA 6000

Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i
sredstvima Ureda za
ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

UVREDE
& PODMETANJAIzvještaj
iz ordinacije

PIŠE Viktor Ivančić

‘Dok govorim, Hrvatska toliko cvjeta pod mojom vlašću da se osjećam kao baštovan u polju ruža. Ali čim zašutim, počinju sranja – korupcija, nepotizam, pravni nered, disfunkcionalna država, socijalno očajanje... I normalna stvar, šutim sve manje i manje’

SVAKO jutro, čim se probudim, osjećam toliku ispunjenost uspjesima svoje vlade da to moram pod hitno podijeliti s hrvatskim građanima, sumorno govori ANDREJ PLENKOVIĆ, dok ga doktor VJERAN GRKOVIĆ pozorno promatra. ‘I onda kao sumanut trčim do najbliže kamere ili, još bolje, televizijskog studija da sve to izbacim iz sebe. Da odmah saopćim Hrvatima i Hrvatima koliko sam oduševljen svojim radom. Jutros sam zbog toga izjurio van bez doručka, jedva sam stigao hlače obući. Popij barem sok od naranče, vikala je za mnom žena, dehidrirat ćeš na nekoj od konferencija za štampu.’

Pacijentu podrhtava glas i vidno mu se znoje dlanovi, pa mu ugledni psihijatar diskretno nudi kutiju s papirnatim maramicama. Ovaj uzima jednu i metodično osekne nos.

‘Evo baš prije dolaska u vašu ordinaciju obratio sam se medijima da ih upoznam sa senzacionalnim rastom BDP-a u prošloj godini’, kaže Plenković. ‘Četiri koma tri posto u zadnja tri mjeseca, molim vas lijepo! A dva koma osam posto godišnji prosjek. Naravno da sam se opet osvrnuo i na dosad nezabilježen rast plaća, preko pedeset posto u javnom sektoru. Pa na kapitalne infrastrukturne investicije. Pa na rekordni priljev sredstava iz europskih fondova. Fenomenalni su to rezultati... Zna li vi, doktore, da Hrvatska pod rukovodstvom moje vlade bilježi drugi najveći rast BDP-a u Europi?’

‘Ne morate mi iznositi takve detalje’, reče doktor Grković. ‘Ja sam vaš liječnik, ne vaš glasač.’

‘Ali ne mogu da ih ne iznosim, razumijete?’ zavapi Plenković. ‘Zbog toga sam vam se i obratio. Naprosto ne mogu izdržati duže od par sati a da užu i širu okolinu detaljno ne informiram o svojim podvizima i da ne izrecitiram više lauda na račun moje vlade.’

‘Iako znate da su te laude bez osnove?’ upita doktor Grković.

‘Naravno da znam’, reče Plenković. ‘Ali ne mogu si pomoći. Evo, i sad sam došao do vas zbog narušenoga zdravstvenog stanja, i odmah sam krenuo govoriti o fascinantom rastu BDP-a. Da čovjek popizdi.’

‘A zašto mislite da vam je zdravlje narušeno?’

‘Pa to postaje sve gore i gore, doktore. Skoro neizdrživo. Do prije neki mjesec bilo mi je dovoljno da jednom dnevno građane upoznam s nevjerojatnim postignućima u svim sektorima, da obavijestim Hrvate kako zahvaljujući meni i mojoj vladi žive bolje nego ikad, čak i ako toga nisu svjesni. Ali sad mi to više nije dosta. Bez tri ili četiri seanse samohvale dnevno ne mogu navečer zaspati, prevrćem se u krevetu, znojim se, žena me gleda prestravljeno... Što je to, neka ovisnost?’

‘O ovisnosti se svakako radi’, klimne glavom doktor Grković.

‘Pa što da radim, doktore?’ jaukne Plenković. ‘Ne mogu sebi dopustiti da se u zrelih godinama navučem, kao neki kokainist.’

‘Ne bih se na vašem mjestu toliko brinuo’, umiri ga doktor Grković. ‘Bez obzira što je riječ o težem obliku ovisnosti, mišljenja sam da se možete do mile volje javno kurčiti bez pokrića, a da to ne bude opasno po vaše zdravlje. Opasno je, doduše, za društvo, za zajednicu, ili da budem malo patetičniji – za Hrvatsku. Ali, znate, ja nisam tu da liječim Hrvatsku, nego da se pobrinem za vas. A samohvala, koliko ja znam, ne dovodi do tjelesnih oštećenja. Naprotiv, čovjek može značajno popraviti kondiciju ako nekoliko sati dnevno utroši na klesanje spomenika samome sebi.’

‘Ali ja govorim o psihičkim tegobama, doktore’, pobuni se Plenković. ‘Ne mogu više podnijeti ovakvo stanje. Želio bih provesti barem jedan jedini dan a da ne kažem

Samopromotivne aktivnosti obustavlja samo kad spava – Andrej Plenković (Foto: Davor Puklavac/PIXSELL)

ni riječi o svojim veličanstvenim uspjesima. A ne ovako. Ne samo što me ukučani sumnjivo gledaju, ne samo što me politički protivnici ismijavaju, nego već dolazi i do problema s najbližim suradnicima.’

‘Kakvih problema?’ upita doktor Grković.

‘Jučer me, na primjer, zaskoči Marko s nekom sumanutom pričom...’

‘Koji Marko?’

‘Marko Milić, portparol moje vlade, zadužen za odnose s javnošću. Dođe dakle Marko do moje kancelarije, onako sav ljepljiv i migoljav kao inače, i kaže ovako: Ako više ne postoji nikakva razlika između politike i odnosa s javnošću, to jest ako se kompletan sadržaj politike sveo na odnose s javnošću, tko je kome šef, vi meni ili ja vama? Ja ga frapiran upitam: Zašto bi ti meni bio šef, pobogu, Marko? Kaže on meni: Zato jer se citavo vrijeme ne bavite ničim drugim osim što reklamirate rad i postignuća svoje vlade, a ja sam na čelu odjela koji se treba baviti reklamiranjem rada i postignuća vaše vlade. Znači, tko bi kome morao izdavati naloge, vi meni ili ja vama?’

‘I što ste mu rekli?’ upita doktor Grković.

‘Poslao sam ga u pičku materinu’, reče Plenković.

‘To je dobro’, kaže doktor Grković.

‘Zašto je dobro?’ pita Plenković.

‘Onako, zbog dinamike teksta’, slegne ramenima doktor Grković. ‘Nije to bila medicinska napomena.’

‘Ali možete li vi meni pomoći, doktore?’ opet zavapi Plenković. ‘U biti, ja bih volio pustiti Marka da radi svoj posao. Samo budem toliko ozaren svojim uspjesima da se ne mogu suzdržati. Evo i sad mi dođe da se pohvalim kako sam u stanju sebe hvaliti deset puta više i bolje nego što me hvale Marko i njegova ekipa, iako im je to profesionalna obaveza.’

‘Jeste li razmislili o tome da, umjesto što pričate o tome kako ste uspješni, pokušate biti uspješni?’ upita doktor Grković.

‘U tome i jest problem, doktore’, reče Plenković. ‘Ja uopće ne bih znao da sam uspješan da stalno ne govorim o tome. A ne mogu si dopustiti neuspjeh. Razumijete? I onda je to zatvoreni krug iz kojeg ne uspijevam izaći. Naprosto nemam predodžbu kako bih mogao uspješno voditi vladu ako ne širim vijesti o vladinim nevjerojatnim uspjesima. Pa što je to, jebote?’

‘U medicini to zovemo sindromom prepotentne mrcine, ali ne bih vas htio opterećivati stručnim izrazima’, reče doktor Grković.

‘Postaje stvarno naporno’, zavrti glavom Plenković. ‘Ljudi već pričaju da dobivam na težini jer sam pun sebe. Jer dok govorim, Hrvatska toliko cvjeta pod mojom vlašću da se osjećam kao baštovan u polju ruža. Ali čim zašutim, počinju sranja – korupcija, nepotizam, pravni nered, disfunkcionalna država, socijalno očajanje... I normalna stvar, šutim sve manje i manje. Došlo je skoro dotle da samopromotivne aktivnosti obustavljam samo kad spavam. A i to nije pouzdano. Neku noć sam sanjao kako sam toliko neophodan Hrvatskoj da izbori postaju suvišni. Čak opasni.’

‘Kakav je bio vaš odnos s ocem?’ upita doktor Grković.

‘S ocem? Kakve to ima veze?’

‘Nikakve. Ali od psihijatra se očekuje da postavi to pitanje.’

‘Bio je to lijep odnos’, reče Plenković. ‘U mladosti sam nastojao narasti u očevim očima, a kad sam odrastao i osvojio izbore, otac je pokušavao narasti u mojim. Tada je tata proveo ono čuveno istraživanje koje je pokazalo da su svi mediji koji kritički govore o meni i mojoj vladi neprofesionalni.’

‘Znači ipak je nešto i do odgoja...’ promumlja doktor Grković i namršti čelo. ‘Čujte, ne vidim za vas drugoga lijeka osim dobre stare terapijske metode prelaska s riječi na djela.’

‘Ali kako, doktore? Kako?’

‘Postupno. Vaš slučaj je težak i oporavak će trajati dugo. Trebat će vam dosta strpljenja. Krenite od malih stvari. Od detalja. Od sitnica koje ćete zaista učiniti, a ne se tek bez osnova hvastati njima.’

‘Kojih sitnica?’

‘Pa ne znam... Za početak pokušajte napraviti neku dobru stvar, nešto što će pouzdano biti na korist i dobrobit zajednice, a nakon toga se prisilite izbjeći samohvalu i naprosto šutite o tome.’

‘Da napravim, na primjer, što?’

‘Na primjer da date ostavku.’ ■

Uljanik - ostade samo ribolov

Pulom nešto kune i bruji

Pulu upropaštavaju koncesijska presezanja, rasprodaja javnog prostora i sustavno rušenje vrijednosti Uljanika koji gradonačelnik Zoričić u budućnosti vidi kao promenadnu kulisu. Dok policija hapsi aktiviste, oni pozivaju na žestoku borbu protiv devastacije grada

RIBARSKA lučica Vergarola nema se što vidjeti, a koliko se oko nje praši. Ne da se praši samo od obližnje pulske Cementare, koja proteklih dana opet predstavlja zaseban slučaj, nego od vlasničkih upozorenja, koncesijskih presezanja, deložacijskih najava. Uz tih jedva tridesetak metara žala burka se i pjeni kao u kotlu, tako da ovamo navraćaju i televizije.

Ne bi se ipak reklo da ribari imaju neke šanse, kad se malo bolje pogleda. Tu su još negdje od kraja Prvog svjetskog rata; sad ih je možda sveukupno pedesetak korisnika, profesionalaca i sportsko-rekreativnih entuzijasta. Njihove su one dašćare u borovoj šumici koja se uspinje prema naselju Stoja. Ponešto ukrasnog bilja u pitarima između tih šupa, natrule brodske cime, mačak koji sjedi na dotrajaloj

zelenoj vrši. Vergarola, a neki kažu Vargarola, sa zapada je stisnuta ogradom vojne luke na ishodištu poluotoka Muzil.

Duž vrha ograde namotana je spirala žiletžice, a po njoj je netko jednom omotao nekakvu deku. Vrijeme je vjetrom isjeklo pokrov u trakaste dronjke, i teško je reći jesu li veseli ili jezivi. Na istočnoj strani mandrača je Tehnomontova skalamerija, odloženo gvožđe i drugi

brodograđevni materijal. Taj mladi privatni škver, prilično uspješan i medijski rado viđen subjekt, koncesionar je i na Vergaroli.

No danas bi se Tehnomont širio, pa mu ribari smetaju, ali oni se ne daju, računaju i s pravom dosjelošću, bili su tu davno prije njega. Onda se upetljao Grad Pula, nude im se zamjenske lokacije. Uбудuće bi se mogli smjestiti na suprotnom kraju pulskog zaljeva,

ako im se bude dalo ići skroz tamo. Prema riječima mladog ribara NIKOLE SIMIĆA, s kojim smo na licu mjesta podijelili impresije, bit će oko toga još rasprave.

— Nisu nam željeli ni kontejner dati iz Tehnomonta, kad smo prije dvije godine trebali skupiti porazbacano smeće... A ne tražimo ništa, sve možemo o svom trošku održavati – govori Nikola. Zaoštrilo se, nije taj sukob od jučer, uvjeravamo se kako nezaustavljivo raste. Dok razgovaramo, s istoka odjekuju zvukovi teškog metala, onoga pravog. Vojna luka odgovara potpunom tišinom ambijenta izlučenog van svijeta, nedostaju joj samo cvjetni paunski repovi.

Vergarola zapravo je Pula u malom, ona posreduje cjelinu toga grada i njegovih refleksija vjerno poput fraktala. Po algama što se zelene u plićaku naliježe ista ona cementna prašina iz pogona s druge strane Tehnomonta, o kojoj se iznova vodi opća prepirka. Španjolski vlasnik cementare ne obazire se na kritičnu izmjeru sumporova dioksida i drugog. Može mu biti, lani ga je okrijepila dobit od 276 milijuna eura nakon oporezivanja za 2022. godinu.

No štošta se u Puli dade tome nadovezati, sadržajno otvoriti s ovog mjesta. Mi smo tako produžili na južnu stranu Stoje, k Lungomaru, da svojim i dronovim očima osmotrimo najnoviju sječu tamošnje šume. Tu se ne širi brodograđevni privatni kapital, nego gradonačelnik FILIP ZORIČIĆ bez zakonske osnove uvećava prostor za novopečeni hotelđiziju DRAGANA ŠOLAKA. U ovom slučaju izlika je dogradnja javnog nogometnog terena. Prije mjesec dana, policija je uhapsila i preko noći zadržala šestoro aktivista koji su tome ispriječili svoja tijela.

Zatičemo pet žutih gusjeničara u borbenoj formaciji na plohi nekadašnjeg kamenoloma. Između toga gradilišta i postojeće zaravnj s drugim nogometnim terenom i teniskim igralištima, i dalje se koči onaj kameni spomenik prirodnim elementima. Zemlja i voda, zrak i vatra se ovdje nepokolebljivo stavljaju u funkciju profita.

Diskretni efekt te operacije prepoznajemo u rezultatima nedavnih izbora najniže upravne razine, one kvartovske. SDP, već glasovita lokalna agencija za reprezentiranje Šolakova poslovnog interesa, sasvim je tu čučnuo. Jedan se od njih doduše junački probio u svoj mjesni odbor. STEVAN MUIDŽA mu je ime; to je onaj lik koji se nekad pojavljuje u obličju SDP-ova političara, nekad i donatora, a nekad samo trgovačkog putnika koji je našao konačni cilj.

Svemtu je odlučno prisnažio i predsjednik stranke PEĐA GRBIN. Odrastao je inače odmah tu iznad, na Zelenikovcu, i valjda mu je i samom tada nedostajao hotelski kompleks uz more. No više nemamo vremena za gazdine sladoleđare, moramo čim prije do Uljanika. BORIS CEROVAC, škveranin koji tu vodi Nezavisni sindikat radnika Hrvatske, sabire nam račun najvećeg primjera otimačine gradskih proizvodnih i prostornih resursa.

— Ne može se procijeniti je li u tome gora državna ili lokalna vlast, dok se već u slučaju brodogradilišta 3. maj vidi da jedni i drugi mogu i drukčije – zaključuje on. Riječki škver, zaglavljn u sličnoj poslovnoj nevolji, uživa očitu potporu svih političkih instanci. Istodobno u Puli nitko pojma nema zašto je Vlada prošle godine odbila jednu zrelu ponudu iz Češke za kupnju Uljanika.

U međuvremenu su redom sve novije ponude obarale cijenu škvera do iznosa manjeg i desetak puta, a licitacija još nije gotova. Za uzvrat raste broj radnika koji su odustali od čekanja i otišli u brodogradilišta Njemačke, Francuske, Norveške, Italije. Takvih je dosad možda petstotinjak, u odnosu na oko 200 preostalih u Uljaniku.

— Ostali su promijenili zanimanje, ili ostarjeli, ili umrli. Inženjeri rade projekte za strance. Nitko ne vodi računa o radnicima, njihovu

iskustvu i znanju, o ljudskim resursima... To se ne može nadoknaditi. Svi ovi faktori od Uljanika vide samo zaradu, prostor koji će raspačati – kazuje nam Cerovac ispod pješćakog mosta kojim su nekoć stotine škverana prelazile cestu uz Arsenal do svoje porte.

Danas im ne treba ni trotoar uz kolnik, a most se više ne isplati ni tretirati protiv korozije. Pola sata zatim, temu nastavljamo na Vidikovcu s DUŠICOM RADOJČIĆ, predvodnicom ovdašnjeg Možema!, članicom Gradskog vijeća Pule. Prenosi nam kako je Zoričić prije koji tjedan namjerio provesti ideju o gradnji javne promenade kroz Uljanik. Baš tako, da građani mogu šetkati između kranova i viličara, brodskih cijevi i gomila metalne strugotine.

Ovdje moramo načas zastati i rastumačiti složenost dotične komunalne vizije. Grad nije tu vlasnik ama ničeg, jer ipak govorimo o pomorskom dobru i privatnoj koncesiji za škver. Gradonačelnik je svejedno odlučio mijenjati prostorno-plansku dokumentaciju, pa je zatražio pristanak Gradskog vijeća. Ono ga je odbilo, ali uto je shvatio da mu njihov blagoslov ni ne treba. Obratio se Županiji istarskoj ne spominjući više tu neslavnu avanturu.

— Projekt je ionako apsurdan, ali on se ne obazire – nasmijana je pritom Radojčić, ali nekako više od muke. Pitamo otkud takav noviji angažman Možema! u ekonomskoj politici, ne tek municipalnoj. Stranka se u posljednje vrijeme oko sudbine Uljanika aktivirala i u Hrvatskom saboru, što je dosta nekarakteristično za nju. Ranije se nad Uljanikom okupljala jedino ekipa iz Radničke fronte.

Odgovor naše sugovornice podudara se s Cerovčevom spoznajom o najjačim stranač-

‘Shvatimo da imamo moć i da se trebamo mobiti! Kaže se da su sve oteli i rasprodali, ali ima još toliko toga... Oni iza’, pokazala je aktivistkinja Nataša Medančić prema sjedištu Grada Pule iza svojih leđa, ‘moraju raditi za nas. Gaće im se ipak pomalo tresu!’

Sale Veruda na okupljanju inicijative ‘Protiv Sječe’

ko-političkim snagama koje zapostavljaju jedini veliki pulsni škver. Takvo pozicioniranje traje još od IVANA JAKOVIĆA i prevlasti IDS-a koji je u svemu tražio nova turistička lovišta. Ili, na širem planu, od HDZ-ova i SDP-ova generalnog odustajanja od materijalne proizvodnje u Hrvatskoj.

— No mi smo u konzultacijama sa brodograđevnim i ekonomskim stručnjacima doznali da je perspektiva tog sektora i dalje veoma opipljiva – svjedoči Dušica Radojčić.

Prelazimo na druge gradske teme, obavezni Lungomare, između ostalog i pitanje tamošnjeg parkiranja očekivanog puno većeg broja automobila, onda na problem javnog parkinga u Puli uopće. Ispada da je nadležna osoba, direktor BRANISLAV BOJANIĆ, u biti jedini vodeći gradski kadar kojeg je Zoričić zadržao na funkciji.

Njemu se dakle Puležani zahvaljuju na aktualnom kaosu oko parkiranih zona. Izgradio je sad i jednu senzacionalnu montažnu rotacijsku garažu nadomak stadionu Aldo Drosina, s triput po deset mjesta za automobile, premda je konstrukcijom zauzeta površina za ranije korištenih desetak mjesta, pa je dobiveno svega oko 20 novih. Računica je nemoguća, i prije će biti da se investicijom poravnavalo bilancu prihoda i rashoda, nego da su odgovorna lica toliko nesuvisla.

Predvečer forsiramo sasvim pust centar grada, i tek na drugoj strani nailazimo na gužvu pred Arenom, s desecima kamiona i žamorom užurbanog ljudstva s akreditacijama i uniformiranim osiguranjem. Snima se film, objašnjava nam jedan zaštitar kojeg tražimo savjet u vezi s parkiralištem Karolina. Kakav film, njemački film, bajka o nekoj curici koja živi u ruševinama, dok ljudima netko krađe vrijeme. Kakvo vrijeme, pa doslovno vrijeme; bajka, čarolija, budžet 34 milijuna eura.

Autor bajke nije bilo tko, nego slavni MICHAEL ENDE, a knjiga i film zovu se ‘Momo’, po imenu spomenute djevojčice. No parking nam treba, i nastavljamo o tome, a jedan visoki namjernik u prolazu ljubazno dobacuje ključnu informaciju. Znamo li se možda, kad se malo bolje zaviri pod njegovu kapu, a ono ispod nje PAULO GREGORVIĆ, kolega iz Glasa

Bageri na Lungomaru

Andrea Matošević

Istre, odavno i borbeni sindikalist u toj žalosnoj kući.

E pa nismo više kolege, Paulo se maknuo iz ove struke, eno ga sad u Akvariju na Verudeli. Zašto li se maknuo, bolje da se ne pita, nego da počujemo kakvu to kolekciju velikih brodskih maketa izlažu među ribama u tvrđavi na krajnjemu južnom rubu grada. Makete brodova, naime, građenih ponajviše u Uljaniku, ali i šire, do par stoljeća u prošlost. I sve nam se tu lagano pomiješalo; brodovi u akvarijskim bazenima, šetališta u brodogradilištima, novinari u muzejima, filmski setovi u Areni, krađe u filmovima, ribari na televiziji.

Tek ujutro, u Dnevnom boravku nekadašnje kasarne Karlo Rojc, slike pomalo dolaze na svoje mjesto. BRANIMIR SLIJEPEČEVIĆ BRADA donosi nam kavu, prepričava kako su im lopovi neki dan odnijeli svu tehniku iz prostora Radija Rojc.

— Ne bih razvijao teoriju zavjere i političkog pritiska, jer nisu ni kablove odvojili kako treba – rezonira Brada. No štovatelji Radio Rojca odmah su počeli spontano donositi pomoć, skupilo se ubrzo pola od desetak tisuća eura pretrpljene štete.

A banuli smo tu posve slučajno na 10. rođendan Dnevnog boravka, prvog zajedničkog prostora u ovom sjedištu nevladinih udruga Pule. Sudaramo se s djecom iz nedaleke škole za učenike s posebnim potrebama koji ovdje navraćaju gotovo svaki dan. Bježimo da stignemo na Forum gdje upravo započinje press-konferencija Inicijative ‘Protiv sječe!’, s pridruženim članovima udruge Walter.

To su oni koje su naoružani zaštitari i jake snage MUP-a herojski odbacili u nasrtaju na ogradu gradilišta na Valkanama krajem prošlog mjeseca. No aktivisti tih organizacija zalažu se za sve javne i zelene površine Pule, ne samo tu jednu, nego i za onaj krasni četverostruki drvodred Giardini usred grada, recimo. Bio bi i krasniji da ga ova ista vlast nije onomad desetkovala sječom dijela stabala, točnije ladonja.

Ugred kazano, ladonja je istarski brijest, drago jedno drvo koje se često daje uočiti po ovom poluotoku, sadeno upravo radi dubokog hlada. No ladonjom se naziva općenito svako drvo koje ima takvu svrhu kultivacije, pa je ovoj konkretnoj biljci ujedno iskazana jasna imenoslovna počast. Ne manje od njezine sje- ne, osvježavajuće djeluju riječi koje se pred

okupljenim novinarima odbijaju o kamene ploče Foruma.

‘Shvatimo da imamo moć i da se trebamo mobiti! Kaže se da su sve oteli i rasprodali, ali ima još toliko toga, malih vrijednosti koje nam toliko znače... Oni iza’, pokazala je aktivistkinja NATAŠA MEDANČIĆ prema sjedištu Grada Pule iza svojih leđa, ‘moraju raditi za nas. Gaće im se ipak pomalo tresu! I nije se na Valkanama dogodio naš poraz, nego se pokazalo da i šačica ljudi može voditi žestoku borbu...’

Riječ je uzeo i SALE VERUDA, a njega definitivno odbijamo posebno predstavljati. Gradsko komunalno poduzeće Herculanea nazvao je poduzećem za protuprirodne aktivnosti. Grabljaju lišće do besvijesti, kao što je opisao, a ne znaju da bi ono moralo ostati uz drvo kao zaštita od smrzavanja, kao budući humus. Zdravo drveće sijeku, ali ono problematično nerijetko ostavljaju.

I, konačno, pored Zlatnih vrata susrećemo ANDREU MATOŠEVIĆA, profesora etnologije i publicista s Filozofskog fakulteta u Puli. Nedavno je objavio ‘Kolos Jadrana’, knjigu o Uljaniku o kojoj se pisalo i u Novostima. Dok se dogovaramo gdje da sjednemo, jedan proslavljeni usput mu dodaje plastificiranu kartolinu. S jedne strane je rudarski pozdrav, s druge stihovi samog autora. ‘ŠPIRO DMITROVIĆ’, piše ispod njih, a saznat ćemo da je bivši rudar iz Raše, penzionirani.

‘Poznajemo se, pisao sam i o rudarstvu’, objašnjava Matošević, pa neka se onda ne ljuti za *intermezzo*, samo da ispratimo čovjeka. ‘U rudara hrabro srce bije/ Na otkopu njemu lako nije./ Rudarski je rad sa ‘sedam kora’,/ Al i rudar netko biti mora.’ Ne mora, ako ćemo

Boris Cerovac

pravo, kao ni brodograditelj, niti ribar, sve dok je nama mora.

Dalje ćemo sami, počev od šetnice u Zoričićevoj glavi, povrh svega najavljene riječima da se time Uljanik otvara javnosti. I to baš sad kad se zatvara radnicima, što je već perverzno. — Ali, i prije je Uljanik bio otvoren za javnost, više puta godišnje, za porinuća ili Uljanikovu trku, osim što je bio primarno usmjeren prema javnom interesu. Uljanik je izlazio van, mi ulazili unutra – kaže naš sugovornik.

Iritira ga gradonačelnikov stav da će ‘on nešto uraditi s tim’, hipertrofirano sebstvo kojim je obilježen njegov mandat dosad. ‘Iprak, s njim je došlo još nešto’, napominje ovaj znanstvenik koji je među ostalim suosnivao pulski sveučilišni Centar za kulturološka i povijesna istraživanja socijalizma.

— Ljudi su se zainteresirali za politiku. Pula je radnički grad, vojnički grad, tvrd grad, pa je još nešto izašlo na ulice s radnicima Uljanika nakon njegova sloma 2018. godine – konstatirat će finalno Matošević.

To nešto kune i bruji po kantunima Monvidala i Kaštanjera, uz panjeve ladonja i borova, pod vertikalama gigantskih dizalica Uljanika koje sa svake točke Pule nude orijentir za prostorno i društveno snalaženje. Sve ga je više i u medijima, ne samo zbog nedostatka pikantnijih atrakcija. Hoće li dostajati Puli, to valjda nećemo doznati tek iz muzeja, filmova, knjiga. ■

Збрзана реформа

Иако изгледа да сукоб међу синдикатима просвјетних радника иде у корист Влади, он јој дуго-рочно штети. Створено је неповјерење међу синдикатима које ће их убудуће тјерати на међусобно натјечање које само може завршити у радикализацији позиција и захтјева и отежати будуће преговоре, сматра Драган Багић

УЧИТЕЉ, стручни сурадник, одгајатељ имат ће коефицијент 2,01 а чувар природе 2,10. Што је то сложеније у послу чувара природе од посла учитеља, да ли је то стручна спрема, да ли је опасност хоће ли га напасти медвјед? Водитељ возног парка који води рачуна рецимо о 20 шкода, имат ће коефицијент 2,35. Да ли је лакше водити бригу о 20 дјеце или о 20 шкода?! Незадовољство нам је највише изазвао коефицијент савјетника за обуку коња у ергели који ће имати 2,20. Спремачица у школи имат ће коефицијент 1,06, али спремачица негдје другдје, рецимо у здравству, гдје се не чисти само хирургија него и канцеларијски простори имат ће 1,15. Кухар у школи имат ће коефицијент 1,30, а кухар у саставу заштите природе 1,45. Не знам што тај кухар у саставу заштите природе кука – наводи Жељко Стипић, председник незадовољног школског синдиката Препород тек дио примјера распоређених коефицијената изњедрених новом Уредбом о називима радних мјеста, увјетима за распоред и коефицијентима за обрачун плаће у јавним службама коју је Влада донијела прошлог тједна.

Владина уредба о коефицијентима једна је од најзначајнијих карика Плен-

ковићеве, како је оцијенио, повијесне реформе увођења реда у саставу државне и јавне службе која је зачета Законом о плаћама изгласаним крајем прошле године. Иако је сврха Пленковићеве повијесне реформе у државном и јавном сектору требала бити и исправка досадашњих нагомиланих неправди, она их је само забетонирала на дуљи период. Тихо незадовољство Владином уредбом, точније формираним коефицијентима исказао је дио државних службеника и намјештеника. Правосудним службе-

Нада Ловрић (Фото: Матија Хаљак/PIXSELL)

ницима, чије незадовољство тиња још од прошлогодишњег великог штрајка и неиспуњених обећања, тако су се придружили ватрогасци из локалних и регионалних јавних ватрогасних постројби и двд-ова који су за исти посао слабије плаћени од колега запослених у државној служби. Гласови незадовољства могли су се чути и из сектора здравства, али су се они интервенцијама министра БЕРОША стишали. Највеће незадовољство акумулирало се у образовању што је изазвало просвјед просвјетара 9. вељаче, који су организовала два од четири школска синдиката на Марковом тргу. И док су школски синдикати Препород и Независни синдикат знаности и високог образовања акумулирали своје незадовољство на просвједу, Синдикат хрватских учитеља и Независни синдикат запослених у средњим школама Владине понуде су прихватили, како су рекли, дјеломично задовољно, али изречене критике умјесто Влади адресирали су на синдикалне колеге који су организовали просвјед.

— Рачунали су да ће повећање плаћа зачепити свима уста и да о неправедним и нелогичним коефицијентима нитко неће говорити. Учитељ ће заиста добити 160 еура већу плаћу, али не можемо заборавити да су запосленици у другим секторима прошли пуно боље, рецимо у државној управи плаће ће расти и за 1.100 еура што је наше чланове изириктирало. Кажу нам да се не успоређујемо него да будемо задовољни што нам плаће расту. Али нисмо задовољни. Запослени у образовању показали су што мисле о коефицијентима на успјешном просвједу на Марковом тргу. Показали смо да то незадовољство није прича неколицине људи. Нашу интернетску петицију, што је поприлична новост за хрватске прилике, потписало је скоро 40.000 људи који су премијеру и његовим министрима поручили да Уредба о коефицијентима није добра и да се мора мијењати. И Влада то може промијенити. Није то свето слово. Ради се само о постојању или непостојању политичке воље – говори Жељко Стипић о акцијама разједињене синдикалне сцене хрватског школства у којем годинама влада егзодус наставника математике, физике, информатике, енглеског.

— Повијесна реформа, јако заводљиво звучи, али тешко је рећи да ту има било што од реформе. Постоји одређена количина новца које треба потрошити. Државне службе су пуно боље прошле од јавних. Од иницијалних 850 милијуна еура за повећање плаћа у државним и јавним службама, 350 милијуна еура иде за државне службе, а 500 милијуна за јавне. За једног радника у државној служби повишица на годишњем нивоу износи 6.700 еура, а за једног радника у јавној служби негдје 2.500 еура. Наравно, према ван се комуницира помоћу заводљиве крилатице ‘за исти рад иста плаћа’ и ‘ред умјесто нереди’. Доминантан је био утјецај појединих министара и високих дужносника. Чији је утјецај био јачи, његови људи су боље прошли. Унаточ скоро милијарду еура средстава за повишице, Пленковић има људе на улици који нису задовољни и који ће се умирити само доношењем праведнијих коефицијената – каже Жељко Стипић поручујући да ће, ако се не остваре њихови захтјеви, обуставити синдикалне акције и новој власти поново испоручити захтјеве.

Стипић додаје да се синдикате из ресора образовања од почетка различито третирали и да су синдикати који су тражили транспарентност изгубили улогу партнера.

С друге синдикалне стране хрватског школства, НАДА ЛОВРИЋ, предсједница Независног синдиката запослених у средњим школама истиче да борба за коефицијент 2,01 с послодавцем као што је Влада није била лака те да су само дјеломично задовољни.

— Наравно да сваки синдикат који каже да је задовољан, нема смисла да постоји. Нисмо попустљиви, само смо пристојни. Ово је први пут да су синдикати укључени у договоре око формирања уредби. Процијенили смо да смо максимално добили што смо добити могли. Сматрам да је Владина уредба искорак у правом смјеру како би у будућности наставници, корак по корак, добили мјесто које стварно заслужују. Позиција 2,01, није позиција која мене развеселава, али раст плаћа за 55 тисућа запосленика од 15,7 посто је раст плаћа који нисам никада доживјела. Кренули смо с позиције раста плаћа од десет посто и дошли до раста плаћа кроз коефицијенте од 15,7 посто. Не можемо рећи да смо апсолутно незадовољни. Ипак смо направили помак од додатних 5,7 посто за наставнике. Важно нам је да смо осим раста плаћа сачували односе унутар самог сектора, нисмо могли дозволити изједначавање плаћа струковних наставника са средњом и вишом школском спремом, што је била накана предлагача Уредбе – истиче Нада Ловрић

Жељко Стипић (Фото: Жељко Хладика/PIXSELL)

и додаје да је та реформа коначно довела до успоредивости појединих категорија радних мјеста.

— Досад смо имали почетне коефицијенте и онда су поједина радна мјеста имала толико додатака да су ти коефицијенти на крају били неупоредиви. Рецимо, наставници и социјални радници имали су приближно исти коефицијент, али уз различите додатке. Наставници су имали додаток од 13, а социјални радник од 25 посто. Сада имамо коефицијенте који су успоредиви и по којима се то заостајање у плаћи смањује. Задовољна сам јер имамо платформу за даљњу борбу, али није проблем само у плаћи него у девастацији самог посла наставника – говори Ловрић која се осврнула и на просвјед просвјетара одржан на Марковом тргу.

— Успјешан је онај просвјед који доведе до резултата. Не могу схватити слабост оних који не знају преговарати него гурну људе да се посвађају. То је само борба за чланство, ударци испод паса. Мањински синдикат увијек може обећати члановима што год се пожели, без реалности и одговорности. Стипић и Препород се управо популистички понашају. Успоређивање коефицијената умјесто здраворазумског односа према цијелом суставу довело је до похлепе, најнижег подизања емоција. Спремачице у образовању имају нижи коефицијент од спремачица у социјали и здравству зато што имају и мању норму. У основној школи норма спремачице је простор од 600 квадрата, у средњој 800 квадрата, док у болници та норма износи 1.000 квадрата. Кад бисмо у образовању спремачицама повећали норму, многе би нам спремачице због смањења разреда и простора, остале без посла. На крају крајева није исто чистити разреде и болничке собе или фекалије у старачком дому. Што се тиче успоредбе наставника и савјетника за тренинг коња који мора имати факултет, минимално осам година радног стажа и сертификат међународне европске интеграције за тренинг коња, то је стручњак. Ако ћемо то тако гледати онда можемо рећи да наш

изврсни савјетник има коефицијент 2,62, а савјетник за тренинг коња 2,20 – тумачи Ловрић.

Професор социологије на загребачком Филозофском факултету ДРАГАН БАГИЋ истиче да Владу поред свега треба похвалити за реформу плаћа у државној и јавној служби, али да је настао читав низ проблема у provedби.

— Најважнији проблем из којег произлази низ осталих јест да се тај велик и важан посао није спровео како је на папиру замишљено и обећано. Није проведено адекватно вредновање сложености радних мјеста, није проведена расправа о том вредновању и оцјени сложености. На крају се изради коефицијената методолошки приступило онако како се то досад радило с класичним натезањем, притисцима и трговином, без системне логике и аналитичке подлоге. Истина да је такву реформу немогуће провести без незадовољства. Јако је пуно радних мјеста, сватко се успоређује с неким и увијек ће се пронаћи нека нелогичност. Ако постоји анализа сложености послова, оцјене вредновања сложености послова, синдикати су их морали добити на увид као и могућност очитовања на формирање коефицијенте – каже Багић истичући да је Влада умјесто да води социјални дијалог ишла на тактику разједињавања синдиката.

Драган Багић (Фото: Марко Припић/PIXSELL)

Просвјетари окупљени у два синдиката почетком вељаче дали јединицу Владиној 'реформи свих реформи' (Фото: Сањин Струкић/PIXSELL)

— Иако изгледа да тај сукоб иде у корист Влади, он јој уствари дугорочно штети. Створено је неповјерење међу синдикатима које ће их убудуће гјерати на међусобно натјецање које само може завршити у радикализацији позиција и захтјева и отежати будуће преговоре. Садашњи сукоб на синдикалној сцени унутар просвјете је сукоб који траје десетљећима. Основа тог сукоба је конкуренција за чланство. Препород као мањински синдикат има тај комфор да може заузети радикалније позиције чиме привлачи чланство и његово чланство заиста расте. Али комплетна ситуација сукоба синдиката није лоша јер док год постоји један радикалнији синдикат који ће изражавати незадовољство, гурат ће остале синдикате да постављају амбициозније захтјева – сматра Багић и отвара питање колико ће заиста успјети хдз-ова игра драстичног повећања плаћа темпирана за изборну годину.

— хдз је журио с том реформом да је заврши прије избора како би заокружио повећање плаћа у задњих годину дана. Због те журбе, хдз је направио грешке у корацима и у самој процедури. Питање је колико ће грађани бити задовољни повећањем плаће кад је добију, чак и за она радна мјеста која су у години дана доживјели раст од 50 посто плаће јер је тај раст разломљен у три рате. Због те расцјепканости дио грађана неће имати дојам значајног раста плаћа који се неспорно за многа радна мјеста догодио. Прву повишицу од 100 еура коју су добили у липњу, грађани су већ распоредили, то је инфлација већ појела. Повећање од краја прошле године у просјечном износу од 30 еура грађани нису ни замијетили, као ни ово садашње значајније повећање од 100 или 200 еура... Питање је колико ће грађани уопће осјећати захвалност према Влади и колико ће је због тога наградити на изборима што Пленковић сасвим сигурно очекује – закључује Багић. ■

Obmana obnove

Medijski napisi i istraga ukazuju da je sve razvidnije da je postupak obnove kulturnih dobara bio kontaminiran, od skeniranja do odabira privatnika za nabavu i radove. U pitanju su milijuni eura, koji su pod agendom izvanredne situacije potencijalno namješteni, dijelom i opljačkani

NACIONAL je u zadnjem broju objavio razgovor s neimenovanom osobom koja je opisana kao 'bivši suradnik ministrice kulture NINE OBULJEN KORŽINEK'. Ta je osoba otkrila kako je Uredu europskog javnog tužitelja u Hrvatskoj (EPPO) u veljači 2022. podnio kaznenu prijavu protiv ministrice, optužujući je za izravnu odgovornost u koruptivnoj obnovi kulturnih institucija po Zagrebu, oštećenih potresom 2020. EPPO-u se javio zbog njihove nadležnosti: u pitanju su bila sredstva iz Fonda solidarnosti EU-a. U nemaloj količini dokumenata koje im je dostavio, ustvrdio je da se nalazi i opsežna prepiska koju je vodio s ministricom. Dok se sustav navodnog namještanja poslova uvezanom konzultantima, voditeljima obnove i izvođačima radova još razvijao i širio, sugovornik Nacionala u navedenoj komunikaciji navodno je ministricu sustavno upozoravao kamo sve ide. Na njegove opaske da razni troškovi obnove ne mogu biti podmireni iz Fonda solidarnosti i nakon što je, vjerojatno za potrebe neimenovane kulturne institucije, osobno otvorio poseban račun u jednoj hrvatskoj banci koji je bio namijenjen samo za sredstva iz Fonda solidarnosti, kako bi 'se lakše moglo vidjeti čiji je novac na to potrošen', sugovornik Nacionala tvrdi da mu je ministrica rekla da se 'bavi glupostima', da su to 'nepotrebnosti detalji i da je picajzla'.

EPPO-ovim istražiteljima ispričao je i kako su u sljedećoj fazi 'krenuli pritisci oko odabira tvrtke koja će voditi javnu nabavu i arhitektice koja će voditi projekt'. 'Kako su pojedinci imali direktne dogovore s Ninom Obuljen Koržinek i ljudima oko nje, većinu poslova odrađivali su besplatno više od pola godine jer su im obećali da će isplate ići 2022.', poručio je sugovornik.

Ako su navedene informacije točne, to će biti jedna od prvih javnih sugestija da je, najblaže rečeno, ministrica znala za potencijalne probleme dok su se oni odvijali. Taj bi neugodni kontekst mogao dodatno objasniti i sve nervoznije reakcije premijera ANDREJA PLENKOVIĆA prema EPPO-u, koje u zadnje vrijeme narušavaju njegov harmonični odnos sa svime što dolazi iz Bruxellesa. Jer, kako vrijeme odmiče, sumnje u enormne strukturne nepravilnosti u ovoj priči dobivaju sve jaču potvrdu. Sličan razgovor publiciran je, naime, i u tjedniku Express, u kojem je neimenovani čelnik jedne kulturne institucije koja je sudjelovala u ovoj fazi obnove još detaljnije opisao kako je, po onome što je vidio, isti nabavni postupak bio gotovo u cijelosti namješten. Prema njegovoj izjavi, u odabiru osoba za obnovu najmanje jedne ustanove, konzultanti za javnu nabavu, voditelji projekta i izvođači unaprijed su bili

odabrani; procedura koja je podrazumijevala više ponuđača bila je fingirana. To se desilo nakon što je zbog evropskih pravila potrošnje propao inicijalni naum ministarstva da obnovu koordinira Hrvatski restauratorski zavod. Muzeji i druge kulturne ustanove pod ingerencijom Ministarstva kulture trebali su sami raditi navedene poslove. S obzirom na to da neke od tih institucija nisu imale osoblje za nabavu i posljedičnu obnovu, ministarstvo je sukladno ovlastima pružilo neku vrstu stručne pomoći. Od toga trenutka, međutim, prema njegovim tvrdnjama, stvari na svim razinama odlaze u domenu pogodovanja konkretnim privatnim entitetima.

'Od osobe bliske ministrici došao je nalog angažmana jedne konzultantske tvrtke, a i voditelja projekta. Iako je za to trebalo zatražiti više ponuda, oni su imali svoje cijene i s njima je trebalo surađivati. Tvrtka konzultant zatim je dala još dvije e-mail adrese njenih prijateljskih tvrtki od kojih je ta osoba trebala tražiti ponude kako bi se zadovoljila zakonska forma da treba pozvati tri tvrtke. Te druge dvije tvrtke ponudile su više cijene u dogovoru s njima. Pa su na kraju fingiranim nabavom izabrani baš oni koji su od početka preporučeni i koji su faktički proveli poziv na kojem su izabrani. Sve se znalo unaprijed', poručio je izvor Expressa, dodajući da je potom na isti način – simuliranjem konkurencije u nabavnom procesu – odabran projektant i izvođač radova. Iste i unaprijed selektirane kompanije tako su se, kao izbor za obnovu, razmnožile u nizu drugih zagrebačkih institucija.

Portal Telegram, koji je krajem prošle godine prvi otvorio priču o obnovi oštećenih institucija, objavio je minilog tjedna i

nekoliko mailova. Iz njih je razvidno da je tijekom 2021. restauratorski zavod jednom muzeju preporučio konkretni arhitektonski ured i konzultanticu prije nego što je s njima sklopljen ugovor, ali i obećao da će pokušati pribaviti još dvije konkurentne ponude. Ugovor s prvim tvrtkama je naknadno i potpisan.

Dosad opisana faza obnove tek se odnedavno problematizira. Višemjesečni fokus bio je na drugom kraku afere, poslu od oko 19 milijuna kuna, koji je za posao 3D skeniranja istih zgrada ministrica bez natječaja dodijelila Geodetskom fakultetu. Uz sumnju da je ministarstvo precijenilo njihove radove, istražitelji EPPO-a navodno su već utvrdili da su nadležne osobe na tom fakultetu istim dogovornim metodama odabirali izvođače radova i ispostavljali račune ministarstvu i za poslove koji se nisu dogodili. Angažirane firme potom su navodno vraćale dio novca naručiteljima s Geodetskog fakulteta preko radova na privatnim kućama ili u novcu, na tajne račune. Tužitelji EPPO-a u ovom dijelu priče odmakli su pritom najviše: prije desetak dana posjetili su Ministarstvo kulture, ali i domove isturenih službenika toga resora. U slučaju ugovora s Geodetskim fakultetom, njihov interes je, osim bivšeg dekana i jednog profesora, zatim glavnog konzervatora u ministarstvu DAVORA TRUPKOVIĆA i voditelja financija KREŠIMIRA RAČIĆA, prema medijskim navodima, proširen i na glavnu tajnicu ministarstva MARIČU MIKEC, ujedno i navodno blisku ministričinu suradnicu. Trupković je u tom poslu službeno bio posrednik između ministarstva i fakulteta, a Račić potpisnik dokumentacije u ime resora ministrice Obuljen Koržinek. Prema

neslužbenim informacijama iz medija, Mikec je obuhvaćena istragom zbog sumnje u navodno parafriranje jednog antidatiranog ugovora za 3D skeniranje.

Sve je, ukratko, jasnije da je cijeli postupak obnove kulturnih dobara bio kontaminiran, od skeniranja do odabira privatnika za nabavu i posljedične radove. U pitanju su milijuni eura iz nacionalnog i evropskog budžeta, koji su pod agendom hitnosti i izvanredne situacije potencijalno namješteni, a dijelom i opljačkani.

Ministrica Obuljen Koržinek od početka negira bilo kakvu odgovornost, što je učinila i početkom ovoga tjedna, nakon objave citiranih tekstova. Ministarstvo je, ukratko, obavljalo sve u skladu sa zakonom. Ako je i bilo čega nezakonitog, njena priopćenja ih adresiraju drugdje: u slučaju ugovora bez natječaja s Geodetskim fakultetom na njih i njihove izvođače, a u naknadnoj obnovi, na same kulturne institucije. Isto radi i restauratorski zavod, ali uz isticanje da su oni kao ispomoć angažirani odlukom ministarstva. Ministrica pritom pozdravlja procesuiranje pojedinaca koji su se eventualno okoristili u izvanrednim okolnostima nakon teške prirodne katastrofe. Kad se, međutim, sve informacije skupe, postaje jasno da problem nije bio u individuama ili pojedinoj instituciji narušene statike i napuknutog pročelja, nego u zaokruženom sistemu, odozgo pa do najnižih razina. U nekoj drugoj zemlji, posve bi pritom bilo svedjedno jesu li potencijalno pronevjerena sredstva iz hrvatskog ili EU proračuna. Ovdje je, međutim, to postalo središnje pitanje, ponajprije zahvaljujući premijeru Andreju Plenkoviću. Intenzitet kojim negira nadležnost EPPO-u u slučaju 3D skeniranja, pod obrazloženjem da je 19 milijuna isplaćeno iz nacionalnog, a ne evropskog budžeta, ponešto je frapantan. Za čovjeka koji takoreći pobožno gleda na institucije EU-a, bila je ekscesna i izjava o njihovoj nenadležnosti. Kad je potom počeo sugerirati postojanje nekog drugog, nevidljivog, potencijalno mutnog, svakako nejasnog pozadinskog motiva hrvatskih tužitelja što rade u uredu EPPO-a, situacija je počela nalikovati na pokušaj političkog ometanja istražnih radnji, s mutnim motivima koje zapravo projicira na evropsko tužiteljstvo. Umjesto da istražiteljima, pa tako i EPPO-u, prepusti da temeljito provjere čiji je novac zapravo možebitno pronevjeran, on bi da se, ako već netko mora, time bavi DORH, institucija koju će za nekoliko mjeseci preuzeti Ivan Turudić. ■

Obuljen Koržinek u društvu Sofije Alves iz Europske komisije obilazi gradilišta čiji su projekti financirani iz Fonda solidarnosti EU-a (Foto: Sanjin Strukić/PIXSELL)

UGOVOR
S ĐAVLOMKad se
suci kajljaju

PIŠE Boris Dežulović

Promislite malo: svakome se može dogoditi da uslijed gubitka pažnje i koncentracije za činjenje i najbanalnijih radnji reducira svoj izričaj, pa promišljen, zamišljen i izvan misaonog fokusa jednostavno išeta iz države zaboravivši platiti. Po toj logici doći ćemo do toga da je cijeli HDZ zločinačka organizacija

Po toj logici doći ćemo do toga da je Ured europskog tužitelja nadležan za sve, jer svi smo građani EU-a i svi koristimo euro. Promislite malo – ovog je utorka na konferenciji za novinare izjavio predsjednik hrvatske Vlade ANDREJ PLENKOVIĆ, zamoljen da prokomentira istragu EPPO-a u Ministarstvu kulture. 'Da su uočili nešto što je možda nezakonito, bilo bi logično da su to sami vratili hrvatskom Državnom odvjetništvu. Da li europsko tužiteljstvo po načelu povezanosti sebi želi protegnuti nadležnost? Pretpostavljam da žele. Mene više zanima zašto.'

Zašto?! Stvarno, Plenkoviću? Zašto?!?

Eh, zašto. Duga priča.

Kad bi se duga, tridesetčetverogodišnja tragedija hrvatskog pravosuđa morala ispričati ukratko, zvučala bi otprilike ovako.

Prije mjesec dana, 25. siječnja, hrvatska policija ušla je u Ministarstvo kulture po nalogu Ureda europskog javnog tužitelja, izuzevši dokumentaciju o spornim ugovorima i poslovima Ministarstva s Geodetskim fakultetom. Zašto europsko tužiteljstvo? Možda i zbog toga što je hrvatsko bilo u štrajku. Tri dana ranije, naime, 22. siječnja – simbolički označavajući početak 'superizborne godine', kada Hrvatsku čekaju parlamentarni, europski i predsjednički izbori – hrvatski suci i državni odvjetnici, koje na izborima čekaju mjesta u izbornim povjerenstvima, lukavo su stupili u takozvani 'bijeli štrajk', tražeći od vladajućeg HDZ-a, kojega pak na izborima čekaju ljuti glasači, veće plaće i razne druge beneficije.

'Bijeli štrajk' – u kojemu su suci i državni odvjetnici suspendirali sve aktivnosti, osim u hitnim postupcima, u kojima prijeti ne nadoknadiiva šteta – trajao je nepuna dva tjedna, sve do sastanka predstavnika Udruge hrvatskih sudaca i Udruge hrvatskih državnoodvjetničkih dužnosnika s ministrom pravosuđa 1. veljače.

Kraj štrajka objavljen je sutradan, 2. veljače, istog dana kad su mediji objavili stotine novih poruka koje je sudac Visokog kaznenog suda i HDZ-ov kandidat za novog glavnog državnog tužitelja IVAN TURUDIĆ zvan 'Radost' izmjenjivao s korumpiranom bivšom državnom tajnicom JOSIPOM RIMAC zvanom 'Lipa', zbog čega ga je opozicija u Saboru istog poslijepodneva optužila za svjesno laganje o sastancima s optuženom tajnicom.

Ivan Turudić odgovorio je dan kasnije, 4. veljače, gostujući u Dnevniku Nove TV. 'Nisam lagao!', rekao je budući državni odvjetnik, objasnivši kako se njegovo poznanstvo s optuženom 'svodilo na poneku zajedničku kavu'. Neuobičajenu pak prisnost komunikacije između poznanika 'Radosti' i 'Lipe' objasnio je teжом kako 'Josipa Rimac ima vrlo osebujan izričaj'.

Već sutradan, 5. veljače, stvar s 'osebujnim izričajem' potvrdio je i sam predsjednik Vlade Andrej Plenković, ocijenivši objavljene poruke 'pravosudnim voajerizmom', a Turudićevo koprcanje u laži njegovim vrlo osebujnim 'reduciranim izričajem'. 'Ne bih rekao da je lagao o tome, on je možda bio reduciran u svom izričaju', mrtav hladan objasnio je premijer,

pa sutradan, 6. veljače, još mrtviji i hladniji izgovorio kako 'nisu strašne te poruke, već je strašno da se objavljuju'.

Dan kasnije, 7. veljače, Turudić je uvjerljivom saborskom većinom potvrđen za glavnog državnog odvjetnika.

Sutradan, 8. veljače, novi je glavni državni odvjetnik na televiziji N1 ocijenio kako Ured europskog javnog tužitelja Hrvatskoj zapravo uopće ne treba. 'Nisam siguran da smo trebali osnovati to tijelo. Oni brinu o financijskim interesima Europske unije, mislim da se pre naglašava njihova moć'.

Tjedan dana kasnije, 14. veljače, Vrhovni sud izvijestio je kako je predsjednik Visokog kaznenog suda nadležnom sudačkom vijeću podnio pritužbu protiv Ivana Turudića zbog sastajanja s osobom pod istragom, čime je

Ima dojam da se suci međusobno kajljaju – Gordan Jandroković (Foto: Davor Puklavec/PIXSELL)

prekršio Kodeks sudačke etike. Vrhovni sud pojasnio je kako je Turudić – barem dok ne stupi na dužnost glavnog državnog odvjetnika – sudac za kojega je nadležna isključivo sudbena vlast.

Sutradan, 15. veljače, predsjednik Hrvatskog sabora GORDAN JANDROKOVIĆ NJONJO tu je prijavu komentirao izjavom kako 'ima dojam da se suci međusobno kajljaju i jedan drugome smještaju kad mogu'.

Dan kasnije, 16. veljače, u Ministarstvo kulture ušli su i sami istražitelji Ureda europskog javnog tužitelja u Zagrebu, a premijer Plenković složio se sa svojim glavnim državnim odvjetnikom, glasno se zapitavši što EPPO uopće radi u tom slučaju, jer je 'nedvojbeno utvrđeno da sredstva za taj projekt nisu iz europskih fondova'. Na tu Plenkovićevu izjavu osvrnula se 20. veljače sama europska tužiteljica LAURA KÖVESI, izrazivši nadu da 'niti jednom javnom dužnosniku u Hrvatskoj, a kamoli premijeru, nije cilj mijesati se u istrage EPPO-a'.

Dva dana kasnije, 22. veljače, nervozno joj je odgovorio Andrej Plenković, poručivši kako je 'ostao zapanjen što se europska tužiteljica usudila komentirati njegovu izjavu'. 'Ja smatram kao pravnik, a i kao predsjednik Vlade, da oni za taj slučaj nisu nadležni', rekao je Plenković, podsjetivši da to 'govori to u ime Vlade koja nije tu došla s ceste, i koja se ne da impresionirati ničijom izjavom, a kamoli gospođe Kövesi'.

Sutradan, 23. veljače – tri tjedna nakon završetka 'bijelog štrajka' – Plenković je objavio kako je sucima i državnim odvjetnicima 'Vlada najavila upućivanje u javno savjetovanje izmjena Zakona o plaćama sudaca i drugih pravosudnih dužnosnika'. 'Nastavljamo ulagati u poboljšanja materijalnog statusa sudaca i državnih odvjetnika, te kvalitetnije uvjete rada u pravosuđu.'

Poslije vikenda, u ponedjeljak 26. veljače objavljeni su detalji Vladinih 'ulaganja u poboljšanja materijalnog statusa sudaca i državnih odvjetnika': u prosjeku tristo eura veće plaće, te materijalna prava predviđena inače samo za službenike – božićnice, uskrsnice, regresi, darovi za djecu, sistematski pregledi i putni troškovi. Vlada je pritom obećala provesti skraćenu proceduru i zakonske izmjene usvojiti već u svibnju, dakle – shvatili ste – prije ljetnih parlamentarnih izbora.

Konačno, sutradan, u utorak 27. veljače – rasterećen i opušten nakon bogatog 'ulaganja u poboljšanje materijalnog statusa sudaca i državnih odvjetnika' – premijer je izjavio kako bi u slučaju Ministarstva kulture 'bilo logično da su u EPPO-u to sami vratili hrvatskom Državnom odvjetništvu'. 'Doći ćemo do toga da je Ured europskog tužitelja nadležan za sve. Promislite malo', izjavio je Andrej Plenković, postavivši ono pitanje s početka priče: 'Da li europsko tužiteljstvo po načelu povezanosti sebi želi protegnuti nadležnost? Pretpostavljam da žele. Mene više zanima zašto.'

Zašto?! Stvarno, Plenkoviću, nakon svega?

Eh, zašto. Rekoh, duga priča. Trideset i četiri godine duga priča.

A može i još kraća.

Istog utorka kad se hrvatski premijer svojim osebujnim izričajem čudom naćudio što europsko tužiteljstvo nema povjerenja u hrvatsko pravosuđe, objavljena je vijest kako je sudac Općinskog suda u Splitu – rasterećen i opušten nakon 'ulaganja u kvalitetnije uvjete rada u pravosuđu' – oslobodio kolegicu sutkinju zadarskog Trgovačkog suda optuženu da je u centru Supernova Zadar ukrala više odjevnih predmeta. Svoju odluku sudac je obrazložio riječima da se 'ovako nešto svakome može dogoditi u stanju stresa, gubitka potrebne pažnje i koncentriranosti za činjenje i najbanalnijih radnji koje život sa sobom nosi', te 'vrlo životnim i logičnim iskazom' kolegice, koja je 'zamišljena i izvan misaonog fokusa jednostavno išetala iz trgovine zaboravivši platiti'.

'Imam dojam da se suci međusobno kajljaju i jedan drugome smještaju kad mogu', lijepo je ono desetak dana u svom vrlo životnom i logičnom iskazu rekao Njonjo.

Čudo je, kako vidite, iskaz. Pardon, izričaj.

Najzad, promislite malo: svakome se može dogoditi da uslijed gubitka pažnje i koncentracije za činjenje i najbanalnijih radnji reducira svoj izričaj, pa promišljen, zamišljen i izvan misaonog fokusa jednostavno išeta iz države zaboravivši platiti. Po toj logici doći ćemo do toga da je cijeli HDZ zločinačka organizacija.

Kako, zaboga, zadržati misaoni fokus kad se suci međusobno kajljaju? ■

INTRIGATOR

Zemlja vukova

Prije su vukovi nastanjivali samo mjesta iznad 500 metara nadmorske visine, a sada ih ima i u Lonjskom polju. Štete na stočnom fondu su ogromne, a odštete niske

Vukovi su u četiri godine zaklali 10.765 domaćih životinja (Foto: Davor Puklavac/PIXSELL)

VUKOVI se osilili. Dođu mi pred kuću, cijeli čopor. Džaba svjetlo, džaba psi, petarde, džaba sve, ne boje se ničega. Ne boje se ni naroda ni auta. To su neki čudni vukovi. Skaču na krupnu stoku, na telad i junad. Krava kad se oteli, oni osjete miris i dođu. Udavili su mi prošle godine oko 30 junadi. I nema pravila kad se pojavljuju. Nekađ u devet izjutra, nekađ u pet popodne. Tako izgleda svakodnevnica JOVANA UGARKOVIĆA iz Komića kraj Udbine kojem vukovi posljednjih nekoliko godina nanose nemjerljivu štetu.

Gorućem problemu u stočarstvu ne nazire se rješenje. Nezadovoljstvo među poljoprivrednicima buktu, pa su tako sve češći zastrašujući prizori odstrijeljenih vukova. Nedavno su mještani Zvjerinca kod Knina pronašli leš obezglavljene vučice obješen na tablu. Prije tri godine isto se dogodilo u Gračacu, a prije dvije godine u Unešiću, i to s porukom 'oko za oko, zub za zub'.

Prema podacima Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja, te su divlje životinje u protekle četiri godine zaklale 10.765 domaćih životinja. Najviše prijavljenih šteta od vukova je na području Dalmacije, na prvom mjestu u Splitsko-dalmatinskoj, zatim u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji. Prošle godine donesen je novi Pravilnik o naknadi štete od strogo zaštićenih

životinja prema kojem su povećane odštete za pogođene stočare. Jovan Ugarković je redovno na vezi s vještakom koji mu popisuje štetu od vukova, ali kaže da domaće životinje ne uzgaja zbog odštete, koliko god ona iznosila.

— Volio bih da mi to ne treba. Ja blago imam zbog sebe, od toga živim i to volim raditi. Ja se mučim, držim kravu dvije godine, radim oko nje, a vuk dođe i udavi je u par minuta. Prije, u bivšoj državi ih nije bilo. Tad su nagrađivali onog ko ubije vuka, sad ga ne smiješ taknuti. Rijedak je slučaj bio da naiđe vuk. Nema više ljudi pa sada on može šetati kroz selo u podne – opisuje Ugarković.

Na pitanje koliko danas Komić ima stanovnika, naš sugovornik je gotovo svakog susjeda poimence nabrojao. Sve zajedno ih je 12, a vukova je, tvrdi, više nego ljudi.

I u Bukovici su česti napadi vukova. Prije sedam godina stočni fond u Kistanjama je brojao 16.000 komada, a danas je upola manji. Kako govori voditelj SNV-ovog Centra za razvoj u Kninu SAŽA LEŽAIĆ, ovčarstvo sve više postaje neisplativo.

— Puno ljudi odustaje od stočarstva. Posao je ionako pretežak, traži posvećenost 365 dana u godini. Kad sve stavite na papir – što vukove, što tržište, što klimatske promjene – računica je jasna. Time se kod nas bave stariji jer nemaju šta drugo. Ovdje je krš i makija, ne mogu se izmišljati nove kulture. Kada je riječ o napadima vukova, tu se ne može mnogo napraviti. Obično se ljudima

savjetuje da dobro zaštitite svoja stada, ali to je gotovo nemoguće. Stado se donekle može zaštititi kad je zatvoreno kod kuće, ali kad idete negdje u ispašu kroz makiju, ne znate iz kojeg grma će iskočiti vuk. Smreka i makija se šire jer je manje ispaše, manje su obrađene poljoprivredne površine, a rezultat je problem koji imamo danas. Ljudi su nezadovoljni s odštetama pa s pravom kažu: 'Dajte nam poticaje da uzgajamo ovce za prehranu vuka.' To je neka zafrkancija, ali tako ispada – objašnjava Ležaić.

Uvjeren je, poput mnogih, da jedinki vuka u Hrvatskoj ima daleko više od službenih brojki, da je statistika jedno, a realnost nešto sasvim drugo. U javnosti se uglavnom barata s oko 200 jedinki na cijelom području. Ležaić smatra da bukovički kraj sve više postaje prostor za rekreaciju, manje za uzgoj stoke.

— Mi ovdje imamo najviše divljači i lovaca, a sve manje stoke i stanovništva. Postajemo kao neki rezervat jer su ovo najlukrativnija lovišta – komentira Ležaić.

Vlasnik OPG-a Džakula iz banijskog Sjeverovca RODOBLJUB DŽAKULA, stočar i veterinar, govori da se vučja populacija toliko proširila da sada obitava na mjestima gdje je nikad nije bilo. Prije su vukovi nastanjivali samo mjesta iznad 500 metara nadmorske visine, a sada ih ima i u Lonjskom polju na 200 metara. Džakula je nedavno za usmrćeno tele dobio rješenje za odštetu u iznosu od svega 59,72 eura. U obrazloženju je navedeno da nije imao ograđen pašnjak. Tvrdi da je nemoguće ograditi 100 hektara pašnjaka, a čak i kada bi to napravio, imao bi problem s Hrvatskim šumama. Naime, parcele koje oni daju u zakup poljoprivrednicima, ne smiju biti u potpunosti ograđene električnim pastirima jer se divljač mora nesmetano kretati kroz šumu.

— Po pitanju vuka mi imamo nadležnost Ministarstva gospodarstva i zaštite okoliša i Ministarstva poljoprivrede. Čim imate dva subjekta koji kontroliraju istu stvar, imamo problem. Rekli su mi da nemam fiksnu ogradu oko pašnjaka. Dakle ili će biti ograđeno ili neće, jedni propisuju jedno, drugi tvrde drugo. Meni ograda nije cilj, bilo bi najbolje da ne moram ništa ograđivati. Kod nas nije definirano koja su to područja na kojima želimo vuka. Isto tako i za medvjeda. Vuk nije životinja koja je živjela u cijeloj Hrvatskoj. Jednostavno je definirati nekim pravilnikom u kojim općinama će ga biti. Njega nikad nije bilo u Lonjskom polju, možda samo u bajkama. Sad, čujem, pravi štete i oko Save. Ja smatram da vuk ne može biti zaštićen svuda. Moramo definirati koje su to jedinice lokalne samouprave gdje je dopušten. Onda se može podizati naknada. Logično je da neko na Velebitu treba imati odštetu jer je to njegovo prirodno stanište. Kod nas u Lonjskom polju ga ne treba biti, a samim time ni odštete – kaže Džakula i dodaje da nije uzeo ni cent od države za usmrćene domaće životinje.

Smatra da je opasno pustiti vuka da se razmnožava nadomak naseljenih mjesta. Ako stupi u civilizaciju i navikne se na izobilje, što je vrlo izvjesno, poljoprivrednici će imati još veći problem. Zato Džakula poručuje da nikakve odštete ne mogu biti rješenje jer je posrijedi pitanje principa i općenito cijene života na ovim prostorima.

■ Anja Kožul

Transrodni prijatelji

Udruga za promicanje i zaštitu prava trans, interseksualnih i rodno varijantnih osoba KOLEKTIV obavila je veliko istraživanje, predstavite nam ga ukratko.

Kolektiv je proveo značajno istraživanje o stavovima javnosti o transrodnosti u Hrvatskoj, u suradnji s agencijom Ipsos. Istraživanje je prvo takve vrste, a rezultati pružaju snažnu podršku inkluzivnosti i jednakosti za transrodne osobe u Hrvatskoj te pokazuju da većina građana podržava prava i prihvaća transrodnost kao dio društva. Rezultati istraživanja nam u potpunosti daju za pravo poručiti transrodnicima i homofobnim aktivistima, s kojima mišljenje dijeli tek desetak posto građana, da im nije mjesto u tijelima i institucijama koje odlučuju o našim pravima.

Kakve ste rezultate dobili?

Prema istraživanju gotovo 38 posto građana Hrvatske prihvatilo bi transrodnu osobu kao bliskog člana obitelji ili prijatelja. To ukazuje na rastuću inkluzivnost i podršku unutar obitelji i društva prema trans osobama. Samo 11 posto građana ima negativan dojam o transrodnim osobama – misli da je to bolest koju ne treba prihvaćati i treba ju liječiti. Međutim, veći broj građana (62 posto) misli da društvo ima većinski negativan stav prema trans osobama. Gotovo 40 posto građana u potpunosti prihvaća transrodnost kao prirodnu pojavu i jedan od mogućih osjećaja rodne pripadnosti. Također, natpolovična većina građana podržava prava trans osoba, kao što su mogućnost odabira spola u osobnim dokumentima, pravo korištenja toaleta prema izjašnjavaanju, te zapošljavanje u poslovima koji uključuju rad s djecom. Čak i prava kao što su pravo na posvajanje djece i operacije o trošku javnog zdravstvenog sustava, podržava 35–40 posto građana.

Građani Hrvatske dakle ipak nisu tako netolerantni?

Zapravo se radi o tome da prihvaćanje dolazi iz bliskosti, poznavanja i ljudi koje supostoje u određenim enklavama. Upravo nam to govori da mržnja, transfobija i strah dolaze iz nepoznavanja i nepoznatog, a ne istinskog stava ili mržnje.

Pokrenuli ste kampanju 'Ja sam kao ti', što je njezin cilj?

Cilj kampanje je informiranje i osvještavanje javnosti o izazovima s kojima se transrodne osobe susreću u našem društvu. Takva se kampanja provodi prvi puta u Hrvatskoj i njom želimo ukazati na potrebe i probleme transrodnih osoba – prije svega na jednostavan pristup zdravstvenim uslugama i život bez diskriminacije. Narednih 15 dana, Zagreb će biti ukrašen plakatima koji prikazuju trans osobe sa svojim prijateljima, partnerima ili članovima obitelji.

■ Mirna Jasić Gašić

Prijava u ladici

Ministar zdravstva još je u travnju i svibnju prošle godine primio prijavu protiv službenice Ministarstva zdravstva da prima mito od specijalizanata. Do danas nije pokrenuo internu istragu

POZNATA zagrebačka onkologinja (podaci poznati redakciji) poslala je u travnju i svibnju na e-mail adresu ministra zdravstva VILJA BEROŠA pismo službenici Ministarstva zdravstva (MiZ) zaduženoj za specijalizacije u kojemu je, među ostalim, optužuje za primanje mita od kandidata za specijalistički ispit. Beroš do danas nije pokrenuo internu istragu o optužbama iz pisma, iako prijaviteljicu poznaje kao ozbiljnu liječnicu i nema razloga sumnjati u njezin kredibilitet.

U WhatsApp komunikaciji ministar se branio tvrdeći da on izravno nije dobio nikakvu prijavu, iako smo mu poslali *screenshot* zaglavlja maila u kojemu među primateljima stoji – Vili Beroš. Koliko je poznato, ovo je prvi put da neka liječnica imenom i prezimenom prijavljuje službenicu resornog ministarstva za korupciju, pritom navodeći i druge nezakonitosti u organizaciji specijalizacija koje, kako tvrdi, 'narušavaju ugled MiZ-a kao institucije'. Među ostalim, u travnju je upozorila na činjenicu da je bivši zaposlenik KBC-a Zagreb kao mentor potpisao knjižicu bolničkog specijalizanta dva i pol mjeseca

nakon što je prešao u privatnu bolnicu Radiochirurgija Zagreb.

'Prema Vašem navodu, Ministarstvo nije na vrijeme dobilo od KBC-a Zagreb obavijest o odlasku prethodnog glavnog mentora (podaci poznati redakciji). On nije zaposlenik KBC-a Zagreb od 16. 10. 2022. godine, jer radi u privatnoj zdravstvenoj ustanovi Radiochirurgija Zagreb, a specijalizantsku knjižicu kolege potpisuje s datumom krajem prosinca 2022. godine', stoji u dopisu naslovljenom kao 'žurna zamolba za ispravak nepravilnosti koje nisu na vrijeme riješene, unatoč višestrukom ukazivanju vezano za specijalistički ispit iz onkologije', prvom od dva koji su u posjedu redakcije Novosti.

U maju, međutim, na adresu ministra i Uprave za pravne poslove MiZ-a stiže mail u kojemu liječnica dopunjava optužbe, tvrdeći da kandidati za specijalistički ispit moraju obavljati poslove za koje je inače zadužena službenica MiZ-a, ali da je pritom moraju podmititi. 'Obavezni ste promijeniti ponašanje i organizirati ispite kao što se organiziraju svugdje u svijetu, a ne na način da kandidati moraju prolaziti Vaše stresne hodograme i sve fizički sami obavljati umjesto Vas, a uz to Vas "namiriti" na nezakonit način', upozorava onkologinja u mailu.

Prema više izvora koje smo kontaktirali, do danas nitko nije kontaktirao osobu koja je OKRILA IDENTITET da bi upozorila na korupciju unutar samog ministarstva, čime bi se možda

dobilo objašnjenje na koji točno način specijalizanti 'nezakonito namiruju' službenicu MiZ-a i kako je prijaviteljica ta informacija postala dostupna. Nakon što smo kontaktirali autoricu mailova, doznali smo jedino to da se ne želi javno izjašnjavati jer bi joj – citiramo – dodatna izloženost uzela previše vremena koje joj treba za rad s pacijentima.

Najzanimljiviji dio priče počinje 14. veljače, kad se prvi put obraćamo MiZ-u s molbom za odgovor na pitanje je li pokrenut postupak provjere navoda iz mailova i kontaktirana onkologinja koja je svima dobro poznata. Uz to smo ih zamolili da opišu proceduru u slučaju prijave protiv službenika ili dužnosnika MiZ-a. Nitko nam nije dogovorio sve do 22. veljače, kada smo se izravno s pitanjem zašto nije pokrenuta interna istraga obratili Berošu.

Odgovorio je promptno – da mu je to 'prvi glas' i da će nam se netko iz MiZ-a javiti. Na komentar da su dva maila išla izravno na njegovu adresu, odgovorio je da 'stotine mailova dnevno stiže i o njima brinu službe', a da je 'kolegica nekoliko puta bila kod njega i ništa takvo mu nije rekla'. Beroš je tvrdio da ni državni tajnik TOMISLAV DULIBIĆ nije čuo za prijavu, a 'službe' će sada poslati odgovor nakon što ih je on 'obavezao'.

Zaista, 'službe' su u pet minuta poslale odgovor, koji smo čekali osam dana i nikad ga ne bismo dočekali da Beroš nije procijenio da HDZ-u ne treba još jedna korupcijska afera. 'Vezano za Vaš upit oko korespondencije (doc. dr.) sa službom Ministarstva zdravstva zaduženom za pitanja specijalizacija, obavještavamo Vas da je specijalizant na kojeg se odnosi komunikacija uspješno obavio specijalistički ispit bez ikakvih primjedbi s njegove strane, a sva komunikacija se odvijala putem elektronske pošte s navedenom službom, te ministar zdravstva nije s njom izravno upoznat. Također, iz izvješća navedene službe povodom Vašeg pitanja razvidno je da je cijeli postupak specijalističkog ispita završen prošle godine, a ministru zdravstva nije od strane (doc. dr.) izravno upućen nikakav dopis ili primjedba na navedeni postupak', stajalo je u prvom odgovoru.

Ubrzo je stigao i drugi. 'Nastavno za zakonsku proceduru Sektora za upravne postupke i ljudske resurse, svaki specijalizant, nakon obavljenog specijalističkog staža prijavljuje ispit, te mu se određuje ispitna komisija i datum polaganja ispita. Nakon položenog ispita dobiva diplomu o specijalističkom usavršavanju. Uvidom u svu službenu korespondenciju, Ministarstvo zdravstva nema saznanja o bilo kakvom uskraćivanju prava specijalizantima te u slučaju posjedovanja konkretnih dokaza istih, molimo da se obratite Ministarstvu zdravstva kao i ostalim institucijama koje su nadležne za nezakonita postupanja', poručuju iz MiZ-a.

Na poruku da je odgovor promašen i da nema nikakvog smisla da medije upućuju na to da prijave korupciju kada je to već prije skoro godinu dana napravila involvirana liječnica pa ništa nije poduzeto, Beroš više nije imao odgovora. Nije odgovorio ni kad smo mu WhatsAppom poslali zaglavlje maila u kojemu među primateljima prijave stoji i on, ni na pitanje je li to još jedan dokaz da HDZ, u pauzama između organiziranja korupcije, tolerira i njezine najprizemnije varijante.

■ Nataša Škaričić

Faksimil maila koji je
liječnica poslala ministru
Berošu

FRAGMENTI GRADA

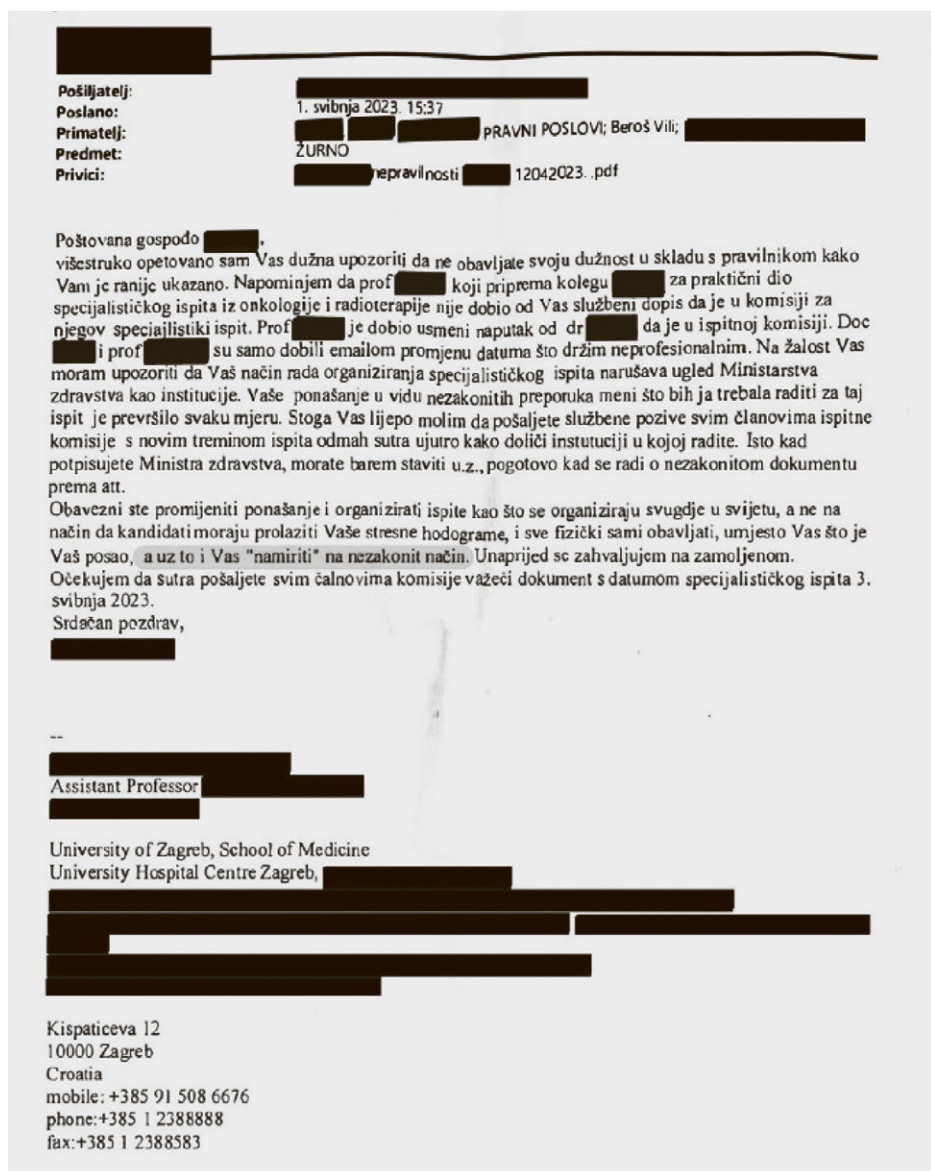
Ishodi mučenja

NEDAVNO su se struka i zainteresirana javnost opravdano uznemirili – a neki mediji o tome izvijestili – zbog najnovijih saznanja o tome kako se sve obrađuju, odnosno ne obrađuju, teme anatomije genitalija, s naglaskom na vanjskim dijelovima ženskog spolnog organa, u nekim udžbenicima Prirode za osnovne škole. Dodatno nezadovoljstvo i ljutnju izazvala je činjenica da se vagina u tim narativima problematično prevodi, ima tome već dugo vremena, kao stidnica, pa čak i kao nečisnica! Šokantna redukcija znanja o tim važnim pitanjima i temama koja se posreduju djeci osjetljivog pubertetskog uzrasta, ponovno je izvukla na površinu i artikulirala stare probleme vezane uz ovdašnje neadekvatne razine spolno-seksualnog odgoja, ženskih i reproduktivnih prava. Sistematičnija kritika takvih trendova nužno bi nas vodila u konfrontaciju s nekim od najproblematičnijih, a sve utjecajnijih, aktera domaćeg društva, nekonzervativnih klerikalnih udruga civilnog društva koje ne oskudijevaju u financijskim i svakovrsnim potporama kojima ih futraju raznorazne svjetske fondacije nove globalne radikalne desnice, fundamentalistički raspoloženi evangelisti i Katolička crkva.

Nama je ovim povodom pažnju privukao fragment koji s obzirom na dimenzije opisanog problema razumljivo ostaje u drugom planu, na sekundarnoj razini važnosti, no ipak ga tretiramo kao strukturno određujući i bitnog. Izdavačka kuća koja je objavila spomenuti udžbenik iz Prirode za 6. razred osnovne škole sa spornim sadržajima, tim je povodom u šturovom medijsko-javnom pripćenju navela: 'Na prikazu koji se smatra spornim nisu naznačeni svi dijelovi ženskog spolnog sustava zato što usvajanje ishoda propisanog kurikulumom 6. razreda ne zahtjeva tako detaljno ulaženje u fiziologiju reprodukcije'. Barem su dva suspektna termina u citiranoj izjavi. Hladna birokratska formulacija koja ženske genitalije prevodi u spolni 'sustav' i, barem jednako problematično, 'usvajanje ishoda (učenja)'.

Prošlo je sad već podosta vremena otkako smo zaglibili u opsežnim i permanentnim reformama unutar kojih se famozna kategorija 'ishodi učenja' postulirala kao alfa i omega, sakralizirani oltar kojemu se privodi svrha i cjelokupan smisao današnjeg obrazovanja. Užasna je to redukcija procesa učenja i spoznavanja, svodenje obrazovanja na prakse pukog tehničkog kapacitiranja mladih ljudi za set partikularno oblikovanih vještina, izvučenih iz društveno-životne cjeline i smještenih u svojevrsan vakuum, ne obazirući se na pripadajuće im kontekste. Zato je i moguće dati izjavu, kako je to napravila dotična izdavačka kuća, u kojoj se dovoljno pozvati na institut 'ishoda (učenja)'. Tko je iste definirao, s kojim vrijednostima i ciljevima, ostaje neizrečeno, u pozadini planske i sistematične proizvodnje neznanja i učenih neznanica.

■ Hajrudin Hromadžić

Misterij nestalih beba

Ni u jednom slučaju ‘nestalih beba’ u Jugoslaviji nije utvrđeno da su djeca zaista ukradena, a ne umrla. Međutim, izvještaj bivšeg zaštitnika građana utvrdio je niz nepravilnosti zdravstva, socijale, policije pa se bez istrage ne može pouzdano utvrditi da bebe, njih tri tisuće, nisu protuzakonito odvajane od roditelja

Zdravstveni centar u Čupriji
u kojem je Zorica Jovanović
1983. ostala bez djeteta

NA fenomen masovnog pokreta za potragu za nestalim bebama Srbije, utjecalo je više društvenih, političkih i pravosudnih faktora od početka 1970-ih godina, kao i način na koji su mediji tretirali temu. Ključna za priznanje ciljeva roditeljskih inicijativa je, međutim, presuda Europskog suda za ljudska prava u tužbi ZORICE JOVANOVIĆ protiv Srbije, kojom je 2013. potvrđeno da je postupcima bolnice i ostalih institucija prema roditelji prekršeno pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života. S obzirom ‘na veliki potencijalni broj mogućih tužitelja’ Srbija, stoji u presudi, mora poduzeti mjere i dati uvjerljive odgovore o tome što se desilo svakom nestalom djetetu i roditeljima osigurati adekvatnu odštetu.

To je zemlju natjeralo da, pod prijetnjom sankcija zbog otezanja, 2020. konačno doneše Zakon o utvrđivanju činjenica o statusu novorođene dece za koju se sumnja da su nestala iz porodilišta u Republici Srbiji, a pokret i medije koji su ga pratili definitivno usmjeri prema narativu o nestanku/organi-ziranoj krađi djece, umjesto prema analizi

stanja zdravstva u doba Jugoslavije, posebno odjela ginekologije. To je dijelom razumljivo u kontekstu činjenice da se svijest o pravima pacijenata i normativna rješenja da se ona unaprijede globalno uspostavljala i širila upravo u tim desetljećima i da u zemljama nastalim raspadom Jugoslavije sa statusom prava u zdravstvu ne stojimo dobro ni danas.

Jovanović je, podsjetimo, tvrdila da njeno dijete rođeno 1983. godine, a 72 sata kasnije proglašeno mrtvim, nije umrlo, već joj je oduzeto za vrijeme njenog boravka u Zdravstvenom centru u Čupriji. To je uvjerenje gradila na činjenici da obitelji nikada nije dopušteno da izvrši identifikaciju djeteta, da im njegovo tijelo nije predano za ukop, a nedostupan je ostao i nalaz obdukcije. Jovanović ni ranije nije bila pretjerano medijski eksponirana, a danas se sasvim izolirala i ne želi javno istupati. Međutim, za Novosti je dala nekoliko izjava, najviše u znak zahvalnosti sudačkom timu u Strasbourgu.

— Tim sam ljudima posebno zahvalna jer bez njihove presude Srbija nikada ne bi bila suočena s obavezom da reši taj problem. Posebno sam zahvalna našem profesoru DRAGOLJUBU POPOVIĆU (advokat i bivši sudac

suda u Strasbourgu, op. a.), koji je također glasao za presudu protiv Srbije. I dalje mislim da je ovo zločin stolecia i da mora da se reši. Mi ćemo nastaviti tražiti svoju decu — kaže Jovanović.

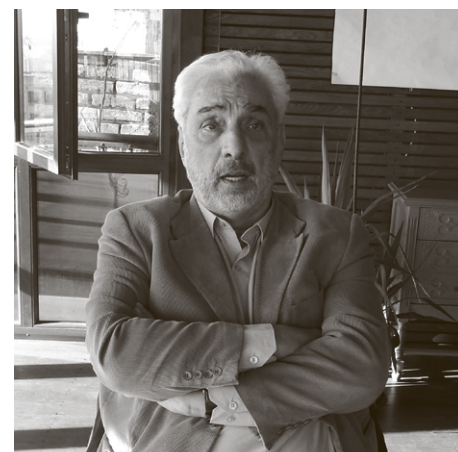
Prisjeća se da je potragu za točnim informacijama o djetetu koje je rodila započeo njezin muž, a ona nastavila, obraćajući se ESLJP-u na običnom komadu papira.

— Ja sam rukom na papiru pisala sudu u Strazburu sve što se dešavalo u bolnici i posle, dok smo tražili podatke o detetu. Oni su mi odgovarali, tražeći dodatne informacije, a ja sam opet pisala, kako i koliko sam mogla. Najveći je problem bio prikupiti podatke koje je sud tražio, jer su nam čas tvrdili da je sve odnela poplava, čas da dokumenata naprosto nema. Beležila sam olovkom i srcem majke koja pati za svojim detetom i — normalno — ti suci su ljudi, imaju i oni neku svoju decu, pa su stali iza mene i pokušali da me zaštite. Nemoguće je da ti netko otme dete iz ruku i da nitko ništa ne zna. Za istinu ne sme da postoji prepreka — govori za Novosti Jovanović.

Sud u Strasbourgu je, među ostalim, procijenio da je podnositeljica predstavke imala

pravo očekivati odgovore od institucija RS-a zato što je, među ostalim, Narodna skupština usvojila izvještaj Anketnog odbora od 14. srpnja 2006. koji je sadržavao i preporuku da se razmotre izmjene relevantnih zakona. Koju godinu kasnije, 16. svibnja 2010., Skupština je najavila formiranje radne grupe s ciljem da se odgovori na zahtjeve roditelja u slučajevima ‘nestalih beba’. U izvještaju

Bivši ministar unutarnjih
poslova Božo Prelević

Zaštitnika građana SAŠE JANKOVIĆA od 29. srpnja 2010. također se ukazuje na to da roditelji imaju pravo saznati stvarnu sudbinu svoje djece i preporuča se usvajanje *lex specialis* koji bi to omogućio.

Političke reakcije, formiranje nekoliko udruženja roditelja nestalih beba i reakcije medija, vodile su, kako vidimo, prema uvjerenju da Srbija kao država, ne samo određeni broj njezinih građana i pogode njih i emocionalno involviranih roditelja, traži djecu nestalu u vrijeme Jugoslavije. Međutim, od početka 2000-tih naovamo, samo su tri osobe svojim svjedočenjem bitno odskočile, tvrdeći nešto 'više' od toga da se u jugoslavenskom zdravstvu roditeljima uskraćivalo pravo na identifikaciju i ukop umrlog djeteta.

Prvi je Kuprešanin MARKO IVIĆ iz njemačkog Landhuta, kojeg je 2017. jedan prilog na Happy TV-u motivirao da se javno očituje da mu je u Beogradu 1988. godine ponudeno da kupi novorođenče. Ivić za Novosti tvrdi da je lani dvaput dao iskaz tužiteljstvu i da ga nakon toga više nitko nije kontaktirao. — I neće jer je sve to farsa. Oni to ne žele riješiti, jer je vrh države upetljan – tvrdi Ivić uvjeren u to da iza svega stoji jugoslavenska UDBA i njezini repovi u današnjoj Srbiji.

Ivić i njegova supruga, kaže, nisu mogli imati djece, pa su 1980-ih godina odlučili usvojiti napušteno dijete iz sirotišta. U svoju priču upleo je tajanstvenog DRAGANA, izvjesnog J. K.-a iz Glasa Koncila i ginekologa MIHAJLA LEPOSAVIĆA iz velike ginekološke bolnice na beogradskoj Zvezdari.

— Igrom slučaja upoznao sam čovjeka iz Bugojna koji mi se predstavio kao Dragan i on mi je kazao da ima rješenje za mene u Beogradu. Otputovali smo u Beograd i jako sam se iznenadio kada mi je rekao da parkiramo vozilo kraj gradskog rođilišta Zvezdara (danas Klinički bolnički centar Zvezdara op. a.), umjesto kraj sirotišta. Nakon što sam obukao bijeli mantil, krenuo sam s liječnikom u obilazak rođilja, gdje je dodirivanjem kreveta trebao dati znak liječniku koja je od rođilja najslabija njegovoj supruzi, kako bi posvojio upravo dijete koje će najviše nalikovati novim roditeljima. U tom sam trenu još vjerovao da su to mlade, siromašne i napuštene žene koje nemaju uvjeta za djecu i žele ih dati na usvajanje – priča nam Marko.

On kaže da je mišljenje promijenio nakon što ga je liječnik doveo do boksa s bebama i kazao mu da bira, prethodno napomenuvši da se po djetetu plaća deset tisuća njemačkih maraka, a za blizance 15 tisuća.

— To me je šokiralo, zgrozio sam se, ali nisam napravio skandal. Rekao sam da moram razgovarati sa ženom i otišao, no žena se šokirala kad sam joj sve to ispričao i rekla da ne dolazi u obzir da to radimo. Pa to je nečije dijete – prisjeća se.

Njegovu priču, nažalost, nije moguće provjeriti, jer osim njegove supruge nije nađen živi svjedok koji bi progovorio i o stanju u bolnici 1980-ih godina.

Drugi je slučaj 40-godišnjeg MLADANA RADIVOJEVIĆA kojeg su svi regionalni mediji 2022. proglasili prvim dokazanim i riješenim slučajem 'krađe beba' u Srbiji. On je rođen 3. travnja 1981. godine, kada su ga u kruševačkoj bolnici navodno odvojili od majke kojoj su rekli da je umro. Nakon skoro četiri desetljeća pokucali su mu na vrata (iz jedne od drugih roditelja op. a.), tvrdi, i rekli kako je on ukradena beba, odvojen od majke, oca i brata blizanca. Za medije je izjavio da je vjerovao da živi s biološkom obitelji, sve dok 'ga neki ljudi nisu zvali i rekli mu da su pronašli njegovu pravu majku'. Nakon čak četiri DNK analize navodno je potvrđeno da je njegova biološka majka MILICA MILOJEVIĆ, a druga majka VERICA, koja ga je odgojila.

Međutim, kada smo ga zvali da pregledamo dokumente i DNK nalaze, Radivojević je kazao da će nam sve pokazati ako dođemo u Aleksinac, a susret je uvjetovao time da bude prisutan i Predsjednik Udruženja za istinu i pravdu o bebama RADIŠA PAVLOVIĆ, osebnina osoba koja se hvali brojnim neevidentiranim prijemima kod ALEKSANDRA VUČIĆA i na Facebooku objavljuje fotografije s unukom koji ima kokardu na glavi. Ni on nije htio otkriti DNK nalaz prije nego se pojavimo u Aleksincu, pa smo taj susret preskočili.

MARIJA MARKANOVIĆ, pravnica, aktivistkinja i kći MIRJANE NOVOKMET iz Beogradske grupe roditelja nestalih beba, tvrdi da ni sama nije sigurna u autentičnost te priče.

— On se jednom pojavio na sastanku Anketnog odbora i na brzinu pokazao taj čuveni nalaz DNK, ali taj dokument nikada nije predan da bude dio arhiva udruga. Ne znam nikoga tko to ima, a on se ponaša jako tajanstveno. Zaista ne znam šta da mislim o svemu – kaže ona.

Treća je GOSPAVA PETROVIĆ, umirovljena babica najvećeg beogradskog rođilišta u Višegradskoj, s kojom smo se našli u prostorijama izvrsno organizirane Beogradske grupe roditelja nestalih beba. Njezino svjedočenje u prilog organizirane krađe djece svodi se na zapažanja da je novorođenčad često nestajala vikendima i da su se u bolnici povremeno proglašavale epidemije zaraznih bolesti.

— Ja nisam radila na samom odelu za porođaje, nego na intenzivnoj, ali smo svi zapamtili da bi povremeno u bolnici proglasili neku epidemiju i objavili da je umrlo petero-šestero djece. Sjećam se i toga da su u pravnu službu često navraćala neka dvojica u civilima, što je bilo vrlo neobično – kaže Petrović.

Na pitanje kako krađu djece povezuje s epidemijama zaraznih bolesti, Petrović odgovara da je to povezano s dolascima dvije osobe u civilu.

— S vremena na vreme su u kliniku u pravnu službu dolazila dvojica u odelima, ne iste osobe, ali uvek su bili u odelima, kravate, taške i to. Meni je bilo zanimljivo da se to uvek događalo na trećem spratu, dakle ne tamo gdje su patološke trudnoće i bolesna deca, nego gde su najzdraviji. Neki lekari odlazili su na sastanke s njima, a onda bi, koji dan posle, na odeljenju nastala frka, strka i sve bi poterali kući. Objavili bi da se pojavila neka infekcija, pa se sve čisti, kvarca, dezinficira, i tako... Onda bi nakon nekoliko dana čuli da nam je umrlo toliko i toliko beba, ali ništa službeno. To je bila javna tajna, ali nitko o tome nije smeo da priča. Možda je tih par lekara to nosilo u sebi. Poslušajte me, u posao je uvek bila umešana služba državne bezbednosti SFRJ – kaže Petrović.

Na pitanje je li provjerila autentičnost priče o epidemijama, koje su relativno česte u rođilištima, bivša babica kaže da je sve to bilo neslužbeno i da tada nisu puno razmišljali, nego je to došlo 's protokom vremena'. U trideset godina njezinog rada u Višegradskoj posjete muškaraca u civilu, kao i epidemije zaraznih bolesti, dogodile su se, kaže, sedam ili osam puta.

Nesudeni 'kupač'
Marko Ivić

Umirovljena babica
Gospava Petrović

Što zapravo govore priče ovih osoba i cijeli taj društveni pokret, najbolje govori izvještaj tadašnjeg ombudsmana Srbije SAŠE JANKOVIĆA, koji je 2010. objavljen u povodu pritužbi koje je ured dobio 2009. godine, a odnosile su se na 'nestale bebe'. Pritužiteljice su tada, navodi se u izvještaju, tvrdile da su njihova djeca rođena 1969., 1978. i 1989. godine ukradena, a ne umrla, kako su im nakon poroda rekli u bolnici. Janković je tim povodom napravio vrlo iscrpan i ozbiljan izvještaj koji ne šteti nijednu instituciju povezanu s tim predmetom, počevši od MUP-a Srbije, preko socijalnih i matičnih službi, do sektora od kojeg je sve krenulo – zdravstva. Njegov tim je utvrdio da se u zdravstvenim ustanovama iz nepoznatih razloga nije zadržavao jedan primjerak prijave rođenja djeteta, da su pored zaposlenih liječnika sudske medicine angažirali i vanjske suradnike, pri čemu je njihov radnopravni status potpuno nejasan, kao i razlozi za angažman, da je dio dokumentacije o rođiljama i bebama uništen u rokovima koji su navodno propisani, ali odgovorne osobe bolnice nisu mogle reći koji su to rokovi ni kojim su aktom propisani. Pored toga, dio dokumentacije je uništen ili nestao zbog neadekvatnog čuvanja. Dokumentacija o predaji posmrtnih ostataka nije čuvana trajno, ali iz zdravstvenih ustanova ombudsmanu nisu mogli pružiti informaciju o obaveznim rokovima čuvanja, ni o aktima na temelju kojih su postupali s posmrtnim ostacima.

Obdukcijски nalazi, stoji u izvještaju, ne sadrže dovoljno informacija da se utvrdi točno vrijeme ni uzrok smrti djeteta, a jasne procedure identifikacije preminulog djeteta, načina predaje tijela kapeli i pogrebnom poduzeću nisu postojale; svi podaci vođeni su neuredno. Konačno, u navedenom razdoblju, zdravstveni radnici postupali su u skladu s mišljenjem da majku preminulog djeteta treba 'poštedjeti' trauma sahranjivanja djeteta i motivirati na što skoriju trudnoću. 'Stoga postoje opravdani razlozi za sumnju da se nekim roditeljima preminule dece nije davala mogućnost izbora da preuzmu telo deteta radi sahrane', zaključuje Janković.

Iako se analiza oslanja na rezultate rada Anketnog odbora Narodne skupštine RS-a, koji je utvrdio da ni u jednom kaznenom predmetu nije potvrđeno da su djeca zaista ukradena, uključivši one u kojima su omogućene analize DNK, Janković zaključuje da su 'nepostojanje ili neusklađenost svih potrebnih administrativnih procedura i nepoštivanje postojećih, neodgovoran odnos pojedinih institucija i neuviđavan odnos institucija prema roditeljima, između ostalog, 'učinili da se danas bez posebne istrage specijalizovanih državnih organa ne može s potpunom pouzdanošću reći da bebe nisu protivzakonito odvajane od roditelja'.

Prevedeno: kolektivna trauma iz zdravstvenog sustava Jugoslavije, nastala oduzimanjem prava ženama da same odluče hoće li vidjeti i sahraniti svoju umrlu djecu, nastavlja se fiksacijom na drugu vrstu kriminala, za koji do danas nema nijednog suvislog dokaza. U

Radivojevića su mediji 2022. proglasili prvim dokazanim slučajem krađe beba u Srbiji. Izjavio je da je vjerovao da živi s biološkom obitelji, sve dok 'ga neki ljudi nisu zvali i rekli da su pronašli pravu majku'

izvještaju, napomenimo, nedostaje činjenica da je Zakon o zdravstvenoj zaštiti Srbije, kao i Pravilnik o načinu i postupku za utvrđivanje vremena i uzroka smrti, za obdukciju leša, kao i za postupanje s odstranjenim delovima ljudskog tela, i u vrijeme Jugoslavije propisivao da se obitelji mora osigurati pristup tijelu umrle osobe, pa stoga nema dvojbe da su bolnice postupale neetično i protuzakonito.

Na pitanje kako tumači da je u epicentru jednog ozbiljnog društvenog pokreta fikcija zauzela mjesto stvarne traume, dr. TAMARA DŽAMONJA, profesorica psihologije na Filozofskom fakultetu objašnjava da se, po njezinom mišljenju, radi o kombinaciji psihološkog odgovora na osobno i političko iskustvo. — Okolnosti u kojima se porođaj odvija često su, nažalost, takve da već to predstavlja traumatsko iskustvo, pa čak i rođiljama kod kojih to prođe potpuno u redu, bez komplikacija ili sa komplikacijama koje bebe prežive. Govorim o akušerskom nasilju, koje je velik problem. Kada je ishod tragičan, kao u ovim slučajevima, ta je tragedija u potpunom kontrastu u odnosu na očekivano. Žena se dugo raduje iščekivanom detetu i s veseljem odlazi da se porodi, nakon čega, u slučaju smrti dete-

Sutkinja Marija Draškić

ta, sledi jedno od najtraumatičnijih iskustava koje netko može doživjeti. Jedan od načina prevazilaženja može biti i građenje smislenog narativa, koji u ovom slučaju podupiru i političke okolnosti. Netko uopšte ne može da se suoči s gubitkom, pa se brani idejom da mu je dete živo i zdravo – kaže.

Napominje da se 'jugoslavensko iskustvo' aktualiziralo početkom 1990-ih s novim ratnim događanjima i potpunim raspadom političkih i ostalih institucija.

— Zaista je šteta da nemamo psihološka istraživanja o ovom pokretu, ali mogu da kažem, pošto sam pratila priču i znam neke akterke, da mi je potpuno jasno da je nepoverenje u institucije 1990-ih moglo samo rasti i da su žene iscelenje od primarne i sekundarne traume mogle potražiti tragajući za svojom decom, za istinom o njima, ali i za pravdom. Osim ratova, nama je 1990-ih ovde realnost bila trgovina organima. Zato mogu da im dam za pravo i na činjeničnoj razini – bez ozbiljnog istražnog postupka ne mogu se utvrditi sve koruptivne i kriminalne radnje, a tu je dosta toga zataškavano. Kako su u to uvučeni veliki sistemi poput zdravstva, socijale, policije i matičnih ureda, razumljivo je da se razbije uverenje da to ne može da bude izolovani kriminalni čin, nego nešto sistemsko – kaže.

Na slučaju Ustavne tužbe G. P. koja je 2015. odbačena uz zaključak da podnositelj nije dokazao da mu podaci o umrojoj djeci nisu bili dostupni, profesorica prava dr. MARIJA DRAŠKIĆ ukazuje na drugu stranu priče, fenomen neodustajanja od postavljenog narativa o ukradenoj djeci, unatoč tome što je u nekim slučajevima moguće sa sigurnošću tvrditi da dijete nije ukradeno. Draškić izražava žaljenje što je odluka Ustavnog suda ostala neprimijećena, a o predmetu u svom radu piše: 'To će kasnije doprineti potpuno neosnovanim očekivanjima mnogih roditelja, koji nisu uspjeli da pronađu potpunu i u svemu urednu dokumentaciju o smrti svoje novorođene dece, da će se voditi neki krivični postupci protiv nepoznatih izvršilaca, protivno ustavnim garancijama o pravnoj sigurnosti u kaznenom pravu i zakonskim odredbama o zastarelosti krivičnog gonjenja.'

Navodi da inspektorica MUP-a ALEKSANDRA DROBNJAK u istrazi o preko tisuću nestalih beba za kazneno djelo oduzimanja maloljetne osobe ili promjene obiteljskog stanja nije našla – ništa relevantno.

'Namjera je bila da se utvrdi da li u bilo kom od tih predmeta postoji bilo kakav trag sumnje u postojanje nekog od ta dva krivična dela. Najveći broj predmeta je zastareo (90 posto)... Samo u jednom predmetu – po izričitoj izjavi sudije IVKOVIĆ – bilo je nečega što je kod nje izazivalo određenu sumnju'. U oko 100 predmeta u kojima nije bila nastupila zastarelost, nakon odustanka tužioca, oštećeni su nastavili postupak u samo deset slučajeva', navodi.

Isto za Novosti tvrdi poznati beogradski advokat, nekada ministar unutarnjih poslova BOŽO PRELEVIĆ.

— Ovom sam se temom počeo baviti još 2003. kao savetnik ministra unutarnjih poslova, kada mi se javila jedna skupina roditelja tvrdeći da njihove informacije govore da su im deca ukradena. Ja stvarno mislim da i danas trebamo istražiti svaki pojedinačni slučaj u kojemu se ne zna što se dogodilo sa detetom, kao što sam mislio i onda. Mi smo oko toga, po mom mišljenju, sproveli poštnu istragu. Deo tih ljudi mislili su da su im deca u Beogradu, a deo da su inostranstvu, ali mi nismo mogli da potvrdimo nijedan taj slučaj. Čak ni onda kada su ljudi došli s tom svojom navodnom decom i kada se uradila DNK analiza. Na njihovu žalost, pokazalo se da nisu u pravu, tako da se sve indicije vrte oko toga da su deca tretirana kao medicinski otpad, da su tako kremirana i da je dokumentacija o tome vodena strahovito neuredno – kaže Prelević. ■

Značenje djela određuju sadržaj i kontekst

'Odlazak u noć' je važna knjiga koja pruža dragocjene uvide u prirodu ratovanja i ratnih trauma. No Baštić je vlastitom greškom zasjenila svoj trud, a čitatelje dovela u zabludu

NOVOSTI su u prethodnom broju objavile reakciju JASNE BAŠTIĆ na moj prikaz njene knjige 'Odlazak u noć', tiskan u broju 1260 od 9. veljače i naslovljen 'Noć krvi i krivnje'. Autorica tvrdi da sam 'pogrešno interpretirao ili previdio smisao i osnovnu, eksplicitno navedenu namjeru (...) koja stoji u uvodu knjige'. Riječ je o memoarima ZVONIMIRA ZAKOŠEKA, jednog od zapovjednika pričuvne postrojbe MUP-a predvođene TOMISLAVOM MERČEPOM, koje je Baštić napisala temeljem dva deset godina razgovora s protagonistom. Pripadnici spomenute postrojbe u Pakračkoj su Poljani i Zagrebu tijekom jeseni 1991. ubili više desetaka civila te još niz drugih opljačkali i zlostavljali. U optužnicama zagrebačkog Županijskog odvjetništva iz 1997. i 1998. za te zločine našao se i Zakošek, i to zbog protupravnog lišavanja slobode te iznuda NIKOLE PELEŠA i BRANKA VELAGIĆA. Njegov proces je 2011. obustavljen, a Zakošek je na suđenju Merčepu ustvrdio kako je otišao u zastaru. Spomenute optužnice Baštić u knjizi uopće ne spominje. Iako u reagiranju navodi da su joj poznate, u knjigu ih nije uvrstila jer je 'slijedila one događaje i situacije koji su proizveli psihološka traumatična stanja kod sugovornika', odnosno cilj je bio 'dokumentirati autentično svjedočanstvo o iskustvu ratnih situacija i njihovom doživljaju koji vodi nastanku PTSP-a i posljedice koje to iskustvo ostavlja'. Stoga joj 'nikada nije bila namjera podvrgnuti sugovornika 'istražnom postupku', suočavati ga sa sudskim dokumentima i iskazima drugih, i onda tražiti nedorečenosti u njegovim iskazima', nego su njena pitanja bila 'oblikovana sadržajima koji su za njega bili relevantni, a sa moje strane važni za razumijevanje prirode posttraumatskog stresnog poremećaja'. Autorica podcrtava kako se njeno djelo 'ni u kojem slučaju ne bavi traganjem za potpunom, objektivnom istinom o ratnim događanjima i zločinima u Pakračkoj Poljani'.

Istina je da su traumatična iskustva i PTSP važna i opširna tema knjige. No reagiranje Jasne Baštić u izravnoj je kontradikciji s tekstom i smisaonom cjelinom knjige. U uvodu na koji se ona poziva kao važni aspekti navode se 'psihološki lom osobe s zapovjednom pozicijom' i 'problem krivnje zbog počinjenih žrtava'. Memoari zaista sadrže nebrojene pasuse u kojima Zakošek preispituje vlastite postupke, ističe moralne dileme i grižnju savjesti. Navodi i da je bio

sudski terećen 'samo za dogovor za likvidaciju ALEKSANDRA ANTIĆA', za što je, tvrdi, 2012. potpuno oslobođen: 'Tih dvadeset godina nisam živio'. Postavlja se pitanje po kakvoj se logici optužba za taj čin (o kojoj, inače, u meni dostupnim spisima nema traga) u knjigu uklapa, a ona za hapšenje, pljačku i zlostavljanje Peleša i Velagića ne uklapa. Znači li to da su optužbe za Antićevo ubojstvo doprinijele Zakošekom traumama i razvoju PTSP-a, dok one da je Velagiću prislonio pištolj u glavu tražeći da Hrvatskoj vojsci prepíše vrijednu imovinu nisu? Ako je u knjigu vrijedno uvrstiti Zakošekove tvrdnje kako mu je 'bila muka od tolikog batinanja' zatvorenika, ali da on sam niti itko pod njegovim zapovjedništvom 'nije nikada nikog tukao', zar nije bilo važno pripitati muči li ga pomisao na Velagićevu slomljenu čeljust i kralješke, ozljede koje su ovome nanesene, ispričao je istražiteljima, nakon što je uhapšen te predan Zakošku i njegovim podređenima? Zakošek tvrdi kako ga je poznanstvo s merčepovcima istraumatiziralo toliko da od same pomisli na njih drhti i povraća. Ne bi li bilo zanimljivo upitati ga kako je doživio suđenje Merčepu te zašto je svjedočio u njegovu obranu? Te nedosljednosti logički nije moguće opravdati, naročito u knjizi koja se bavi 'psihološkim lomom osobe s zapovjednom pozicijom' i 'problemom krivnje zbog počinjenih žrtava'.

Tvrđnja Jasne Baštić kako je moje propitivanje vjerodostojnosti sadržaja knjige pravično 'insinuiranjem svjesno selektivnog tre-

tmna sjećanja i činjenica radi izmijenjenog prikazivanja stvarnosti i uloge sugovornika' očito je netočna – naime, ona je potvrdila kako je namjerno selektivno tretirala činjenice. Negirajući moju opservaciju kako Zakošek kalkulira s istinom, odgovara kako je to zapravo radila ona. Autorica tvrdi da sam pogriješio time što sam 'vlastite profesionalne interese projicirao na samu knjigu i tragao u njoj za činjenicama, biografskim podacima i cjelovitom slikom određenih ratnih događaja', odnosno propustio shvatiti razlog nastanka i svrhu knjige. Kao da Baštić nije posve svjesna osjetljivosti teme o kojoj piše, šireg okruženja, pa i značenja vlastitog teksta. Njega ne određuje autorska intencija, nego objektivni sadržaj djela i njegov odnos prema kontekstu – ovdje prvenstveno povijesnom, društvenom i političkom. 'Odlazak u noć' obuhvaća elemente Zakošekovog prijeratnog i poslijeratnog života te uvelike signalizira da je riječ o biografskoj cjelini. Autorica je veliku priliku da se javno opravdava pružila pripadniku postrojbe koja je počinila brutalne zločine, slika koju on o sebi projicira uključuje i djelomično negiranje vlastite uloge, a tu važnu neistinu ona je poduprla svojim potpisom i autoritetom. Naivno je misliti da se ovo djelo može čitati isključivo kao knjiga o PTSP-u: sam tekst zadao je (i) drugačiji interpretacijski horizont. Ako je htjela objaviti knjigu o traumama ratnog nasilja bez balasta dodatnih kontroverzi, mogla je protagonistu anonimirati te događaje opisati tek načelno ili se u uvodu ograditi kao što to čini sada. I u potonjem slučaju mogle bi se uputiti kritike, ali ona to uopće nije napravila. Time je čitatelje nužno dovela u zabludu, tim opasniju jer je riječ o snažnom djelu. Ustanovljavanje istine o ratnim događanjima nije posao samo 'sudskih i istražnih organa, istraživačkih novinara i historijskih instituta', kako ona tvrdi, nego svih koji žele odgovorno doprinijeti društvu. Ne sumnjam u plemenitost autoričnih namjera, međutim, velika je šteta što nije postupila s više opreza i promišljenosti. 'Odlazak u noć' je važna i zanimljiva knjiga, koja pruža brojne dragocjene uvide u prirodu rata, ratovanja i ratne traume. Ona, osim toga, do temelja razara tlapnje o 'dostojanstvu Domovinskog rata', što predstavlja nemjerljivu društvenu korist. Nažalost, Baštić je vlastitom greškom uvelike zasjenila svoj trud te dijelom potkopala integritet vrijednog rada. S njime nisam, kao što ona kaže, 'odbacio dijalog': moji članci svjedoče suprotno. ■

Jerko Bakotin

Zajedno na Bajram i Božić

U krstinjskom kraju ima više Bošnjaka koje su ratne neprilike dovele iz Bosne nego nas domaćih. Družimo se za Božić, Uskrs, Bajram i druge blagdane, jer se međusobno poštujemo, kaže Milan Bajić iz Donje Brusovače

OBITELJ Bajić iz Donje Brusovače na Kordunu danas je iz različitih razloga, dobrih i loših, raspršena po svijetu. Ipak, to njezinim članovima ne smeta da brinu jedni o drugima svakodnevno komunicirajući telefonom. Nešto rjeđe viđaju se uživo; uglavnom, međusobno se pomažu, ovisno već o tome kome je u nekom trenutku pomoć najpotrebnija.

Roditelji, sedamdesetčetverogodišnja RANKA i dvije godine stariji MILAN, u Donjoj Brusovači žive još od svog vjenčanja 1968. Premda im je zlatni pir odavno bio, po urođenom životnom optimizmu, uzajamnom poštovanju i vitalnosti na prvu vidljivoj kod oboje stječe se dojam da će i dijamantni

dočekati zajedno, u slozi i razumijevanju unatoč svim nedaćama.

— Naš sin DALIBOR i starija unuka SOFIJA trenutačno su u Njemačkoj, gdje on radi kao poštanski dostavljač. Supruga mu SNEŽANA, naša snaha, ostala je u Srbiji s mladom kćeri DRAGANOM. Čini se kompleksnim takav život, ali zapravo nije: Dalibor i Sofija neće još dugo biti u tuđini, čim se stekne nešto para, eto njih nazad svojim. Osim toga, svi se međusobno čujemo gotovo svakodnevno, a često uspostavimo i video vezu, pa bude kao da smo u istoj prostoriji. A kad dođu državni praznici ili blagdani na koje mogu iskoristiti slobodne dane, okupimo se ovdje pod Petrovom gorom, pa uživamo u susretu uživo – objašnjava nam Milan Bajić.

Milan je punih 35 godina, sve do Oluje, bio trgovac u jednoj trgovini u obližnjoj Krstinji, pa ne čudi što ga još pamti staro i mlado iz zaselaka Petrove gore. Poslovnica u kojoj je proveo svoj radni vijek djelovala je u sklopu vojničkog Trgovačko-ugostiteljskog poduzeća Petrova gora, pa je po povratku iz izbjeglištva uspio prikupiti sve potrebne papire za odlazak u mirovinu, koja danas iznosi 410 eura mjesečno.

— Puno sam vremena proveo za pultom te trgovine, moj novinaru! Svakoga sam dana od kuće do krstinjskog dućana, najčešće pješice, hodao bih dva kilometra, pa onda opet toliko nazad: zapišite slobodno da bih do posla prevaljivao ravno 2676 koraka, iako ih pomno 'nikada nisam brojio', kako to u

svojoj pjesmi BALAŠEVIĆ kaže. Ta je prodavaonica bila od velike važnosti za sve žitelje ovog dijela Korduna, no danas, u 21. vijeku, trgovine su puno udaljenije od nas: do najbliže nam treba čak 18 kilometara. Doduše, ima jedna bliža do koje treba 'svega' osam, ali ta je u Velikoj Kladuši, tj. u susjednoj državi. Pa ti sad zaboravi nešto kupiti kad se već nađeš u takvoj prilici – kaže Milan.

I Ranki je udaljenost trgovina problematična, no puno je više brinu druge civilizacijske stečevine koje su u ovom kraju očito zasvagda izgubljene. U nedalekoj su Krstinji, do prije trideset i kusur godina, postojale škola, ambulanta, pošta i veterinarska stanica, a i matični ured u slučaju potrebe. Danas ničega od toga nema, sve je nekim čudom nestalo kao da ga nikada nije ni bilo. Očito, rat nije samo ljude otpuhao sa starih ognjišta, odnio je u svojoj mahnoj tutnjavi sve ono dobro što se desetljećima stvaralo, gradilo i prihvaćalo kao sastavni dio svakodnevnice.

Otkako su se Bajići vratili u zavičaj pun temeljito devastiranih i popljačkanih sela, ne čuje se u njemu često pjesme ni cike đaka i baka; nema sijela ni prela, vjenčanja i krštenja. Samo su, čini se, sahrane zaredale.

— Nesretna nas je Oluja otjerala u Srbiju, u selo Lipe kraj smederevske Željezare, gdje su nam neki dobri ljudi ponudili smještaj u jednoj oronuloj kući. Dobivali bismo od države brašno i konzerve. Tako smo preživljavali čak dvije godine, no ja dalje stvarno više nisam mogao. Mog oca ĐURU ondje smo sahranili, sin i snaha su odlučili ostati i graditi svoj život, a Ranka i ja se s mojom majkom Sofijom vratismo ovamo, pod našu Petrovu goru., u jesen 1997. U prvo nam je vrijeme bilo doista teško u opustošenoj kući bez ikakvog namještaja i opreme. Onda smo kroz međunarodnu humanitarnu akciju dobili krevete, država nam je dala jednu junicu, a rođak iz Čakovca posudio kravu dok se ne snađemo. Imali smo tako mlijeka za sebe i za Karlovačku mljekaru. Dalo se preživjeti iako nam je nedostatak struje bio stvarno golem problem; šest smo godina živjeli uz svijeće i petrolejke ozbiljno ogorčeni, jer smo još 1960-ih mjesnim samodoprinosom doveli električnu energiju u cijelo selo. Nikako nam nije išlo u glavu da poslije trideset godina odjednom opet živimo u mraku i da nova država taj problem rješava tako što smo svakog mjeseca u Vojniću mogli besplatno podići određeni broj svijeća?! Ne da nismo spali s konja na magarca, mi smo se s konja strovalili u blato – ogorčen je Milan i danas.

Krstinjska osnovna škola nekad je znala imati po pet stotina đaka, a danas je zatvorena i prazna, bez ijednog učenika. Ni s brojčanim stanjem odraslog stanovništva nije puno volje. U cijeloj je Brusovači teško istodobno naći pedesetak duša. To se, doduše, donekle mijenja, jer još doseljavaju ljudi iz susjedne BiH.

— Ovog trenutka u našem selu i cijelom krstinjskom kraju ima više Bošnjaka koje su ratne prilike i neprilike dovele iz Bosne nego nas domaćih: tako je i moj prvi komšija islamske vjere, ali to, nasreću, ni meni ni njemu ništa ne znači, družimo se za Božić, Uskrs, Bajram i druge blagdane, jer se međusobno poštujemo i držimo do naših običaja i tradicija. Tako smo nedavno skupa proslavili pravoslavnog Svetog Savu, a pridružili su nam se u svetkovini svi muslimani iz sela. No zajedno smo u najvećem broju za Dan borca, kad se stanovništvo cijele okolice okupi ispred spomenika u Krstinji; ipak je ovo tradicionalno partizanski kraj, a i svi doseljeni Bošnjaci su antifašisti – zaključuje naš susret Milan Bajić. ■

Ranka i Milan Bajić

Пуна кућа

Највише предмета чине ручни радови које су израдиле жене: столњаци, таблетићи, пешкири и ћилими. Невјеројатне су приче које говоре о њихову настанку, каже Далибор Харамбашић, водитељ етно-збирке у пакрачкој Српској кући

У склопу Српске куће у Пакрацу, која је отворена у јесен 2022. године, чува се и етно-збирка у којој се налази материјална оставштина из богате културне баштине и развијене традиције српске националне мањине пакрачког краја. Од скромних почетака потакнутих ентузијазмом водитеља збирке Далибора Харамбашића, иначе учитеља разредне наставе, збирка је обogaћена бројним експонатима и предметима, понајвише стога што се за тај вриједан пројект, успијева уз константну подршку заједнице, осигурати нужно потребан новац. Харамбашић је рођен 1975. у Пакрацу, а до 1991. живио је у селу Корита крај Липика, гдје је завршио основну школу. Кад су започеле турбуленције у Југославији, био је пакрачки средњошколац.

— Те 1991. живот ми се из коријена промијенио, напуштам своје и одлазим у Босанску Градишку: нова кућа, нова школа,

нови људи, нови језик. Тамошњу Средњу просвјетну школу завршавам 1994., а потом на бањалучком Природно-математичком факултету стјечем звање професора географије и етнологије. Унаточ томе, посао у струци не успијевам пронаћи, па игром случаја почињем радити као учитељ у једној сеоској школи, што ће код мене побудити нову љубав према просвјети, ради које се враћам у студентске воде, па на Филозофском факултету у Бањој Луци добивам и звање учитеља разредне наставе, након чега почињем радити у једној босанскоградској основној школи. Пуних сам двадесет година радио учитељски посао у којем сам уживао, али је један дио мене свеједно жалио за неоствареним позивом, који ће ипак постати занимање и то баш ондје гдје сам први пут удахнуо свој славонски дах. Како сам сада свега четрдесетак километара удаљен од свог села, одем до њега кадгод сам у прилици, па се напуњених батерија вратим у

Пакрац. Питам се неријетко гдје је заправо моја кућа; умири ме тада мисао да од куће идем кући – каже нам водитељ етно-збирке пакрачке Српске куће.

Српска заједница пакрачко-липичког подручја има веома дугу традицију и повијест, што је уродило врло специфичним културним наслеђем, унаточ томе што су бројни ратови доводили до негативних демографских промјена. Ради посљедњих је заједница много мања, па је и културно-духовна баштина угрожена. Стога свака амбиција да се то материјално и нематеријално богатство очува од заборавља, у стару изискује изузетан напор.

Отворена као својеврсни административни, друштвени и културни центар липичко-пакрачке заједнице, Српска кућа је идеју о етно-збирци доживјела у колону 2023., када је одржано иницијално окуљање представника градских и жупанијских мањинских вијећа, мјесних одбора те чланова локалног пододбора Просвјете. Захваљујући томе, од краја лета до почетка зиме лањске године прикупљено је и пописано 80 експоната који су сада дио етно-збирке.

— Те сам предмете углавном сам прикупио, доносећи их за сада само с липичког подручја. Иначе, мој професионални етнолошки интерес обухваћа предратну пакрачку општину, данас административно раздвојену на Град Пакрац и Град Липик, али и сва рубна подручја, односно граничарске крајеве у којима је српско становништво живјело, попут Новске, Окучана, Нове Градишке, Пожеге, и Дарувара. План ми је да овог прољећа и лета довршим темељити обилазак пакрачког краја – објашњава Харамбашић.

— Највише предмета чине ручни радови које су израдиле жене: столњаци, таблетићи, пешкири и ћилими. Невјеројатне су приче које говоре о њихову настанку: прије обилазак села, обично се најављујем преко наших мањинских вијећника и активиста заједнице, а пуно ми је помогао свештеник Ђорђе Теодоровић, који је до прошле јесени био пакрачки парох и који је из свог искуства најбоље знао у коју ме кућу упутити. Неријетко домаћини испрва буду скептични према мени, јер већ тридесетак година не живим службено у њихову крају, али се та скепса брзо отопи кад им испричам своју повијест и потакнем разговор о пријашњем животу. Догоди се тако да ми припреме тек по предмет или два, а ја накрају одем с претрпаном аутом – каже.

Будући да Славонци и Славонке, без обзира на националну и вјерску припадност,

одвајкада слове за вриједан народ, мало је кућа без онога што би се у дугим јесењим и зимским ноћима, кад је било мање посла на њивама и пољима, ткало, шлингло, везло, хеклало и нецало. Осим ручних радова стрпљивих Славонки, етно-збирку чине различита оруђа и алати, примјерице од оних за освјетљење простора до цугова за извлачење вина и ракије из буради, па пољодејских ручних и сточних помагала, плугова и дрљача, кућне опреме од дрва, шибља и стакла попут оплетених флаша, тегли, корпи и сепета.

— За сада имамо пакрачко-паорску народну ношњу, која се знатно разликује од липичарско-граничарске. Вољели бисмо комплетирати и ову потоњу, макар тако што би по оригиналу израдили реплику – неуморан је Харамбашић. Премда му је приоритет скупљање материјалне баштине, брижно записује приче својих домаћина које би послужиле као грађа неке будуће етно-монографије.

Планира фотографирати и традиционалне српске куће грађене средином прошлог вијека, које су данас углавном пусте. Тако је надамак Липика Горњи Чаглић, брдско село удаљено од магистралних цеста, које је заправо прави музеј градитељске баштине и неким чудом остао је поштеђен у ратним разарањима.

— Био сам у кући старој више од двеста година у којој се још живи: темељи су јој од бијелог камена, само је земљани под замијењен сувременим. А на једној су изворно постављена врата још у беспријекорној функцији – каже Харамбашић.

— За пројект завршен 31. јануара добили смо натјечајна средства Управе за дијаспору Министарства иностраних послова Србије, па сада пишемо извјештај и аплицирамо за наставак натјечаја. Етно-збирка ће службено бити отворена овога лета или с почетком јесени, али већ сада путује: тако смо добар дио експоната представили на Сајму завичаја, што је било обogaћено пјевачким и фолклорним наступом старијих и најмлађих секција Просвјетина пододбора. Исто тако, намјеравамо неке експонате посудити пакрачком и пожешком Градском музеју за пригодне изложбе, као и загребачком Етнографском музеју – појашњава Харамбашић.

Био сам у кући старој више од двеста година у којој се још живи – Далибор Харамбашић

Експонати пакрачко-липичке етно-збирке

Уз остало, с обзиром на то да мали фолклорашки већ сада с пуно знатижеље разгледају етно-збирку, планирана је систематска едукација ђака овога и других крајева о српској традицији и доласку у пакрачку околицу из других средина.

— Хвала свима који су омогућили да се идеја о етно-збирци Српске куће у Пакрацу почела остваривати; то понајприје можемо захвалити пожешком-славонском дојупану Николи Ивановићу, пакрачкој доградоначелници Мирсади Поповић Дамјановић, вснм-у на разини Жупаније на челу с Миланом Козловићем те председници липичког вснм-а Тајани Ковачевић Ковачић. Дакако, посебна и највећа захвала припада свима онима који су ми отворили своје домове и своја срца у разговорима те цијелој заједници донирани веома драгоцјене предмете. Такве су заједничке активности посљедња прилика да сачувамо културу нашег народа који на славонским просторима живи кроз генерације – закључује наш суговорник. ■

Kameni cvijet Bogdana
Bogdanovića

Jasenovac ili volja za zaboravom

Na popisu žrtava logora Jasenovac je nešto više od 83 tisuće imena. U Jugoslaviji je kanonizirana brojka od 600–700 tisuća žrtava, a Vlada RH komemoraciju odradi protokolarno. U Republici Srpskoj govori se o 803 tisuće žrtava, dok Bošnjacima taj logor nije bitan, pa je umjesto točke pomirenja Jasenovac mjesto koje dijeli

BIJELE i tankim slojem snijega prekrivene čistine te tamna šuma i jezerca boje olova tvore prigušen kontrast. Parna lokomotiva i pet vagona za deportacije stoje na željezničkoj pruzi pored Save. Cijeli je kraj 'vodeni čvor, u koji se (...) upliću tri reke – Sava, Una, Strug – (te) podseća na zmijsko gnezdo'. Iz krajolika i sada isijava zloguka atmosfera, koju zimski mat-pre-

maz čini još nedokučivijom. Jasenovac: po ovdašnjim ledinama, šumama i obalama u ime etnički čiste hrvatske države ustaše su poubijali vjerojatno približno sto tisuća ljudi. Između jezeraca i zemljanih humaka te udubljenja – podignutih na mjestima logorskih objekata i stratišta – drvena pasarela vodi do Kamenog cvijeta. Njega je neimar BOGDAN BOGDANOVIĆ (njega smo citirali) smjestio u samo središte klupka 'reka, rukavaca i m-

tvaca', ponudivši ga 'bezmalo kao magijski simbol, kao talisman koji će nam svima, Jugoslovenima, pomoći da rasteramo demone mržnje i fantome prošlosti'. Melankolični 'kosmički lotos' to i dalje pokušava, okrenut onostranosti.

U pokušaju skiciranja izuzetno slojevite teme sjećanja na taj logor smrti, sredinom siječnja posjetili smo Javnu ustanovu Spomen-područje Jasenovac. U neposrednoj

blizini dijela logora poznatog kao 'Jasenovac III Ciglana' 1968. je osnovan Memorijalni muzej, u kojem su se izmijenila tri stalna postava. Treći i još uvijek aktualni tu je od 2006., a autorici idejne koncepcije, povjesničarki NATAŠI MATAUŠIĆ upućene su oštre kritike. Temeljitu analizu napisala je povjesničarka umjetnosti ANA KRŠINIĆ LOZICA u izuzetnom radu iz 2011. – 'Između memorije i zaborava: Jasenovac kao

Lokomotiva i pet vagona
za deportacije žrtava

Termin 'Jasenovac' je jako prisutan u javnosti, no društvo je podijeljeno. Neki su dobro upoznati s onim što se u njemu dogodilo, pojedine grupe posve negiraju masovne zločine, a dio društva je zbunjen i ne zna što bi mislio, kaže ravnatelj JUSP-a Jasenovac Pejaković

dvostruko posredovana trauma'. Ukratko, kritike su se najviše odnosile na činjenicu da je naglasak stavljen na sudbine pojedinačnih žrtava, da su one izvađene iz konteksta ustaškog genocida, kao i da se izravno ne prikazuju – implicitno ublažavaju – počinjene monstruoznosti. Mataušić je to sporila, navodeći da je na legendama jasno navedeno zašto se i kako ubijalo. A suprotno pojedinim javnim tvrdnjama, u postav su uključena morbidna oruđa smrti – kama, malj, sjekira i čekić. Inače, Hrvatska je od 1. ožujka prethodne do 1. ožujka 2024. godine predsjedavala Međunarodnim savezom za sjećanje na Holokaust (IHRA). Prije nekoliko mjeseci Nacional je objavio kako su stručnjaci IHRA-e tim povodom posjetili Jasenovac te Vladi još u lipnju uputili opsežne preporuke – uključujući i onu da se Kameni cvijet kandidira za UNESCO-ov popis svjetske baštine.

Ivo Pejaković

— IHRA prati što se događa u pojedinim državama te s njima vodi dijalog. Njegov su dio i preporuke Vladi, koje nastoje pospješiti pozitivne pomake u radu Spomen-područja Jasenovac – od zapošljavanja više stručnjaka, preko novog stalnog muzejskog postava, do poticanja što većeg broja školskih grupa na obilazak Spomen-područja Jasenovac i obrazovanje vezano za sjećanje na žrtve Holokausta i genocida. Naravno, IHRA ne može nametnuti promjene. Trenutno su u toku razgovori s nadležnim Ministarstvom kulture i medija. Kako bi se izbjeglo da opet dođe do nezadovoljstva postavom, važno je da u dijalog budu uključeni svi zainteresirani, prije svega članovi Savjeta JUSP-a, tijela koje čine i predstavnici naroda-žrtava te antifašista – govori nam IVO PEJAKOVIĆ, ravnatelj Spomen-područja.

U odgovoru Nacionalu Vlada tvrdi kako je 'prihvatila preporuke u cijelosti', a ministarstvo ih je analiziralo i 'odredilo dinamiku njihove implementacije u tri faze'. Na ulazu u Spomen-područje postavljeni su informativni paneli sa zemljopisnim kartama i opisom djelovanja logora, počinitelja i žrtava, dok je inače tematski koncipiranom postavu pridodana vremenska crta s datacijom najvažnijih događaja od travnja 1941. do svibnja 1945. No ideja je, ističe Pejaković, da se u budućnosti napravi čitav novi postav.

— Aktualni se postav fokusira na događaje u ustaškom logoru Jasenovac. Uvođenje rasnih zakona te diskriminacija Srba, Židova i Roma jesu navedeni, a to se ilustrira i ponekim dokumentima. No ne objašnjava se širi kontekst – primjerice dolazak ustaša na vlast – pa to moraju uraditi sami kustosi koji vode obilazke Muzeja. Nisu izložene eksplicitne fotografije zločinâ. One postoje u muzejskom fundusu, ali ponekad je teško utvrditi kada i gdje su takve fotografije nastale. Pretpostavka je da su ih snimili sami ustaše, no ne možemo tvrditi da su napravljene upravo u Jasenovcu. Zadnjih desetljeća u međunarodnim se okvirima odustalo od prikazivanja šokantnih materijala, jer se smatra da je faza dokazivanja zločina u logorima već završena. Međutim, mi se očito još uvijek nalazimo na početnoj točki u kojoj je dokazivanje potrebno, pa kritike postava tvrde da posjetitelji ne mogu uvidjeti pravu prirodu ovog logora – nastavlja naš sugovornik dodajući kako se u razgovorima o novom postavu spominje i izlaganje spomenutih fotografija, ali i to da ne može predvidjeti kada, pa ni koje godine će započeti izrada tog postava – 'svakako, prvi preduvjet je da Ministarstvo osigura financije'.

Povjesničar MILAN RADANOVIĆ Jasenovac je s dobrim razlozima nazvao 'najznačajnijom činjenicom hrvatske povijesti': to je najveći zločin na ovim prostorima ikad. Poslijeratni identitet Nijemaca uvelike je

definiran odnosom prema Holokaustu i drugim nacističkim genocidima, simboliziranim u Auschwitzu. Iako su paralele između njemačkog i hrvatskog percipiranja prošlosti vrlo nategnute, pakao koji je Nezavisna Država Hrvatska ovdje podigla važan je za samorazumijevanje građana. Historičar IVO GOLDSTEIN primijetio je da 'po tome o kolikom broju žrtava u Jasenovcu netko govori, (možete) točno reći koja je njegova politička pozicija'. O odnosu službene Hrvatske prema povijesnom sjećanju, međutim, mnogo govori činjenica da je – iako su unutar današnjih granica RH od 1941. do 1945. ubijene stotine tisuća ljudi – Spomen-područje Jasenovac s jedanaest zaposlenih jedina institucija u državi koja se isključivo bavi Drugim svjetskim ratom. Stručnog osoblja je četvero: dok većina evropskih ustanova ima specijalizirane odjele, od ovdašnjih troje kustosa i ravnatelja očekuje se da vode grupe posjetitelja, bave se obrazovanjem, istražuju u arhivima, pišu knjige, priređuju izložbe te organiziraju komemoracije.

Što se svijesti o Jasenovcu tiče, Pejaković smatra da je sam termin 'jako prisutan u javnosti, no društvo je podijeljeno. Neki su dobro upoznati s onim što se ovdje dogodilo, pojedine vrlo aktivne grupe poput Društva za istraživanje trostrukog logora Jasenovac posve negiraju ovdašnje masovne zločine – na sreću, država ih je prestala financirati – dok je dio društva zbunjen te ne zna što bi mislio'. Inače, 2023. je Spomen-područje posjetilo nešto više od 17 tisuća posjetitelja, od čega je bilo 38 školskih grupa iz Hrvatske. To je više nego prijašnjih godina, kada ih je znalo bilo desetak. No broj je daleko manji u usporedbi s preko 300 tisuća ljudi koji su Spomen-područje Jasenovac posjećivali u vrijeme Jugoslavije. Mnogi su faktori utjecali na današnju društvenu konfuziju.

— Ustaše, u velikoj većini Hrvati, počinili su genocid nad Židovima, Romima i Srbima. Međutim, zbog konteksta rata devedesetih neki ljudi nisu u stanju vidjeti Srbe kao žrtvu. Na neki način, JUSP je nastavio funkcionirati i nakon 1990-ih zbog činjenice da se preko Holokausta nije moglo preći. U selu Uštica, gdje je bio takozvani 'ciganski logor', nedavno je otvoren romski memorijalni centar. No na komemoracijama posvećenima žrtvama srpske nacionalnosti van Jasenovca – recimo u Glini ili Jadovnu – predstavnici državnih institucija i dalje se često ne pojavljuju – ističe Pejaković.

Sukob 1990-ih presudno je preoblikovao sjećanje, ističe povjesničar i publicist DRAGAN MARKOVINA. 'Narativ suvremene Hrvatske izgrađen je na ideji obrane od srpskog nacionalizma, pa i borbe protiv Srba

općenito'. Ekstremna desnica bila je i jest spremna priznati genocid nad Židovima – prebacujući pritom odgovornost na nacizam te ekskulpirajući tako NDH – ali nad Srbima nikako. A rodonačelnik današnjeg hrvatskog revizionizma upravo je FRANJO TUĐMAN, čije su groteskne ideje o 'miješanju kostiju' u Jasenovcu srećom pokopane. U većinskoj se javnosti danas 'genocid nad Srbima ne može negirati', ali se istovremeno 'ne želi otvoreno izgovoriti da se dogodilo, dok se Rome i Hrvate antifašiste jedva spominje'. Dominantni antisrpski diskurs dugo je bio i državna politika. Još 1999. je saborska Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava sramotno zaključila da je u Jasenovcu ubijeno svega 2.238 ljudi.

— Zadnjih desetak godina odnos službene politike prema Jasenovcu je drugačiji, može se reći da je domobranski korektan. Zbog nevoljkosti da se ustaštvo stavi van zakona neko vrijeme su postojale odvojene komemoracije predstavnika žrtava i Vlade. No državni vrh se pojavi, odrade se protokolarni govori, Jasenovac se ne dovodi u pitanje. Svejedno, ne postoji nikakav stvarni impuls da se grozno nasljeđe NDH inkorporira u društvo i obrazovni sistem. Ogromna se razlika vidi u usporedbi s odnosom prema mjestima sjećanja iz Domovinskog rata. U većem dijelu društva vlada nezainteresiranost – dodaje Markovina.

Kršinić-Lozica ističe da nakon 1990-ih trauma Jasenovca prestaje biti univerzalna te se s njom identificiraju samo pripadnici naroda žrtava – 'postaje trauma Drugog'. Pozivajući se na HANNU ARENDT, tvrdi kako se 'prebacivanjem težišta s krvnika na žrtvu izbjegava razgovor o zločinima' i razlozima. U suvremenoj Hrvatskoj, paralelno s voljom za pamćenjem Jasenovac obilježava i 'volja za zaboravom'. Ipak, među uzrocima konfuzije je i politika sjećanja socijalističke Jugoslavije. Tada se prešućivalo da se od 1941. do 1945. odvijao građanski rat u kojem je značajan dio stanovništva sudjelovao na profašističkoj strani. Zločini su pripisani okupatoru i manjem broju izdajnika, što je utjecalo na društveno (ne)suočavanje. Hrvatski su partizani, kaže Markovina, 'smatrali da su oni porazili izdajnike i spasili obraz Hrvata te da sa zločinima nemaju ništa. Ipak, mislim da odgovornost tadašnjih vlasti mnogo više leži u šutnji o vlastitim zločinima'.

Otada potječe i presudni razlog zbog kojeg je Jasenovac ujedno izuzetno neuralgična točka između Hrvatske te Srbije i bosanskohercegovačkog entiteta Republika Srpska. U Jugoslaviji su kao *de facto* službene u poraću kanonizirane brojke od 600 do 700 tisuća žrtava logora. Kasnije su te izgledno šest do sedam puta preuveličane cifre srpski naci-

Romsko groblje

Nemanja Tubonjić
(Foto: Facebook)Dragan Markovina (Foto:
Ivo Čagalj/PIXSELL)

onalisti koristili za širenje straha i mržnje, izazivanje novih sukoba i postavljanje teritorijalnih zahtjeva, ponekad pripisujući odgovornost za genocid svim Hrvatima, pa i Bošnjacima.

— Savezni zavod za statistiku je 1960-ih identificirao 59 tisuća žrtava Jasenovca. Krenuvši od toga te zahvaljujući arhivima, lokalnim popisima žrtava i kontaktima s obiteljima žrtava došlo se do sadašnjeg popisa s 83.145 žrtava (od čega 47.627 Srba, 16.173 Roma, 13.116 Židova te 4.255 Hrvata, op. a.). Uvijek ističemo da to nije konačan broj, nego da je on nešto veći. No s druge strane granice još su uvijek službene brojke navedene u Enciklopediji Jugoslavije o 700 tisuća žrtava. One su temeljene na poratnim procjenama, a ne na istraživanjima. Dok bi se oko samih događaja i mogao postići konsenzus, te brojke predstavljaju glavnu razliku u pogledima na Jasenovac – komentira Pejaković.

Jasenovac je bio logorski sustav s brojnim ispostavama. Raspadom Jugoslavije podijelila se i dotadašnja institucija, pa je na desnoj obali Save, danas u Republici Srpskoj, 1996. osnovano Spomen-područje Donja Gradina. Ustaše su tu poubijali na tisuće žena, djece i muškaraca, mnoge objesivši na golemu 'topolu uzdaha'. Ništa od toga nije sporno. Pa ipak, 'nikakva formalna suradnja ne postoji. Poznajemo ljude koji tamo rade, ponekad se dogovaramo oko grupa koje posjećuju oba spomen-područja', kaže Pejaković dodajući kako pretpostavlja 'da bi naš preduvjet za suradnju bio da u Donjoj Gradini postoji znanstveni pristup, a njihov da mi prestanemo zastupati ono što oni vide kao umanjanje, pa i poricanje genocida i Holokausta, odnosno broja jasenovačkih žrtava.' Iz Novosti smo više puta zamolili priliku za posjet Donjoj Gradini te razgovor s direktoricom TANJOM TULEKOVIĆ ili nekim od kustosa. Dobili smo tek odgovor da direktorice do daljnjeg nema, a ponovljene molbe su ignorirane.

RH službeni dokument o ustaškim zločinima nema, no Skupština RS-a 2015. je izglasala 'Deklaraciju o genocidu NDH nad Srbima, Jevrejima i Romima tokom Drugog svjetskog rata', prozivajući Zagreb za sistematsko zatiranje sjećanja na genocid. Istovremeno Banja Luka tom Deklaracijom propagira megalomanske brojke o 803.000 jasenovačkih žrtava te sama provodi revizionističku operaciju, samo obratnog usmjerenja. U Gradini se planira izgradnja, govore dužnosnici RS-a, 'najvećeg memorijalnog kompleksa na Balkanu', riječima predsjednika Srbije ALEKSANDRA VUČIČA – 'svesrpskog svetišta'. O tome su RS i Srbija 2022. potpisale memorandum: zapravo, grade dva memorijalna centra posvećena Jasenovcu – jedan je predviđen i u Beogradu. U manipulaciji sjećanjem sudjeluje i Srpska pravoslavna crkva: u zajedničkom upravljačkom tijelu trebao bi sjediti patrijarh PORFIRIJE. Dominantna struja svesrpske javnosti svako propitivanje napuhanih brojki doživljava kao izdaju nacionalnih interesa, pa i – s obzirom na to da je SPC 'jasenovačke novomučenike' kanonizirao – kao blasfemiju. Vladika pakrač-

ko-slavonski JOVAN ČULIBRJK upozoravao je na nedostatak znanstvenih istraživanja o broju žrtava logora, na što ga je sinod prekorio i zabranio mu iznošenje stavova. Nedavno se ponovno pojavio snimak Čulibrka koji na tribini Srpskog privrednog društva Privrednik iz Zagreba 2019. godine poziva na etičnost historičara koji nijemo čute na 'državni projekat revizije', navodeći angažovanje GIDEONA GREIFA i njegovih brojki od 1,4 miliona žrtava. Isti historičar vodio je Komisiju RS-a koja je negirala genocid u Srebrenici. U javnoj peticiji za Čulibrkovu smjenu njegovo obavljanje vladičanske funkcije prozvano je 'nekom vrsti ponovnog klanja' jasenovačkih žrtava (o cijelom slučaju je na portalima Velike priče i Autograf opsežno pisao DEJAN JOVIĆ).

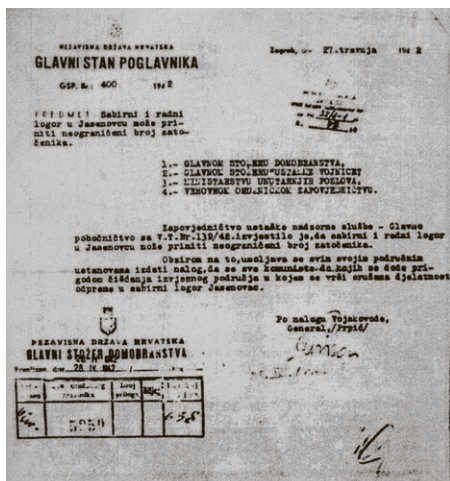
— Greif je bio angažovan i na projektima revizije broja žrtava Sarajeva i Srebrenice, što dovoljno govori o zvaničnom odnosu RS-a prema raskrinkavanju mitova. Vladiku je prozvao čak i MILORAD DODIK. S obzirom na to da je Čulibrk prije postanka vladikom bio i koordinator Odbora za Jasenovac SPC-a, te jedan od stručnjaka za pitanja Holokausta školovanih u Jad Vašemu, među najpozvanijim i najobrazovanijim je ljudima iz SPC-a da prozove takav revizionizam. Ukoreni vladika Jovan vodi interesantnu politiku sjećanja. Nasuprot pompeznim najavama za najveći memorijalni centar na Balkanu, on gradi neformalnu mnemoničku mrežu prikupljajući artefakte i otkupljujući kuće koje su bile dijelom kompleksa logora Jasenovac, kao i mnogi, nezadovoljan radom memorijalnog centra Jasenovac – kaže ZORAN VUČKOVAC, doktorand na Univerzitetu u Gießenu, koji se bavi politikom sjećanja i revizionizma.

NEMANJA TUBONJIĆ, filozof iz Banja Luke, objašnjava da se od SPC-a ne može očekivati objektivnost – i danas je kao i 1990-ih bio veoma blizak svim strujama srpskog nacionalizma.

— Definitivno se radi o brendiranju čitavog hrvatskog naroda genocidnim. Nedavno je u Banjoj Luci objavljena knjiga profesora sa Filozofskog fakulteta pod imenom 'Hrvatski zločin nad Srbima u rudniku Rakovac i selima Šargovac, Drakulić i Motike kod Banjaluke 7. februara 1942 godine'. Ne postoje hrvatski zločini, postoje zločini hrvatskih fašista, isto kao što ne postoje srpski zločini nego zločini srpskih fašista jer su u tom periodu srpski i hrvatski antifašisti bili udruženi u borbi protiv tih zlotvora – ističe Tubonjić.

Vučkovic i sam dolazi, kaže, iz tipične kozarske porodice 'gdje su svi djedovi i bake osjetili na svojoj koži Drugi svjetski rat'. Smatra da spor nije pitanje srpske i hrvatske javnosti nego zloupotrebe tih javnosti. Pitanje karakterizacije nekog naroda kao genocidnog je deplasirano, ističe te dodaje kako se 'politika historije RS-a u tome nije mnogo odmakla mnogo od 1990-ih godina. U BiH generalno imamo problem da se na

Ustaški dokument u kojem piše da Jasenovac može primiti neograničen broj zatočenika

Groblje žrtava logora u Limanima

Drugi svjetski rat gleda kroz optiku ratova 1990-ih, i obrnuto, da se ratovi tokom raspada Jugoslavije gledaju kao prirodni završetak rata koji je epilog morao čekati tokom četiri decenije svima sad morskog komunističkog perioda'. U zvaničnom kalendaru komemoracija RS-a mnogi su događaji, dodaje, prosto posrbljeni te se istorija stradanja i otpora tumači samo po procentualnom učešću Srba. Spomen-područje Donja Gradina problem sa brojkama više je naslijedilo nego samostalno proizvelo, a institucija nije dovoljno kapacitirana da sama pokrene pitanje revizije brojki. Upućeni znaju da je Muzej žrtava genocida u Beogradu pokrenuo reviziju popisa jasenovačkih žrtava, te da je prošle godine izložen spisak 5.800 kozaračke djece spašene u akciji DIANE BUDISAVLJEVIĆ. Mnogo toga događa se mimo samog Spomen-područja, a sama institucija ne vodi nikakvu posebnu politiku već prati onu RS-a i donekle Srbije, ističe Vučkovic.

Zvaničnici RS-a i Srbije sjećanje na Jasenovac zloupotrebljavaju u kontekstu opravdavanja i negiranja zločina 1990-ih. Dodik tako u Gradini negira genocid u Srebrenici, dok je premijerka Srbije ANA BRNABIĆ na proslavi neustavnog Dana RS-a iz 2022. ustvrdila kako su 9. januara 1992. 'Srbi tražili način da sačuvaju mir i sigurnost kako se ne bi ponovio Jasenovac'. Markovina kaže kako srpski nacionalisti žele 'monopol nad genocidom', jer po njihovom kultu mučeničkog naroda žrtva ne može biti počinitelj. Vučkovic navodi da su sva stratišta ovih prostora, srpska kao i ona drugih naroda, afektivno mobilizovana 1990-ih te su mrtvi oživljeni kroz politički povratak na scenu s koje ih više niko nije želio ni mogao skloniti.

— Genocid se u NDH, a Jasenovac ponajviše, koristio kao osnivački mit srpske želje za državom i samostalnošću 1990-ih. Time je igrao ulogu koju je morao odigrati u takvom okruženju. Mi možemo govoriti o zloupotrebi svakog sjećanja jer je sjećanje jedan živ pojam, ono zavisi od političke i društvene zajednice i dominantne prakse sjećanja u određenom trenutku – kaže Vučkovic.

Važno je i pitanje o viđenju ustaških zločina od strane Hrvata i Bošnjaka iz BiH. Vučkovic smatra da manje-više ne postoji odnos bošnjačke i hrvatske politike u BiH prema Jasenovcu, ali da ne treba generalizovati — Dominantni bošnjački diskurs o Drugom svjetskom ratu se ogleda u isticanju svog stradanja od strane četnika na istoku BiH te kao osnov za izgradnju sopstvenog narativa sjećanja o genocidu uzimaju hvalevrijedne slučajeve muslimansko-jevrejske solidarnosti, a ne iskustvo genocida nad Srbima ili Romima (i Jevrejima u potpunosti) u BiH. U posljednje vrijeme protežira se teza britanskog historičara MARKA ATILLE HOAREA o dominantno bosansko-muslimanskom pokretu, koji nije bio ni nacistički ni anti-fašistički nego autonomni, te time opravdava većinski kolaboracionistički odnos. Hrvatski se politički i društveni vrh trudi biti po strani, ignorišući ustaške nestašluke ali obavezno trudi ukazati na zločinački ka-

rakter komunističkog režima te osuditi sve totalitarizme – govori Vučkovic.

Tubonjić ističe da možda neće direktno da opravdava zločine, ali nijedna *mainstream* politička stranka neće govoriti protiv "svojih" vojnih formacija, nego će u njima vidjeti heroje, dok će 'svi zajedno biti udruženi da ocrne partizanske jedinice i komunističko rukovodstvo.' Bošnjačka se javnost, kaže Markovina, pravi da s NDH nema ništa, 'iako su najveći dio zločina nad Srbima u istočnoj Hercegovini i Podrinju počinile postrojbe sastavljene od muslimana.' Problem što je među Hrvatima zapadne Hercegovine partizana bilo možda nekoliko desetaka – među Hrvatima Bosne bilo ih je više, zavisno od regije – a poratne vlasti dva su desetljeća taj kraj tretirale kao neprijateljski: do danas važi narativ 'po kojem su partizani isključivo zločinci i okupatori'. Ipak, nedavno su u Mostaru promijenjena imena šest ulica nazvanih po vodećim ustašama.

Na komemoracije u Spomen-području Jasenovac dolaze političari iz Hrvatske, a u Donju Gradinu oni iz Republike Srpske i Srbije.

— To su dva paralelna procesa bez međusobnih dodira. Ta situacija s različitim tumačenjima povijesti doprinosi jedino podjelama. Međutim, trenutno ne postoji okvir za dogovor – smatra Pejaković.

Nema izgleda da se klupko sukobljenih proizvedenih sjećanja i zloupotreba – 'kompleks Jasenovac' uskoro razmrsi, a nekadašnji logor postane točka pomirenja i (suo)sjećanja, spajanja raskoljenih memorija i ljudi u peterokutu Zagreb – Banja Luka – Beograd – Sarajevo – Mostar. Vučkovic smatra da je Jasenovac mjesto nemjerljivog emancipatornog potencijala, ali i mjesto koje mora biti prioritet obrazovanja i države BiH, ne samo Srba.

— Jasenovac je simbolički i fizički podijeljen između država i naroda koje imaju sukobljene komemorativne kalendare. Oni su u sukobu čak i kada svoje mitove grade na sličnim osnovama, ne želeći da uče iz iskustva stradanja drugog. Tako nastavljaju cikluse neznanja i mržnje, sa nasiljem kao povremenim ishodom – smatra on.

Markovina smatra da 'Jasenovac ostaje mjesto koje dijeli. Nerijetko ga drugačije gledaju čak i antifašisti iz Hrvatske i Srbije'. Doduše, u Hrvatskoj postoji deklarativna ideja da bi taj logor smrti trebao biti mjesto spajanja, koliko god sa strane države neiskrena. Državni vrh je i prilikom trijumfalnih obilježavanja Oluje znao priznati da je sjećanje Srba drugačije nego ono Hrvata.

— Za stvarno suočavanje bi bilo nužno da se Katolička crkva suoči sa svojom ulogom u NDH. Ona to odbija i to je razlog inzistiranja na kanonizaciji STEPINCA. Sa srpske strane, ogroman pomak bi bio da se kaže 'mi tvrdimo da je u Jasenovcu ubijeno 700 tisuća ljudi, ali razumijemo da hrvatska strana raspolaže drugačijim istraživanjima'. Takvo neantagonizirajuće supostojanje zasad je maksimum kojem se može težiti – zaključuje Markovina. ■

ИНФОРМАТОР

Предизборни скуп хдз-а 2019. (Фото: Кристина Штедуд Фабац/PIXSELL)

Говор мржње у предизборном времену

Нужно је да јавне особе, а нарочито политичари, задрже минимум цивилизоване расправе, сложили су се учесници скупа

ГОВОР мржње представља велик проблем за друштво јер највише губе они који су на његовом удару, али посљедице осјећају и сви остали. То је видљиво у овој супер изборној години кад нас очекују три изборна процеса, при чему је велик проблем и држање термина парламентарних избора у тајности. Због тога је нужно да јавне особе, а нарочито политичари, буду додатно одговорни и задрже минимум цивилизоване расправе током изборне кампање, сложили су се учесници расправе 'Избори и говор мржње', коју је 26. фебруара организирила невладина организација Кућа људских права у оквиру пројекта 'Јачање сустава заштите и оснаживање заједнице за препознавање и сузбијање говора мржње у Хрватској'.

— Панел је организиран с циљем дијалога о превенцији, постојећим механизмима заштите и изазовима у подручју регулације, нарочито говора мржње у онлајн окружењу – рекао је Иван Новосел, програмски директор Куће људских права. По ријечима пучке правобранитељице ТЕНЕ ШИМОНОВИЋ АЈВОЛТЕР, вријеме прије избора потиче још заоштренији говор, иако погоршању разине комуникације у јавном простору свједочимо већ неко вријеме.

— Основно је питање гдје је граница слободе изражавања и говора мржње, било оног у ширем смислу, било оног који може представљати казнено дјело и требају га процесуирати полиција, дорх и судови. Због тога јавне особе, нарочито политичари који су тренутно на дужностима, имају додатну одговорност за оно што говоре јер њихов глас допире до великог броја људи – истакнула је правобранитељица, на-

гласивши да је данас више облика говора мржње него икад и да га је лакше ширити. Споменула је притом стране раднике и ирегуларне мигранте, казавши да ће предизборно вријеме у Хрватској бити обиљежено антимигрантским говором. Казала је да постоје границе које не би требало прелазити па захтијевају правну реакцију и правне посљедице. Комуницирање на начин на који то политичари у Хрватској чине није добро за демократију, грађане и будућност, нагласила је Шимоновић Ајволтер. Истакнула је да су Законом о електронским медијима поправљене неке одредбе о ширењу говора мржње, али да га Вијеће за електроничке медије на примјењује како би требало.

— Поигравање с датумом избора ствара неизвесност и отвара простор манипулацији, поготово што Хрватску у овој кампањи обиљежава недопустиво увредљив дискурс каквом свједочимо – рекла је директорица Гонга Ориана Ивковић Новокмет.

— Влада је објавила приопћење, каквог сигурно није било ни у једној земљи еу, у којем се предсједник државе назива 'искомплексираним лузером и патолошким лажљивцем'. Предсједник Сабора поручује заступницима да су 'смеће', а предсједник државе их назива 'опушцима'. То је облик политичке комуникације који урушава демократију, не доноси ништа добро грађанима, а сужава простор за политичку расправу. Зато Гонг позива све политичке актере да задрже минимум цивилизоване расправе у тијек кампање – рекла је Ивковић Новокмет и позвала медије да не буду тек 'цијеви који преносе нечији говор', као што је било у скандалозној изјави бившег заступника Стеве Цулеја који је загребачким студентима који су ишли у Београд пожелио да 'буду заклани као свиње'.

Негативан примјер су профили хдз-оваца преко којих се нападају поједини новинари и нво-и, али и опозиција, а ту су и хдз-ови ботови о којима је Гонг направио истраживање, рекла је и указала на постојање етичког повјеренства, али само за парламентарне и еуропарламентарне изборе чије би овласти требало проширити, а његов рад учинити јавнијим.

— Велик су проблем друштвене мреже које су непоштен противник јер немају

транспарентне алгоритме по којима би уклањале говор мржње – рекла је Цвијета Сента из Центра за мировне студије (цмс) који годинама пружа помоћ припадницима најрањивијих група. Указала је на потребу едуцирања модератора који би пратили говор мржње и потребу за правилником о његовом сузбијању.

По ријечима професора ЕНЕСА КУЛЕНОВИЋА с Факултета политичких знаности, који је 2016. радио истраживање о говору мржње, данас су људи више освијештени што спада у говор мржње. У расправи је било ријечи о потреби солидарности са свима који су мете говора мржње, а нема јавне осуде починитеља. Постављено је питање колико су екипирани институције које би се требале бавити праћењем и сузбијањем говора мржње, питање одговорности власника Фејсбук профила за коментаре које дају пратиоци, а које не склања.

■ Ненад Јовановић

Конкурс за медије

Представници српског Министарства информисали су потенцијалне учеснике конкурса за суфинансирање

ПРЕДСТАВНИЦИ медијских кућа из Вуковара присуствовали су у Новом Саду радионици Министарства информисања и телекомуникација Републике Србије, како би се информисали са новинама везаним уз поступак финансирања пројектних активности. Реч је о новом Правилнику суфинансирања пројеката за остваривање јавног интереса у области јавног информисања и пратећих образаца. Новим Правилником су уређени изглед и садржај формулара за подношење пројеката, критеријуми за оцену, критеријуми за бодовање и друга питања од значаја за спровођење конкурса у области информисања. Уз бројне представнике медијских кућа из Републике Србије, радионици су при-

суствовали представници медијских кућа из Вуковара, који програм емитују на српском језику и писму.

— Овакве радионице су добродошле за медијске куће, које аплицирају за средства Министарства информисања и телекомуникација Републике Србије, поготово у овом тренутку када је дошло до извесних промена у поступку суфинансирања – рекао је Бранислав Бијелић, директор Радио Дунава из Вуковара. Ова радијска станица више од десет година учествује програмским садржајима на конкурсима споменутог министарства.

— Углавном су то радијске емисије посвећене положају и проблематици српске заједнице у Хрватској, као и њеној сарадњи с матичном државом, а све у циљу медијског плурализма – истакао је Бијелић, говорећи о досадашњој сарадњи са Министарством информисања. Едукација представника медијских кућа одржана је

На радионици у Новом Саду

у згради Скупштине града Новог Сада, а предвиђена је и у другим градовима Србије.

■ Сенка Недељковић

Прошлост у слагалицама

Промовисане су разгледнице и пазле о прошлости Срба источне Славоније, Барање и западног Срема

НАКОН што је прошле године представљена публикација старих разгледница и магнета с мотивима, у Вуковару и Белом Манастиру, у Српском културном центру Вуковар фебруара публика је имала прилику да погледа промоцију новог, нешто другачијег издања Заједничког већа општина, названог 'Трагом прошлости – Прошлост Срба, источне Славоније, Барање и западног Срема'. Публикација старих разгледница и магнета представљени су у марту прошле године у Вуковару у склопу обележавања 25. годишњице деловања Заједничког већа општина, а неколико месеци касније, споменута публикација представљена је и ба-

Војна хистерија

По свему судећи Еуропу очекује минимално једна деценија убрзаног улагања у развој новог наоружања и оспособљавања становништва за могући рат, као и руковање софистицираним наоружањем. Посљедица је то рата у Украјини, који је ових дана ушао у своју трећу годину. Након што је прве двије године рата нагласак био на санкцијама и испорукама оружја Украјини, полако али сигурно почиње се говорити и о слању војних трупа европских земаља на ратиште у источној Украјини с циљем онемогућавања Русије да победи у рату.

Иако су такве изјаве биле незамисливе прије годину или двије, јер доиста пријете ескалацијом невиђених размјера у виду могуће употребе нуклеарног наоружања, данас их поједини европски лидери почињу износити у јавност. Тако је овога понедељка француски предсједник емануел макрон, говорећи о стању у Украјини, изјавио да не искључује слање 'западних трупа' у Украјину. Иако је напоменуо да у овом тренутку не постоји консензус о томе, нагласио је да такав сценариј не треба искључити. 'Учинит ћемо све што је потребно да осигурамо да Русија не победи у овом рату', закључио је Макрон и додао да је пораз Русије неопходан за сигурност и стабилност Европе.

Такве изјаве челника друге најмоћније државе Европске уније могле би бити испразно политичко лупетање с циљем стварања одређеног дојма, али би могле бити и индикатор онога што ће се догађати у будућности. Одлазак војника европских држава у Украјину и укључивање у борбена дјеловања створило би ситуацију без преседана за коју нитко у овом тренутку не може предвидјети како би утјецала на даљњи наставак и интензитет рата. Бит ће занимљиво пратити реакције грађана европских држава и постоји ли већинска воља за ратовање у Украјини. Недавна анкета Гардиана показује да само 1 од 10 грађана у Европи вјерује да Украјина може побједити у рату, што не указује на постојање високог борбеног морала међу европским пучанством.

Истовремено са звецкањем оружја и реторике у Европи, у Хрватској се довршавају планови за увођење обвезног војног рока. Након 15 година паузе, нове генерације 18-годишњака могле би ускоро бити обвезане на извршавање темељне војне обуке. У међувремену много тога се промијенило, а нове генерације су засигурно још мање заинтересирани за обвезни војни рок од оних прије 2008. године, када је војни рок и замрзнут због огромног броја обвезника који су се позивали на призив савјести. Наиме, тада је чак 70 посто новака подносило захтјеве за цивилно служење војног рока због призива савјести. Но, нису ни војне власти исте, еволуирале су у складу с временом, па су тако предвиђене и бројне промјене у програмима војне обуке. Она би била максимално скраћена и трајала би три мјесеца, не би утјецала на образовне обвезе рочника које имају на факултетима, а сваки од њих би примао и накнаду од 700 еура мјесечно. Тако би некадашњи војни рок био претворен у плаћени течај темељне војне обуке, а главни циљ био би, по ријечима премијера пленковића, 'сензибилизирати људе', вјеројатно за важност јачања обрмбених капацитета државе.

У пријеводу, влада увођење војног рока види искључиво као пр потез за домаће и стране потребе. На домаћем терену, Пленковић се причом о војном року жели максимално приближити бранитељској популацији и десном бирачком тијелу којег је изгубио у првих осам година мандата политикама којима том дијелу бирачког спектра нису биле по вољи. Враћање војног рока требало би му, по његовој рачуници, испоручити неколико додатних постотака подршке, изузетно битних за освајање новог мандата на челу владе.

На међународном терену, пак, влада потпуна ратна хистерија. Европска унија је до врата за-

главила у руско-украјински рат, шире се поруке трампа да у случају побједи на америчким предсједничким изборима неће бранити европске државе које не троше довољно на обрану, а европски лидери измјењују се у Кијеву у изражавању подршке зеленскоме и опћенито влада ратна атмосфера. У таквим околностима државе се почињу натјецати тко ће направити више, јаче и боље, а Пленковић је познат по томе да воли бити у центру пажње на европским окупљањима.

Таква ситуација појачане ратне неизвјесности савршена је за увођење војног рока без икаквог значајног отпора јавности, јер логички темељи за то постоје. У сљедећих десет година стотине и хиљаде милијарди еура европских прорачунских средстава бит ће уложене у војне капацитете и то је, заиста, тешко избјећи. Док год траје рат у Украјини и још неколико година након његовог завршетка, рат и обрмбена питања бит ће у центру свих политика европских држава. Увођење војног рока у Хрватској на папиру ће је учинити мало сигурнијом јер ће располагати с неколико десетака хиљада грађана способних држати пушку и пузати у рову. Али највећи улог у глобалну сигурност био би промјена у политичким агендама најмоћнијих свјетских држава које су без икакве дилеме усмјерене на агресивно провођење властите воље.

■ Душан Цветановић

Баук звани феминизам

Како се ближи Осми март, и ове године се пригодно захуктавају приче о положају жена и полако објављују поражавајуће статистике и суморне бројке. Из године у годину се чини да се законодавни оквири све више развијају и побољшавају, гласноговорници борбе

Wikipedia/Kneel Cente

бивају све гласнији, а резултати се све спорије и мање виде... Жене у Србији имају иста права као мушкарци, али лошији положај, често су дискриминисане, мање су запослене (иако су образованије!), раде на слабије плаћеним пословима, мање су плаћене и кад раде на истим позицијама, оптерећене су неплаћеним радом у домаћинству више од мушкараца, мање учествују у одлучивању... Истраживања на које ће нас и ове године 8. марта подсетити стручњаци кажу и да је свака друга жена у Србији доживела неки облик насиља. Па опет, главним и дежурним насилником доживљава се – феминизам.

Ако питате глумицу љубинку кларић, данас не постоји потреба за феминизмом у Србији. 'Ја не препознајем женску неравноправност јер просто не верујем у феминизам. Феминизам данас у Србији, па и у Европи, апсолутно не постоји. Жене постижу исте резултате као и мушкарци. Не волим да ниподаштавам мушкарце науштрб жена које су као угрожене јер мушкарци много тога раде за нас, људи зидају зграде, поправљају аутомобиле, ми то не можемо', изјавила је Љубинка Кларић недавно у емисији Трећа смена на телевизији Инсајдер и изазвала гомилу реакција и осуђујућих коментара.

'Што си више образован, домишљат, ти ћеш апсолутно добити прилику као и сваки мушкарац. Прошло је то време кад су жене биле угњетаване, теране да седе код куће, да се баве децом, да немају право гласа. Мислим да су жене данас науштрб тог феминизма постале много агресивније од мушкараца. Данашњи феминизам се своди на то – хајде да презиремо мушкарце. Феминизам је сада заиста важан у земљама где жене немају право гласа, немају право да открију своја лица. А у Србији данас феминизам апсолутно не значи ништа', рекла је, а онда, након конкретних примера новинарке која ју је интервјуисала, и поентирала: 'Како да помогнемо женама у унутрашњости ако оне не желе да помогну саме себи?'

Без обзира на поједностављивање и искривљавање појмова, Љубинка Кларић дала је врло тачну и прецизну дефиницију не феминизма, већ доминантног схватања феминизма данас и у томе је њен медијски иступ врло драгоцен. Придружила јој се још једна жена са 'јавне сцене', чије изговорене речи допиру до многих. Спиратељица мирјана бобић мојсиловић дотакла се исте теме: 'Кад све посматрамо са већим знањем и дубљом анализом, онда видимо да је феминизам створен са неким циљем, да је иза тога постојала нека друга намера. А друга намера је била субверзија породице, а са тим у вези субверзија класичних вредности западне цивилизације. Знате, кад вам сруше религију, нацију, границе, породицу, ви остајете сламка на ветру и могу да вам раде шта год хоће. Уместо свега тога, они су вам дали интернет, односно телефон. И то је једна невероватно велика опасност', рекла је.

Које су то зле силе које укидају породице тако што женама дају телефоне у руке, није прецизирала, али је и она илустровала један ирационални и снажни отпор ономе што се доживљава феминизмом. Можда једино недостаје општа слика о феминисткињама као фрустрираним и бркатим женама које своје незадовољство лече прокламовањем неких тамо агресивних и контрапродуктивних идеја.

Да ли је женама заиста довољан цвет и не желе револуцију? Да ли им одговара патријархално уређено друштво или нису оствестиле да је оно такво или му се не умеју супротставити? 'Како да помогнемо женама ако оне не желе да помогну саме себи?'

Тешко да су Љубинка Кларић и Мирјана Бобић Мојсиловић неинформисане о положају жена или неосетљиве за њега. Тешко да у свом најближем окружењу немају барем једну од оне сваке друге жене у Србији која је преживела неку врсту насиља. Али оне су само вербализовале општеуврежен став о бауку званом феминизам. Који данас служи као један од оних лакмус папира да се детектује прогресивност с једне или затуцаност с друге стране. А такве поделе су вештачке и бесмислене исто колико и тврдња да се бољи положај жена коси са вредностима као што су религија, нација, породица. И, евидентно, изазивају отпор.

■ Оливера Радовић

#217
Издаје Српско
привредно
друштво
'Привредник'

Утемељено
1898.

OSLONAC MLADIMA

oslonac.privrednik.hr

Većina mladih Srba u Hrvatskoj prolazi kroz mnoge izazove. Dok mi razmišljamo o prošlosti, oni će budućnost pronaći negdje drugdje. **OSLONAC MLADIMA** smo i Ti i Ja, i svi Mi koji želimo u sadašnjosti graditi bolju budućnost.

Srpsko privredno društvo Privrednik kroz tri stoljeća je **OSLONAC MLADIMA**. Zajedničkim radom samo u zadnje vrijeme izdvojili smo preko 500.000 eura za učeničke i studentske stipendije.

Postanite i Vi Privrednikov donator i pridružite se zajednici koja je **OSLONAC MLADIMA**! Posjetite našu web stranicu oslonac.privrednik.hr i saznajte kako možete donirati.

privrednik.hr

Pomozite uplatom i postanite OSLONAC MLADIMA!
Skenirajte barkod mobilnom aplikacijom bilo koje banke i donirajte odmah! Hvala Vam.

Posjetite naš P-portal i informirajte se o srpskoj zajednici u Hrvatskoj

p-portal.net

Radio Privrednik
Stanica za sve naše ljude

p-portal.net/radio-privrednik
Slušajte nas putem Interneta

Најближа другачијост

ПРЕЧА(НСКА)
ПОСЛА

пише Ђорђе Матић

Разлика у реакцијама на имена из српског и хрватског умјетничког и културног канона, показује да су огромне рупе у познавању међусобне културне повијести и у заједничко вријеме постојале с обје стране. И да се тај јаз радикално продубио

Необични су путеви којима се наша култура појављује и указује, и необични су начини како се (не) разумије. Пратити такве њене трагове, као рашљар за водом, захвално је, иако често и нежељено смијешно, као наличје тежине увијек присутне у позадини, тежине која је друго име за неспоразум.

Недавно је тако у просторијама 'Привредника' одржано ванредно занимљиво предавање

проф. др. иване Спасовић, београдске повјесничарке, запослене у Архиву сану и доцентике на Факултету за културу и медије. На темељу своје двије бриљантне књиге, 'Јулијин балкон с погледом на слободу' и 'Четврти сталеж – жена кроз историју', предавање је усмјерила на једну од најпосебнијих женских фигура наше културне историје – на милицу Богдановић (1882.–1973.), прву жену која је докторирала на Загребачком свеучилишту (Мудрословном факултету), 1907. године, тиме поставши прва овдашња докторица знаности и то темом из историје филозофије.

Та је изузетна наша суграђанка била кћи, што друго него гренацског официра симе Богдановића и меланије – рођене мусулин, што нама који вучемо поријекло и из најзападније тачке гдје се у континуитету простира овај народ, па отуд знамо и сићушне топосе попут Мусулинског потока, звони веома познато и блиско, баш као и презиме Миличине шулколегице и с њом једне од три прве студентике загребачке 'универзе', милке Маравић, од дрежничких Маравића. Сјајно је говорила београдска професорица управо о друштвеном и културном контексту који су поред приватних и обитељских околности омогућиле особни и академски 'билдунг' Милице Богдановић, прво ученице чувеног горњоградског Женског лицеја (гдје ће и сама касније бити наставница) и будуће докторанткице из које ће се развити врсна интелектуалка што ће поред просвјетног, социјалног и каритативног рада, писати важне студије, попут оне о толстоју (којега је, фрапантно, изгледа успјела и упознати у посљедњој драматској години његова живота), али и писати прозу дијелом мемоарску, а дијелом жанровски неодредиву у књизи 'Тешки, драги пут'. Све је то врло разложно и добром реториком излагала проф. Спасовић. А будући да је прича о Милицы Богдановић неодвојива од овога ширега друштвеног и културног озрачја, разговор се повео и о положају и образовању жене уопће, у Аустро-Угарској и касније, чему су уз главну гошћу из Београда секундирали и интервенирали двије загребачке професорице, повјесничарка и социологиња.

Докторица Спасовић, као представница знаности о књижевности и култури, и из тога једина из поља умјетности те вечери, како би нагласила интелектуалну тежину дуго заборављене Милице Богдановић неколико пута се, нарочитим гравитасом и поштовањем у тону, осврнула на савременике и колегице Миличине, апострофирајући два имена за која је саморазумљиво држала да ће ту важност илустрирати – исидору секулић и надежду Петровић. Мукао је био њихов звон у дворани те вечери. Видио сам из израза лица да загребачке професорице највјеројатније појма немају о коме се ради, или у најбољем случају да се мутно присјећају првога имена. Београдска знанственица која је показала завидно знање о загребачким приликама и култури, чак и топографији, с краја деветнаестог и почетка двадесетог вијека, није примјетила да ауторитативна имена српске културне историје овдје (више?) не говоре ништа. А можда никад нису ни говорила. Била су напротив она линија која је показала зорно како се некадашња једна цеста с имагинарном линијом по средини расјекла на двије, и гдје је свака кренула својим путем да се поновно не саставе. Јавило се јасно како су ти путеви ишли у протекле три деценије: с ове стране, и некад заједнички дијељена имена културе прво су избрисана, док је с друге стране утврђен национални културни канон с именима која чине велику фреску или стабло најпознатијих његових представника. Чак и имена која су, баш попут Исидоре, или пак у случају Надеждином пост мортем, а због класног поријекла и дијелом тематских радова (њени класични божури Грачанице на оном чудесном платну), у заједничкој држави била понешто 'проблематична', у међувремену су ушла у тај готово опћепознат канон, препознатљива на мах сваком иоле образованом грађанину Србије. Насупрот барбарском ставу из тренутка раздвајања који је с овдашње

Трибина у Привреднику на којој је говорила проф. др. Ивана Спасовић (фото: Јовица Дробњак)

стране тврдио да двије културе 'никад нису имале ништа заједничко', стајао је испрва мањи, а данас знатан број добронамјерних и хуманих који инзистира на сличностима, или чак тврди да се ради о једној култури. Разлика у реакцијама на имена из српског и хрватског умјетничког и културног канона, показује да су огромне рупе у познавању међусобне културне повијести и у заједничко вријеме постојале с обје стране. И да се тај јаз радикално продубио.

Помало тужно, и на трен иронично или скоро гротескно, а истински дирљиво зазвучала је отуд вијест да је Надежда ових дана ипак стигла у Загреб. Односно, не то што је стигла него како је стигла: уз 150-годишњицу највеће савремене српске сликарнице изложба њених радова отворена је – у Тифлолошком музеју. Једноставније – у музеју за слијепе и слабовидне.

Та дивна и добронамјерна иницијатива и сурадња племенитог загребачког музеја с галеријом 'Надежда Петровић' из Чачка, као и Музејом савремене умјетности Републике Српске, надаје се као невољна метафора миопије у овом мањкавом међусобном погледу на баштину двије културе. Но, можемо је, метафору, проширити и напротив узети је и као покушај 'поправљања' или 'изоштрења вида', сад кад се интерес поновно и незауостављиво, поготово с хрватске стране, јавља за српску културу у најширем смислу.

Тај пут неће бити лак, наравно.

Показује нам то и најновија и у својој здраворазумској дискрецији тако лијепа иницијатива Студентског збора Правног факултета Свеучилишта у Загребу – истога Свеучилишта чија је прва докторанткица Милица Богдановић. Збор је објавио пријаву за студијско путовање – у Београд и обилазак главних културних тачака града, са запањујућих 500 мјеста за заинтересираних. Одмах потом, два политичка и идеолошка исцјетка, један пас рата, и други, мрачни необразовани шовинист кога је нека виша историјска или фамиљарна иронија 'казнила' контекстуално најкомичнијим именом, е да би га трајно зајебавала идентитетски – покушали су на најогавнији, оваквом отпаду приљежан начин, наружити знатижељне и отворене загребачке студенте, а на име њихова путовања. Није им успјело, закаснили су.

Јер, и без оваквих анакроничних олоша, добри ће студенти у све јачој комуникацији ионако наилазити на хиљаду могућих неспоразума, културалних малих разлика, 'губљења у пр(и)јеводу' на микроразини, нужних интелектуалних, духовних и свјетоназорских конфликта – срећом сада па надаље неагресивних – и најразличитијих врста 'когнитивних дисонанци'. Пуш, кажемо, неће бити једноставан. Али вриједност и добит, у људском, духовном и душевном смислу, једном кад се прође кроз нужну трауму најближе другачијости, бит ће неуспоредиво веће.

Радујмо се томе путу. И путовањима. ■

ЂОРЂЕ ЖАРКОВИЋ Сусрет домаћих и дошљака вели- ко је искушење за Шведску

Рођени
Београђанин
који од
младости живи
у Шведској и
преводи са
српског на
шведски језик

РАЗГОВАРАО
Бојан Муњин

Нема више новца који нарасле комуналне потребе може да задовољи. Држава се променила из корена, скоро четвртина становништа су странци, хара криминал, и на улицама и у државном систему, а леве и десне партије се препиру око решења као да смо у седамдесетим годинама

Бити књижевни преводац усамљенички је посао. Преводиоци нису вуци самотњаци, али занат којим се баве често их таквима чини. Они се у правилу налазе један корак иза великих писаца и нобеловаца, јер када преводе, комуникација између писца и преводиоца је веома честа, али када почну сијевати новинарски блицеви и гламурозне конференције за штампу, на позорници остаје само један од њих, писац, а преводац се повлачи у своју тишину и осамљеност. Преводиоци имају право да се литератури завуку у стомак, да је преобликују, претворе и преведу на сасвим други језик. То што они раде је умјетност, али они сами за себе кажу, као какви радишни мрави, да су они само вјешти занатлије који посао превођења хоће да ураде најбоље што могу. Како непрестано овисе о често немогућим захтјевима издавача, преводиоци су људи 'кратких рокова и закашњелих хонорара'. Посао којим се баве, учинио је преводиоце трпељивим бићима, који мало говоре, пуно пишу док преводе и комплетну славу препуштају другима. Један од таквих људи је књижевни преводац Ђорђе Жарковић, рођени Београђанин, који од младости живи у Шведској и преводи са српског и сродних јужнословенских језика, као и са шпањолског и енглеског на шведски језик. Има и властиту издавачку кућу која је до сад објавила више десетина наслова. На шведски је превео

неке од најистакнутијих писаца с ових подручја, а у новије вријеме позиван је и на сесије преводаца, на књижевном фестивалу Крокодил у Београду и на Фестивалу свјетске књижевности, у септембру 2023. године у Загребу. Да ли се и како на шведски може превести наш израз 'сиње море' и како се из Скандинавије види Балкан? Ђорђе Жарковић ће јужнословенске често комплициране сложенице превести 'описно', већ како правила струке налажу, а што се тиче Балкана, обриси некадашње постојбине постат ће за њега, након толико година у туђини, попут барке која се удаљава у магли, све бљећи. Судбина наших људи у егзилу, након што су читав живот провели разбацани по свијету, често је у томе што се такви људи морају помирити са чињеницом да се њихова задња носталгична суза за старим крајем давно сасушила.

Дуго живите у Шведској и у тој земљи сте стекли богато преводачко искуство. Како генерално у Скандинавији котира јужнословенска књижевност и наши писци?

Од када је у Шведској прошао 'књижевни вал са Балкана', углавном због ратова на овим просторима, због чега је овде постојало и веће интересовање за Балкан, сада је све то мање више спласнуло. Издавање јужнословенских писаца

се своди на имена која су већ превођена, као што су на пример дубравка угрешић, даша дрндић, абдулах сидран и још неки слични писци. Тако да једва да се појави неко ново име. Иначе, јужнословенска књижевност не котира овде у Шведској, чини ми се, ни боље ни горе од неке друге 'мале' књижевности. Све зависи од тренутка и квалитета. Али, ипак преводи се врло мало са свих подручја бивше Југославије.

Све се може превести

Како у вашем случају изгледа тај 'чар превођења', о коме је говорено на сесији преводаца, на Фестивалу свјетске књижевности у Загребу?

За мене је превођење посао који треба да се уради што је боље могуће. Првенствено на превођење не гледам као на неки 'чар' или на 'мостове спајања' или на не знам шта. Неки преводиоци третирају свој посао озбиљно, други можда мање озбиљно и то је мислим највећа разлика. Ја сам срећан што издавачке куће овде мисле да сам ја из ове озбиљне сорте.

Како је онда када је превођење језички или културално тешко? Како рецимо романе писане на

Торбе Жарковић
(фото: приватна
архива)

неком од јужнословенских локалних дијалеката (у Далмацији, Међимурју, јужној Србији), на примјер, превести на шведски?

Мислим да скоро све може да се преведе, јер увек је могуће наћи нешто што одговара или у довољној мери одговара оригиналу. Није теже преводити на шведски са кинеског или са данског језика. И ако се случајно не нађе одговарајући, прецизни превод на једном месту, може да се компензује са нечим на неком другом месту.

Кога сте од српских или јужнословенских писаца преводили у задње вријеме? И какав је био одјек?

Ја сам превео у задње три године Дашу Дрндић два пута, ивицу Ђикића и Дубравку Угрешић више пута. Одјек није, у ствари, био лош, Дубравка Угрешић, ипак, овде представља неко књижевно име и када је умрла било је великих чланака о њој у свим најважнијим новинама. О Ђикићевом 'Беари' се исто писало, био је представљен и на књижевном сајму овде у Шведској. Продаја је друга тема, што наравно значи да није овде лако понудити неко ново књижевно име. Ја имам и своју малу издавачку кућу, па могу мало и да заобиђем проблем 'великих и малих' имена и да издам шта год хоћу (уколико имам новаца), па сам тако, осим класика као што су селимовић, селенић и пекић, издао и савремене хрватске писце ољу савићевић и Роберта Перишића.

Недавно је Јун Фосе добио Нобелову награду за књижевност. Он је из нашег сусједства, из Норвешке. Јесте ли га читали?

На жалост, нисам до сада читао Фосеа, али немам никакве примедбе на избор. Купићу га ових дана, па да прочитам, сигурно вреди.

Како се из Шведске види Балкан или уопће наши крајеви?

Балкан је Балкан и увек ће такав остати. С обзиром на политичко стање, нарочито у Босни, Србији и Албанији, мислим да би се чак могло рећи да се ти крајеви одавде и не виде тако лоше.

Вјеројатно виђате или запажате наше људе у Шведској или у Скандинавији. О њима је писала и Тена Штивичић у комаду 'Фрагиле'. Како ти људи живе данас?

Не дружим се са људима из экс-Југославије уопште и нисам присутан у неким нашим круговима, али видим по судским преводима (спорачично се бавим и судским преводилаштвом) да стално пристижу нови људи са Балкана који желе

да се запосле и живе овде. Мислим да је свима фино овде, уколико желе да им буде фино.

Без носталгије

Носталгија је често присутна међу нашим људима у туђини. Колико је ви осјећате?

Ја срећом не осећам никакву носталгију за Београдом и Србијом, јер мислим да човек треба да се прилагоди тамо где је, уколико жели да живи тамо где је. Чини ми се да многи досељени људи овде то не раде.

У Европи живите дуго. Колико се она промијенила у посљедњих три или четири деценије?

Велико питање. Мислим да се догодила крупна промена у задњих десет, петнаест година и да је данас лакше селити се по Европи, јер пре је било више проблема и препрека.

Постоји она тврдња да је наш човек у туђини 'увијек странац'. Што ви о томе мислите и да ли то увијек мора бити тако?

Наравно да је наш човек у туђини увек странац. Али, шта је, ту је. Лично, ја сам се прилагодио, толико да осим имена, и наравно мало изгледа, жив човек не би знао да ли сам Швеђанин или не. Мислим да ако човек не жели да се прилагоди, боље је да живи тамо где мисли да је прилагођен. Бити 'против' је изврсна врлина, али бити против земље где се живи, ради неке друге земље, некако није добро, нарочито ако се живи у некој демократској земљи, као што је, на пример, Шведска. Мислим да

Јужнословенска књижевност не котира овде у Шведској, чини ми се, ни боље ни горе од неке друге 'мале' књижевности. Али, ипак преводи се врло мало са свих подручја бивше Југославије

пуно странаца овде на неки начин не прихватају Шведску зато што су превише, или скроз, привржени 'својој' земљи. У продужетку то може довести, и доводи, до великих проблема лојалности према земљи у којој неко живи. Има и других начина покушати урадити нешто конструктивно.

Шведска је некада, нарочито на овим просторима, сматрана идеалном земљом за живот. Данас читам да су прекограничне миграције становништва створиле понешто другачију атмосферу у земљи у којој већ прилично дуго живите. О чему се ради?

У задњих двадесет година је усељавање у Шведску, заједно са широким могућностима да сви који се уселе ускоро добивају дозволу боравка и сва права, учинило да становништво порасте за два милиона људи, то јест са осам на десет милиона, пуно захваљујући једном пакту између шведске десничарске партије и шведске врло левичарске зелене партије, који је склопљен 2010. године. И није питање у томе да су навалиле избеглице, што јесу, него у томе да су се границе од јутра до сутра наскроз отвориле за све људе које желе овде да дођу и да раде или зато што су у родбинској вези с људима који су добили дозволу боравка.

Тај контакт различитих култура у политичкој теорији се зове 'грч међуетничког сусрета'. Како је у Шведској?

Тај сусрет домаћих и дошљака је наравно велико искушење за Шведску и било би за сваку земљу. Многи мисле да све, здравство, школа, полиција и друге службе, треба да функционишу као пре, али то наравно није могуће. Нема више новца који нарасте комуналне потребе може да задовољи. Држава се променила из корена, скоро четвртина становништа су странци, хара криминал, и на улицама и у државном систему, а леве и десне партије се препиру око решења као да смо у седамдесетим годинама. Све то је довело до неке врста 'краха', где људи, рођени Швеђани, размишљају шта се уопште десило. И тако, донедавно 'идеална' земља, данас наравно има највећу тзв. екстремну десничарску партију у Европи, што је било до јуче незамисливо.

Што ће бити с вама? Размишљате ли о повратку у Србију?

Право да кажем, не пада ми на памет. Живим овде 45 од својих 58 година и имам двоје полушведске деце и једно скоро скроз шведско унуче. Ја нисам Швеђанин и никада то нећу бити, али сам чак више Швеђанин него многи Швеђани овде, тако да се не мрддам. ■

Злочин без казне

Злочин се десио у прољеће 1992. Тада је побијено најмање двадесеторо ромске дјеце. Дјеца су побијена ради трговине органима, каже Стево Грабовац, добитник нин-ове награде за роман 'Послије забаве' кому је овај стравичан злочин послужило као предложак

Заборављени
злочин над
Ромима у
околини
Брода

пише
Жарко
Марковић

Марко Грабовац показује мјесто стратиша (фото: Жарко Марковић, 2008)

Злочин који се описује у роману десио се 1992, у околини (Босанског) Брода. Тада је побијено најмање двадесеторо ромске дјеце, иако има индиција да постоји још неколико масовних гробница на другим локацијама. Дјеца су побијена ради трговине органима. Тако су показала прва истраживања након проналаска масовне гробнице. Дакле, сам злочин, иако се десио у рату, нема конкретне везе са ратом, ријеч је о простој заради... Испадне да је неким људима исто продати пакетих жвакаћих гума и дјечије органе. Наравно, није тако и не може никад бити тако, али с обзиром на то да се све на крају своди на проклету бизнис, оваква спознаја оставља горак укус у устима', рекао је ово писац из Бањалуке Стево Грабовац, овогодишњи добитник нин-ове награде за роман 'Послије забаве' у једном од интервјуа након што је обзнањено да ће по први пут један књижевник са ове стране Дрине од распада Југославије добити ово књижевно признање. «Послије забаве» није, међутим, прича само о злочину, него и о породици, одрастању, пријатељству, односу оца и сина и мноштву других ситуација које се не тичу самог злочина који, ваља то рећи

одмах на почетку, никада није добио судски епилог, иако је неспорно утврђено да се догодио.

'Није било ни суђења, а готово не епилога. Случај је брзо, након првобитне медијске помпе, напросто препуштен забору. Очигледно није био 'интересантан' ни за једну од страна које су истраживале ратне злочине. Болније је још да су ово дјеца, наводно, из домова за напуштену дјецу, дакле, од самог почетка никога нису занимали', рекао је, говорећи о свом роману, Стево Грабовац.

Његов задатак није био да буде истражилац, нити да суди или пресуђује. Причу из свог краја (иако га представљају као бањалучког, Стево Грабовац потиче управо из Брода) искористио је да напише, како је то навео његов издавач, 'тотални роман', одлично укомповану причу која је заслужено однијела велико признање.

Али, шта се заиста догодило у околини Брода у прољеће 1992. године?

Почетком 2008. године аутору ових редова, тада распоређеног на положај репортера у једном бањалучком дневном листу, јавио се један поуздан извор из, назовимо их, безбједносних структура са реченицом: 'Желиш ли причу о 'жу-

тој кући' која се догодила много прије косовске 'жуте куће'?

Ријеч је о извору који је добро схватао начин функционисања медија, па је знао да 'прода' причу кроз једну реченицу. Овдје није било потребно много потпитања.

На брзину организован сусрет донио је конкретне детаље. 'Када је почео рат, хрватске снаге су, уз помоћ босанских муслимана, као што је познато, заузеле подручје Посавине, прије свега Брод и околину. Нашима је било веома тешко да поврате контролу над тим мјестом, па су, иако је коридор у Посавини према Србији пробијен још у јуну, Брод ослободили тек у октобру што значи да су га Хрвати држали под контролом од марта па наредних шест-седам мјесеци. Познато је и да је у мјесту Сијековац код Брода крајем марта 1992. године почињен први велики ратни злочин на подручју Босне када је убијено неколико десетина цивила...', причао је извор. 'Да, сутра је годишњица, биће службено обиљежавање, парастос, говори', узвратио сам. 'Нисам завршио', одбрусио је мој саговорник, па наставио: 'Недуго након злочина у Сијековцу о којем се мање више

све зна, у том истом селу хрватске снаге пресреле су два аутобуса у којима је било преко 100 Рома. Информација коју имам већ неко вријеме јесте да су након заустављања аутобуса, сви путници изведени на неку ливаду гдје су остали заробљени неколико дана, након чега је услиједило нешто о чему нико не прича већ 16 година', причао је безбједњак. А онда је кратко поентирао, са изразом лица које је откривало згроженост. 'Све су их побили. Било је ту 20-ак, 30-ак дјеце. Њима су повадили органе. Органе су вадили и одраслима који су били здрави. Органи су завршили на тржишту западне Европе. Ето зашто сам ти рекао да је то била 'жута кућа' прије 'жуте куће', закључио је мој извор додавши да више о свему зна марко грабовац који води локално удружење породица погинулих и несталих.

Већ сутрадан наша екипа кренула је из Бањалуке ка Броду, контакт са Грабовцем је успут био успостављен, па нас је спремно дочекао. Након што нас је искритковао јер се раније нисмо интересовали за овај случај (а како би кад смо тек дан раније први пут чули за те догађаје) испричао је своју верзију приче. Осим навода истовјетних онима које је испричао извор из безбједносних структура, Грабовац је тврдио да му је све детаље испричао некадашњи официр Хрватске војске којем није хтио да открије име. Испричао је да му је тај човјек потврдио да су већини жртава из два аутобуса пуна Рома повађени органи, о чему свједочи и чињеница да су у масовним гробницама сви пронађени без одјеће или потпуно раскомадани. Рекао је и да се нико досада није занимао за судбину тих Рома јер вјероватно нису имали родбине, па никога претјерано много нису ни занимали што су, како је додао, на уму имали и злочинци који су одлучили да их побију и њихову смрт добро уновче.

Након разговора у његовој канцеларији, Грабовац нас је одвео до једне ливаде која се налази неколико километара од Сијековца локалним путем према Српцу. Показивао је да се на тој ливади налазила масовна гробница. Друга је, тврдио је, била ближе Броду, у самом Сијековцу, на улазу у град. Тијела су, причао је, ексхумирана после рата и одвезена у Тузлу. Од тада је цијели случај гурнут под тепих. Грабовац се, после је ће признати, плашио да неко не одлучи да те несрећнике прогласи жртвама каквог српског злочина.

Након објаве приче у већ поменутом бањалучком листу настао је хаос на нивоу цијелог региона. Чињенице да је у злочин умјешана Хрватска војска, а у потенцијално скривање и бошњачка страна, изазвале су занимање медија из Сарајева и Загреба, а у Брод су почели да долазе и ликови са сумњивим обавјештајним бекграундом.

Неколико дана након открића приче, бијељински адвокат душко томић који је дио каријере посветио бризи за дјецу, заинтересовао се за случај имајући у виду да су жртве масакра у Броду била и дјеца. Користећи своје полицијске и обавјештајне везе, Томић је дошао до одређених сазнања која је затим подијелио са медијима, доводећи у везу са злочиним особу која се зове

Стево Грабовац
(фото: Зорана
Мандић/ATAMAGES/
PIXSELL)

нијаз Чаушевић звани мецо (занимљиво је да се злочинац у роману Стеве Грабовца зове Зеко). Хрватски медији недуго затим нашли су Чаушевића који је све до тада мирно живио у мјесту Кавран у Истри. Када су га суочили са оптужбама, рекао је да су то будалаштине, те да никакве Роме он нити његови саборци нису побили. 'Сјећам се аутобуса с дјецом из Сјенина покрај Добоја, али то су били Муслимани, који су 1992. године пролазили кроз Сијековац на путу за западну Европу. Управо у вријеме проласка аутобуса четници су гранатирани и ми смо упозорили аутобус да скрене. Дјеци је вођа пута био хоџа из Градачца, а аутобус смо затим у договору с Хрватима отпратили до границе, односно до средине моста у Босанском Броду. Лично сам осигуравао тај аутобус и, колико знам, сва су дјеца срећно стигла на своје одредиште, а чини ми се да је то била Шведска, јер ми се и хоџа накнадно јавио и захвалио на сигурном пролазу', рекао је тада Чаушевић новинарима који су га пронашли прије неголи истражиоци.

Касније је давао изјаву и полицији и тужиоцима, али случај никада није добио епилог. Ни у Хрватској, нити у БиХ. Уплитање великог броја медија, адвоката, бивших војника и официра, а изостанак реакције надлежних полицијских и тужилачких институција разводнио је цијелу причу. У међувремену су, у 'надоградњи' случаја, два аутобуса постала четири, а око стотину Рома претворило се у чак 220. Помињала су се још нека конкретна имена, али све је завршавало тек понеком изјавом за медије.

Било је покушаја да о свему буде обавијештен и дик Марти који је разоткрио случајеве трговине органима на Косову, али без конкретног епилога.

Бивши официр хв-а испричао је да су већини жртва повађени органи о чему свједочи чињеница да су у масовним гробницама сви пронађени без одјеће или потпуно раскомадани

О судбини несталих Рома причало се још годину, годину и по. И поново су сви дигли руке. И тужиоци, и адвокати, и новинари. Све док Стево Грабовац није објавио роман 'Послије забаве'.

Случајност или не, једна агенцијска вијест објављена само седам дана након што је бањалучко-бродском писцу уручена нин-ова награда, подсјетила је све заинтересоване за овај случај да он никада до краја није расвијетљен. Наиме, 13. фебруара агенција Срна јавила је да је у Шведској, према Интерполовој потјерници ухапшен дедо одобашић који се терети за ратни злочин против српских цивила у Броду. Већ сљедећег дана из Сарајева је у Стокхолм упућена одговарајућа документација и захтјев за изручење Одобашића.

Њему је пред Окружним судом у Добоју у марту прошле године одгођено изјашњавање о кривци јер се није појавио у судници. Суд није добио потврду да је Одобашићу уручен позив који му је дипломатским путем послат на адресу у Шведској.

Према оптужници, мучио је и малтретирао најмање једног Србина и једну Српкињу заточене у згради скупштине општине тадашњег Босанског Брода.

Марко Грабовац ни 16 година након што је медијима открио страшну судбину која је задесила Роме из два аутобуса у Сијековцу није одустао од борбе за истину. 'Деду Одобашића хитно треба изручити из Шведске да би одговорао за ратне злочине над Србима, а његово привођење могло би разоткрити и судбину Рома који су били у аутобусима несталим на подручју Сијековца', рекао је Грабовац.

Одговор на захтјев за изручење из Стокхолма још није стигао. ■

Масовна гробница
Сијековац (фото: Жарко
Марковић, 2008)

Граница као судбина

Данас се становништво, које се још у 16. стољећу декларирало српским, а населило се у хрватском пограничном појасу Жумберачке горе и Беле крајине у Словенији, може пронаћи још једино унутар словенске општине Чрномел

ПОЧЕТАК континуиране присутности српског православног становништва на подручју Хрватске, а самим тиме и почетак суживота Хрвата и Срба, уобичајено се повезује с појмом Војне крајине. Међутим, иронијом судбине управо најраније утемељено крајишко подручје које су населили Срби остаје занемарено и недовољно познато јавности. Ријеч је о регији Жумберка и до данашњих дана готово посве ишчезлом огранку Срба Жумберчана.

Као почетну годину успостављања Војне крајине треба узети 1529., односно завршетак османлијског опседања Беча, када је краљ Фердинанд Хабсбуршки, са жељом да обнови живот у крајевима које је османска војска оставила опустошене надирући према зидинама главнога града, али и осигура адекватан сустав обране од будућих похода, наредио планско досељавање војнички искусног становништва на рурно подручје аустријског територија тј. његове југоисточне границе спрам банској Хрватској. За простор првог утврђеног дијела границе изабран је Жумберак, док је за војнике одабрано православно становништво из Сења и околице, као и с личнога простора, Гламоча, Срба и Унца који су на тај простор дошли повлачењем пред Османлијама с простора јужне Србије, источне Херцеговине и Босне. Ова се ратоборна групација становништва, у културолошком и вјерском смислу другачија и јединствена уобичајено називала ускоцима, док је најранији извори о досељавању на Жумберак у етничком смислу препознају као Рашане, односно Србе. Уз обећање високе разине аутономије и привилегија као што су двадесетгодишње ослобођење од плаћања пореза, те право власништва над земљом на којој ће живјети, ова је скупина прихватила понуду краља Фердинанда да насели простор Жумберка и буде у сталној приправности да се, у случају потребе, о властитом трошку одазову на позив бечког двора за одлазак у рат.

Појам Жумберка који је дотада означавао тек један утврђени град под великим се приљевом становништва с временом проширио на читаво подручје границе између банске Хрватске, те Крањске у данашњој Словенији, док је српско становништво, најодговорније за његово оживљавање и остваривање регионалне посебности, ондје придобило у укупно четири велике сеобе у броју од отприлике 10 хиљада људи, а у временском периоду од свега десетак година тијеком 1530-их. Прве групе Срба пристигле су на Жумберак већ 1529. године у организацији хрватског бана николе журишића, а почетком 1540-их у досељавању далматинских Срба на овај простор пресудну је улогу одиграо бан никола зрински. Године 1538. први пут су краљевским декретом потврђене раније им обећане привилегије, да би 1544. године била уобличена и његова проширена верзија која жумберачким Србима јамчи и слободу вјероисповијести. Иако је дотада био дијелом хрватског простора, жумберачки крај од овог је тренутка почео дјеловати као засебна целина правно дефинирана статусом унутрашње аустријске покрајине, подложне изравно цару, те аутономне за своје становништво.

Жумберачко горје
(фото: Борна Филић/
PIXSELL)

Уређивање односа Срба насељених на Жумберку са средишњим властима у Бечу, али и према остатку хрватског територија, стога се с правом може сматрати првим кораком у стварању система Војне крајине, баш као што је управо Жумберак потребно истакнути као дотада просторно највећу и демографски најбројнију, прву географски јасно дефинирану српску насеобину у хрватској повијести, па чак и на подручју цијелога хабсбуршког царства, иначе традиционално декларираним римокатолицизмом као једним од својих најпрепознатљивијих темеља.

Међутим, баш као што су први дошли на хрватски простор, с њега су први и нестали, углавном због дјеловања католичке цркве која је, уз прешутно одобравање службеног Беча, већ од краја 16. стољећа почела проводити најприје закулисне, а с временом и отворене, те на концу поприлично насилне поступке покатоличавања православног становништва. Наиме, највећи вал српског досељавања на Жумберак поклапао се с акцијом у којој је римска курија на синоду у Брест-Литовску основала тзв. унијатску цркву с циљем преузимања контроле над свим кршћанским православним вјерницима подвргавајући их папинској власти.

Будући да је православно становништво Жумберка одбијало понуде римске цркве да могу задржати свој богослужни обред уколико би прихватили ауторитет папе, забиљежени су бројни случајеви насилнога унијаћења, особито према свештеницима који су неријетко били затварани, а у затворима пребијани, због чега су неки, попут примјерице ђакон Јанка прусца (понекад навођеног и под презименом прущчевић), и умрли утамничени. Све је ово с годинама довело до пуштања жумберачких ускока који су се на концу, умјесто као православци, почели декларирати као гркокатолици, а од средине 18. стољећа и као Хрвати умјесто као Срби. Тако се данас становништво из 16. стољећа, које се тада декларирало српским, а населило се у хрватском пограничном појасу

Жумберачке горе, те микрорегије Беле крајине у Словенији, може пронаћи још једино унутар словенске општине Чрномел, точније њезиним селима Адлешаћи, Бојанци, Мариндол, Милићи те Пауновићи, при чему се као најпознатији изданак овог народа истиче глумац радко полич.

Укидање Војне крајине у другој половини 19. стољећа довело је до поступног иселавања с простора Жумберка због чега данас овај крај насељава свега 1.200 људи. Успркос присутности српских презимена, декларираних Срба у хрватском дијелу жумберачког краја више уопће нема, док потомци жумберачких ускока који се и данас сматрају Србима живе расељени диљем свијета, при чему се њихова најбројнија колонија налази у селу Кљајићево код Сомбора, гдје су се доселили по завршетку Другога свјетског рата. Тијеком 20. стољећа, тему жумберачких Срба и њиховог унијаћења у највећој је мјери популаризирао велики српски књижевник милорад павић, и сам поријеклом из жумберачког села Драгошевци. ■

ИМПРЕСУМ

Година XVII / Загреб | петак, 01/03/2024

ПРИВРЕДНИК #217

ИЗДАВАЧ
Српско привредно друштво
'Привредник' и Српско
народно вијеће
главна уредница новости
Андреа Радак

ГРАФИЧКИ УРЕДНИК
Дарко Матошевић
ДИЗАЈН
Парабуреау /
Игор Станишевић
& Дамир Бралић

УРЕДНИК ПРИВРЕДНИКА
Никола Лунић
РЕДАКЦИЈА
Јовица Дробњак, Александра
Лошић, Ђорђе Матић, Бојан
Муњин, Оливера Радовић,
Маша Самарија, Леон
Ђеванић и Душан Цветановић

Привредник се финансира средствима
Савјета за националне мањине Владе
Републике Хрватске.

РЕДАКЦИЈА
Прерадовића 18,
10 000 Загреб
Т/Ф ++385 1 4854 478
ured@privrednik.net
www.privrednik.hr

Прошлот је изложена на занимљив начин

рањској публици у Белом Манастиру. Говорници на промоцији у СКЦ-у били су, у име издавача, председник зво-а ДЕЈАН ДРАКУЛИЋ те председник Одбора за културу и спорт при зво-а ВЕЉКО МАКСИЋ, као аутор издања.

— Пројекат Трагом прошлости започели смо прошле године, када је објављено 48 реиздања разгледница које показују прошлост српске заједнице на овим просторима – подсетио је аутор Максић, који се годинама бави архивирањем базе података о најзначајнијим историјским значајкама Срба овог подручја.

Нагласио је да се овакав начин представљања историје свима онима који се занимају за прошлост Срба у овом крају, показао као веома занимљив.

— Уз пазле смо приложили кратак историјат одређене грађевине, која се налази на издању, како би заинтересовани на још занимљивији начин сазнали податке о прошлости предака – објаснио је аутор издања. Председник зво-а Дејан Дракулић истакао је важност иновација у српској заједници у смислу издаваштва, најавивши нове пројекте.

— Заједничко веће општина се труди да путем различите медије приближи широј публици идентитет наше заједнице и покаже најзначајније сегменте наше културе и баштине. Рад наших установа углавном прати одређена публика, а наш циљ је да број заинтересованих проширимо кроз организацију занимљивијих и другачијих програмских садржаја – открио је председник зво-а.

■ С. Недељковић

Добро су прошли

Због пропасти уговора о изградњи одлагалишта отпада из 2006., Бели Манастир платит ће аустријским тврткама

НА 23. седници Градског већа Града Белог Манастира расправљало се о Предлогу Одлуке о закључењу судске нагодбе о међусобним правима и обвезама између Града Белог Манастира и аустријских трговачких друштава Саубермахер и Страбаг расправљало на

почетку. Градоначелник Белог Манастира Томислав РОБ подсетио је да се нагодба односи на вишегодишњи спор између две споменуте фирме и градова Осијек, Бели Манастир, Винковци, Вуковар и Жупања ради непоштивања одредби уговора о изградњи регионалног одлагалишта комуналног отпада.

— Град Бели Манастир закључит ће судску нагодбу са аустријским трговачким друштвима Саубермахер аг и Страбаг аг. Послали смо приједлог одвјетничком уреду, а износ нагодбе је 625.000 еура. Уједно, договор је да се нађе рјешење за оброчне отплате, и неће се ићи у оврху ако се ова нагодба прихвати одмах. Након тога би требали имати одустајање од осталих поступака. Ова нагодба неће угрозити пословање Града, нити ће имати проблем с финансирањем установа, али ће отежати преслагивање прорачуна – рекао је Роб.

Из градског ће прорачуна бити издвојено 625.500 еура, а споменути износ укључује досуђене трошкове и камате. Аустријска друштва, у случају нагодбе, међу осталим, неће покренути захтјев за накнаду трошкова арбитраже на темељу праворијека Међународног арбитражног суда, Међународне трговачке коморе и захтјева за накнаду трошкова судског поступка пред Вишим земаљским судом у Минхену, односно иступит ће из свих судских спорова који су у тијелу. О нимало угодној ситуацији за прорачун јединог барањског града говорио је и адвокат ДОМАГОЈ РЕШЕТАР.

— Високи трговачки суд донио је право моћну пресуду. Тужитељи су предложили да Градови потпишу нагодбу с њима, а важно је споменути како је износ нагодбе мањи од првобитног приједлога аустријских твртки те су смањиле нагодбу. На овај се начин солидарна обвеза претвара у дјеливу обвезу, гдје је вјеровник дужницима понудио да плате одређени износ и тако затворе дуг те изиђу из свих спорова. За Град Бели Манастир тај износ је 625.500 еура – појаснио је Решетар.

Подсетимо, Бели Манастир, Осијек, Винковци, Вуковар и Жупања оснивачи су Јавне установе за збрињавања комуналног отпада источне Славоније (ЗОИС) која је 2006. године с аустријским тврткама склопила уговор о изградњи регионалног одлагалишта отпада. Због непоштивања уговорних одредби и недобивања грађевинске дозволе, уговор је раскинут 2009. године, а затим су аустријске твртке подигле тужбу против ЗОИС-а тражећи одште-

Адвокат Домагој Решетар (стоји) и градоначелник Томислав Роб

ту за изгубљену добит за посао који никада није ни почео. Спор је отишао и на Међународно арбитражно судиште, те је Врховни суд ипак признао потраживања веровника, укључујући и потраживања фирми Саубермахер аг и Страбаг аг, а које су затим градовима оснивачима понудиле нагодбу.

■ Зоран Поповић

Настављају ударнички

Завичајно удружење Срба Озрена и Посавине једно је од најактивнијих у Борову

ЗАВИЧАЈНО удружење Срба Озрена и Посавине (зусоп) из Борова ове ће године да прослави 15 година постојања и успешног рада, што је резултовало да је данас једно од најбројнијих и најактивнијих удружења у том месту. Истакнуто је то на годишњој извештајној скупштини друштва, која је одржана 20. фебруара у Културном центру Борово.

— Прошле године учествовали смо у 26 манифестација, различитих програма и реализовали неколико путовања. Осим наступа у Борову и околини, нашу традицију и обичаје представили смо недавно на Сајму завичаја у Новом Саду, учествовали на Међународној смотри фолклора у Чечави, путовали на Озрен и Златибор – рекао је на Скупштини председник зусоп-а Рајко Лукић. За успешну реализацију појединих активности захвалио се на подршци некадашњем генералном конзулу Републике Србије у Вуковару Александру Накићу, Општини Борово, која суфинансира њихов рад те другим спонзорима.

Пуном паром напред – зусоп

— Традиционалне манифестације које организује наше удружење су Дани завичаја, фолклора и обичаја и Спортски сусрети, које због своје атрактивности окупљају неколико стотина учесника и посетилаца. Готово увек тражи се карта више за Озренско-посавско вече, које организујемо за љубитеље изворног мелоса, односно виолине и шаргије – истакао је Лукић. Удружење које тренутно броји двестотињак чланова. Захваљујући доброј организованости и међусобном поштовању старијих и млађих чланова, све ове активности реализоване су на завидном

нивоу. Прва наредна активност биће прослава Међународног дана жена, коју ће Удружење за своје чланове организовати 7. марта у Борову. На скупштини је готово 120 делегата усвојило Извештај од раду за прошлу и План и програм рада те финансијски план за ову календарску годину

■ С. Н.

Антић – боем и поета

У Барањској српској кући одржано је предавање под називом 'Таравим сокаком с Миком'

УОРГАНИЗАЦИЈИ СКД Просвјета, пододбор Бели Манастир, у Барањској српској кући одржано је предавање под називом 'Таравим сокаком с Миком', посвећено песнику, новинару, редатељу и дечијем писцу МИРОСЛАВУ МИКИ АНТИЋУ (1932. – 1986.). Предавање које је практич-

Мара Јурковић у Барањској српској кући

но био први програм у споменутој кући, одржала је МАРА ЈУРКОВИЋ, чланица Куд-а Свети Сава из Тење и књижевне секције СКД Просвјета, пододбор Осијек. Кроз сценографију у којој су на столу били флаша пића, чашица, пепељара и цигарета, Јурковић је на почетку присутне подсетила да је Антић рођен у војвођанској вароши Мокрин 14. марта 1932. године. У родном месту похађао је основну школу, а гимназију у Кикинди и Панчеву. Студирао је славистику (руски и чешки језик) на Филозофском факултету у Београду. Живео је у Новом Саду. Овај војвођански боем женио се три пута и иза себе оставио шесторо деце. Пре него је постао познат бавио се разним пословима па је био морнар, радио у луткарском позоришту, као помоћни грађевински радник. Осим писања бавио се сликарством, новинарством и филмом. Био је уредник часописа Ритам и Невен, Дневника у Београду и Младог поколења у Новом Саду. Познат је по поезији за децу и збиркама песама Пласти чуперак, као и љубавној поезији.

Мирослав Антић је, према речима Маре Јурковић, један од најаутентичнијих песника домаће књижевности, и један од највећих боема друге половине 20. ве-

ИНФОРМАТОР

ка. Написао је много бесмртних стихова. Уз поезију бавио се и прозом, а бавио се и сликарством. Радио је на филму, где се истакао у тзв. Југословенском црном таласу. Волео је кафане и бојемски живот, због којег је трпело његово здравље. Али чак и када га је шчепала болест није се предавао, писао је своје песме.

Мирослав Антић умро је након дуге болести 24. јуна 1986. године у Новом Саду. Предавање 'Таравим сокаком с Миком' финансирано је средствима Савета за националне мањине Владе Републике Хрватске.

■ З. Поповић

Окрутност патријархата

Књига Маријане Радмиловић темељи се на стварним животним искуствима жена

УОРГАНИЗАЦИЈИ Вијећа српске националне мањине града Крижевца (вснм) у крижевачкој Градској књижници Фрањо Марковић, одржана је промоција књиге 'Наша соба' ауторице МАРИЈАНЕ РАДМИЛОВИЋ, осјечке књижевнице и професорице хрватског језика. О самој књизи која углавном тематизује мушке-женске односе кроз призму борбе за људска и грађанска права те питање националног идентитета, осим саме ауторице, говорила је АНЕТА ВЛАДИМИРОВ, водитељица Одјела за културу у снв-у. Предсједница крижевачког вснм-а ГОРАНКА МАНОЈЛОВИЋ се захвалила на доласку осјечкој књижевници и указала на важност њезине књиге која доноси свједочанство једног времена обиљеженог борбом за женска права и слободе. Подсјетила је на нужност подизања свијести о положају жена у друштву и потреби да се спријечи свако физичко и психичко насиље над женама које је било изразито честа појава у прошлости, посебице у руралним и патријархалним срединама. — Књига је издана у Осиеку, граду у којем ауторица живи и ради. Такођер, ауторица ради и у школи у Вуковару. Професорица је књижевности. Тема је више женска али сватко се може пронаћи у једној од десет прича од колико се књига састоји – рекла је Манојловић.

Промоција у Крижевцима

Своју књигу Маријана Радмиловић представила је као дјело које је настало током дугог низа година, а темељи се на стварним животним искуствима жена из њеног непосредног окружења.

— Приче су већим дијелом настале прикупљањем сјећања жена које су биле физички и психички злостављане. То злостављање је често ишло до крајњих граница па су се жене помириле са животом пуним понижења и патње. Често су знале да трпе насиље и ускраћују си своја женска и људска права. Нажалост, утицај патријархата је био велик и жене су увијек биле његове жртве. Подржавам и активну борбу за женска права али не кроз неолиберални тип феминизма који се фокусира и наглашава неке аспекте које су небитни за стварни социјални положај и прва жена. Не волим кад се по том неолибералном феминистичком дискурсу говори или пише само о жени као менаџер – међу осталим рекла је Радмиловић.

Књижевница је забринута све раширењим конзерватизмом код млађих генерација и свеопштом регресијом друштва, нарочито кад су у питању права жена и других мањинских група. Анета Владимиров придружила се позитивној оцијени књиге, сматрајући како се ради о квалитетном литерарном раду које показује жену у прошлости, али данашњици у првом свјетлу.

■ З. Витановић

Еразмус+ у Негославцима

Наставници су провели програм усавршавања информационо-комуникационих технологија

КАКО би усавршили данас неизоставне информационо-комуникационе технологије (икт), којима би олакшали рад у настави и учинили је занимљивијом, четворо запослених у ОШ Негославци осмислило је и кроз Еразмус плус програм реализовало пројекат 'Ослони се на икт'.

— С обзиром да је икт данас неизоставан, не само у образовном систему, него и у свакодневици, одлучили смо да осмислимо пројекат којим би унапредили дигиталне алате и тако олакшали рад унутар наставних садржаја – објаснио је Бојан Лазић, стручни сарадник књижничар, координатор пројекта. Изразио је жаљење што се у пројекат, осим њега, укључило тек четворо наставника – учитељице хрватског језика Зорана Вукашиновић и историје Дејана Оковачки, те учитељ математике Војислав Ђурачковић, али их то није спречило да средином фебруара прошле године у Основној школи Негославци почну реализацију икт-а.

— У старту смо поставили три основна циља; јачање дигиталних компетенција

Наставници који су учествовали у програму

учитеља у школи, јачање дигиталних компетенција ученика те осавремењивање наставног процеса употребом различитих веб 2.0 алата, других информационих и комуникационих технологија – објаснио је Лазић.

Намера је била да учитељи путем мобилности стекну одређене икт компетенције и вештине које би потом пренели на остале запослене и ученике. Тиме би се ојачале дигиталне компетенције учитеља и ученика школе, што би у резултатовало савременијим приступом реализацији наставног процеса.

— Боравили смо на две локације у Словенији, у основним школама, које дужи низ година користе овакву технологију у раду с децом, па чак и онима с потешкоћама у раду, како би разменили искуства и стекла знања пренели у нашу школу – рекао је о едукацијама наставника координатор икт-а, првог Еразмус плус пројекта, у који се укључила ова основна школа, у којој се настава одвија на српском језику и ћирилично писму. Пројекат је одобрила Агенција за мобилност и пројекте Европске уније, оценивши га, с 84 од могућих 100 бодова, на шта су учесници посебно поносни, а у финансијској конструкцији подржан је са 7220 евра.

■ С. Н.

Активни грађани

Изваннаставни предмет Грађански одгој уведен је у двије крижевачке школе

ПОЛИТИКУ окренутости будућности Град Крижевци показао је и према најмлађима. Увођењем изваннаставног предмета Грађански одгој и образовање у Основној школи Људевита Модеца те Центру за одгој, образовање и рехабилитацију, Крижевци су постали један од ријетких хрватских градова који су овакву наставу успјели реализирати. Циљ ове изваннаставне активности је да дјеца постану активни, одговорни чланови заједнице те да знањем допринесу толерантности и хуманом развоју друштва. У склопу Грађанског одгоја, осим људских, грађан-

ских и других права, обрађују се теме локалне управе, мјесних одбора и градских четврти. То је био и повод да су ученици Основне школе Људевита Модеца заједно с равнатељем др.сц. ТОМИСЛАВОМ БОГДАНОВИЋЕМ и учитељицом НИКОЛИНОМ ХРГ посјетили градоначелника МАРИЈА РАЈНА. Градоначелник Рајн био је одушевљен активним дјеловањем ученика и ученица кроз грађански одгој и изразио им је своју подршку. 'Ви се нам прва генерација која је кренула на ову активност. Сматрам ово јако битном врстом одгоја и мислим да већ сада имате јако широко знање' – истакнуо је Рајн. Настава Грађанског одгоја и образовања уведена је у склопу европског пројекта 'Европа постаје локална'. Град Крижевци осигурао је средства за плаћу водитеља програма те је у договору с Градом Ријеком осигурао потребне наставне материјале за provedбу ове наставе.

■ З. В.

Надежда у Загребу

Изложба дјела једне од највећих српских сликарица прва је након 110 година у Загребу

ИЗЛОЖБА 'Додиром кроз стваралаштво Надежде Петровић', праћена монодрамом 'Ненаписана писма', која је 22. фебруара отворена у Тифлолошком музеју, прва је изложба радова ове славне српске сликарице у Загребу након више од 110 година.

Изложба је настала је као посебан резултат сарадње приликом обиљежавања 150. годишњице рођења НАДЕЖДЕ ПЕТРОВИЋ. Овај јубилеј, који је омогућио да Надежду Петровић унесе уврсти на попис личности године, започео је значајном изложбом 'Модерност и нација', коју је приредио Народни музеј Србије. Та је изложба повезала бројне музеје из Србије и региона. За загребачку изложбу велике заслуге има снв, који је преко свог Одјела културе, на челу с АНЕТОМ ВЛАДИМИРОВ, био један од организатора.

— У жељи да се сликарица представи у духу својег иновативног, хуманитарног и

Отворење загребачке изложбе дјела Надежде Петровић

слободарског интелекта, изложба садржи специфичне додатно осмишљене садржаје. Изложба у Тифлолошком музеју у Загребу, најприје је осмишљена као пратећи програм велике ретроспективе, један од примјера дугогодишње институционалне сурадње између Тифлолошког музеја у Загребу и Уметничке галерије 'Надежда Петровић' у Санцаку, с Музејом савремене умјетности Републике Српске – рекла је Сарита Вуковић, директорица бањалучког музеја. Присутнима су се обратили равнатељица Тифлолошког музеја Нина Сивец, директор галерије у Чачку Бранко Чаловић те саборски заступник и потпредседник снв-а Борис Милошевић.

— Циљ ове изложбе био је да приближимо живот и дјело једне од највећих српских сликарица загревачкој публици, између осталог слијепим и слабовидним особама, као и да дамо допринос културној сурадњи у региону – рекао је Милошевић.

Изложба је прилагођена слијепим и слабовидним особама кроз тактилне приказе, Брајево писмо, увећани тисак и звучне описе, док је представа праћена аудиодекрипцијом. Водиче и тактилне репродукције осмислио је и израдио графички дизајнер НЕМАЊА МИЋЕВИЋ.

Монодрама, за коју је текст написала књижевница из Чачка Милкица Милетић, а за сцену режирала НАТАША РАДУЛОВИЋ, рађена је у форми обраћања ИВАНУ МЕШТРОВИЋУ с којима је пријатељевала и у чијем је атељеу у Паризу боравила од 1910. до 1912. године. Монодрама води публику кроз живот ове сликарице, рођене 1873., која се у ситуацији када је преко 90 посто жена у Србији неписмено, залагала за њихов бољи положај и равноправност, тражећи да се жене могу доказивати и у тада 'мушким' занимањима.

Уз залагање за социјалну правду, истовремено је била и одана својој отаџбини, бунећи се против аустријске окупације БиХ те се укључила у 1. свјетски рат као добровољна болничарка гдје је 1915. умрла од тифуса. Крај монодраме говори о споменику сликарици који је Мештровић исколеао у знак оданости, пријатељства и почаста, а који се налази поред галерије у Чачку. Изложба у Загребу бит ће отворена до 21. марта.

■ Н. Ј.

Скупштина па чобанац

У потпуности је подмлађено руководство беломанастирског пододбора 'Просвјете'

ПОДОБОР Бели Манастир СКД-а 'Просвјета' одржао је редовну годишњу извјештајну и изборну скупштину у малој дворани Српског културног центра (СКЦ). На скупштини је, осим председника ДЕЈАНА Јеличића и потпредседнице БОЈАНЕ Курлагитић, било 15 од укупно 17 чланова. На скупштини су били СВЕТИСЛАВ Микеревић из Боботе

као представник Главног одбора 'Просвјете' и ЗОРАН Милошевић из Кнежева, председник Вијећа српске националне мањине Осјечко-барањске жупаније.

Скупштина је започета минутом шутње у знак пијетета према чланици Љубици РАДАНОВИЋ, која је преминула 7. децембра прошле године у својој 53. години. Потом је Дејан Јеличић поднио извјештај о раду и финансијски извјештај за 2023. те програм рада и финансијски план за 2024. годину. Сви извјештаји једногласно су усвојени. У току 2023. године Пододбор је одрадио, организовао или суфинансирао 35 активности, колико је отприлике

Ново председништво

планирано и у 2024. Све је то остварено с укупним приходима од 7.468 еура. Уз чланарину, сав остали приход потјече од Савјета за националне мањине.

У изборном дијелу скупштине за председника и његову замјеницу поново су изабрани Дејан Јеличић и БОЈАНА Курлагитић, а за секретара ДРАГАНА НИКОЛИЋ Јерковић. Тиме је у потпуности подмлађено руководство беломанастирског пододбора. На крају скупштине скуп је поздравио Светислав Микеревић, похваливши рад беломанастирског пододбора те истакнувши да је он први одржао скупштину од 19 пододбора колико их има у источном дијелу Хрватске. Потом је руководство Пододбора изненадило госте позивом на чобанац и пријатељско дружење.

■ Јован Неђић

Улагање у цесте

Становници Срдинца се већ 40 година боре да буде постављен асфалт у Плавшинцу

ОПШТИНА Новиград Подравски наставља са пројектима модернизације цеста на свом подручју. На ред су дошле саобраћајнице у мјестима Срдинац и Делови гдје би требало у будућности доћи до постављања новог и обнове старог асфалтног слоја. Циљ улагања за које настоје обезбиједити средства Министарства регионалног развоја и фондова Европске уније, јесте побољшање услова живота у руралним насељима

ма и повећање безбједности у саобраћају. О самом пројекту нешто више рекао је начелник Општине Новиград Подравски ЗДРАВКО БРЉЕК.

— Општина је почетком ове године поднијела Захтјев за исказ интереса за финансирање пројеката према Програму одрживог развоја локалне заједнице расписан од Министарства регионалног развоја и фондова Европске уније. Ради се о асфалтирању дијела макадамске цесте унутар грађевинског подручја насеља Срдинац и уређењу постојећег оштећеног асфалта на неразвијеној цести између друштвеног дома и цркве у Деловима. Укупна, пројектантски процијењена вриједност пројекта је 85.742 еура – истакнуо је Брљек.

Становници Срдинца се већ 40 година боре да буде постављен асфалт у Плавшинцу према православном гробљу гдје им почивају преци. Такођер постоји проблем православне цркве у Плавшинцу која је једна од највећих чак већа и од копривничке, али нитко не покреће обнову.

■ З. В.

Кобасиција-да у Борову

Најбољи производ ове године имала је Јелена Коларевић из Борова

УОРГАНИЗАЦИЈИ Ловачког друштва и Општине Борово, 25. фебруара је одржана пета Кобасицијада, четврта такмичарског карактера. Најбољи производ ове године имала је ЈЕЛЕНА КОЛАРЕВИЋ из Борова, друго место припало је производу МИЛЕНКА ВУКОСАВЉЕВИЋА, док је трећа најбоља кобасица она ВАСИЛИЈА ДИМИТРИЈЕВИЋА.

— Представљена је традиционална славонско-сремска свињокоља, са свим специфичностима. Месари су били задужени за комплетну прераду, док је стручна комисија пажњу обратила на боју, укус, мирис осушене кобасице те изглед – рекао је Бранко Пушкар, члан Ловачког друштва. Ове године запримљено је 18 узорака осушених кобасица, а три најбоља производа прогласио је трочлани жири, у којем су били искусни месари, Миле Митић, Рајко Јеремић и Дејан Петровић.

— Половина није задовољила критеријуме, за шта је пресудно било неправилно сушење, што је утицало на лош окус – објаснио је жири.

— Поносна сам на себе, али и остале учеснике. За добру кобасицу користи се свињско месо, суши се четири до пет дана, од шест до осам часова, на свјежем ваздуху и најчешће се као дрво користи буква или граб – рекла је овогодишња победница Јелена Коларевић, која с оцем учествује у производњи славонских и сремских делиција. За време одржавања манифестације, од 30 кг меса направљене су кобасице, које су посетиоци имали прилику да дегустирају уз чварке и сланину.

■ Сенка Недељковић

Stogodnjak (727)

1. 3. – 8. 3. 1924: nagli porast vrijednosti dinara razveselio je mnoge u državi, a najviše one koji ga imaju – najviše! Otkud odjednom takav porast, ako se zna da je tokom cijele protekle godine njegova vrijednost stalno padala? Stručnjaci to objašnjavaju 'sređivanjem državnog budžeta i konsolidacijom međudržavnih odnosa Jugoslavije i Italije...' Zanimljiva je izjava Dragoljuba Novakovića, glavnog direktora Narodne banke: 'Hoće li vrijednost dinara i dalje rasti, to vam pouzdano ne znam, ali znam da je on dosad bio vrlo rđavo cijenjen... Moja je procjena da će se njegova tržišna vrijednost ustaliti na 7,25–7,30 švicarskih franaka...' Prije ove vijesti dinar je u Zurichu vrijedio nešto manje od 6,60 franaka.

* nakon sve učestalijih pokušaja nekih političkih stranaka da svojataju prava na 'ljudsku i svaku drugu zaštitu' preživjelih članova organizacije 'Ujedinjenje ili smrt', poznatih i kao udruženje Crna ruka, osuđenih na poznatom Solunskom procesu, sada su se oglasila dvojica osuđenih članova društva – M. Milovanović i M. Lazarević – uputivši Narodnoj skupštini pismo: 'Dajemo svečano ovu našu izjavu u uvjerenju da ćemo na taj način sve one, koji na bazi Solunskog procesa u nama misle da vide oslonac za mijenjanje ustavnog poretka naše države ili njezinih granica, potpuno i za svagda uvjeriti da u nama nemaju saveznike za svoje namjere, nego jedino odlučne protivnike...'

* Iz Južne Amerike stigla je vijest da je iseljenički brod Mafalda, koji je još 10. siječnja isplovio iz Genove, a nakon toga zagonetno nestao negdje na Atlantiku, napokon sretno dospio u Buenos Aires. Na njemu se nalazilo i oko 100 iseljenika iz Jugoslavije.

* Jednom Beogradaninu počela je kokoš nositi toliko mala jaja, kao da ih snijela golubica. Nad tim događajem odmah se uzbudilo pola grada: 'Baba-vračare, gledajući u ta jaja nagovještavaju brzu propast svijeta...'

* Razbojnik Jovo Čaruga je u zatvoru primio pismo od seoske djevojke iz okolice Đurđenovca. 'Sjećam te se iz vremena kad si na konju projahao. Tada me je sunce obasjalo. A sada mi je, kad znam da si u zatvoru, to sunce potamnilo. Znala sam ja već tada da ti ne izgledaš kao šumski čovjek već, kad te gledam na slici, izgledaš kao dvanaesti od sudbenog stola. Uredan si kao kakav advokat...' Novine imaju svoj komentar: 'Ova djevojka dobro zna tko je Čaruga. Međutim, sve to skupa nije ju smetalo...da ga naziva svojim suncem i da mu se divi. Ne može se, dakle, ovo uzeti samo kao zgodica; mi je povežujemo s davnom i starom tvrdnjom o izvjesnoj sklonosti nekih žena prema kriminalcima...' U toku je plan za ekshumaciju tijela dvojice ubijenih Čaruginih ortaka. Samo uhapšeni razbojnik zna gdje su oni zakopani – na mjestu gdje se ni ptice ne čuju, kako kaže – ali sud i dalje odgađa ekshumaciju, jer se 'plaši da bi tom prigodom mogao uslijediti kakav napadaj Čaruginih ortaka, koji bi ga mogli oti...'

■ Đorđe Ličina

Svijet im je nestao u sekundi

Oko 3,3 milijuna ljudi u Turskoj ostalo je bez domova u potresima koji su lani pogodili jugoistok zemlje i sjevernu Siriju. Nakon godinu dana 691.000 njih živi u kontejnerskim naseljima, a s onima u šatorima broj se penje na oko 750.000. 'Svi mi ovdje dijelimo istu sudbinu', govori Veda. Ona i suprug još se na svaki zvuk trzaju i istrčavaju iz kontejnera

PROŠLO je godinu dana od potresa, a kao da je bilo jučer.

— Trčala sam od jedne do druge ruševine kuća u kojima su živjeli moji rođaci i osluškivala čuju li se glasovi. Danima nismo spavali i izgubili smo pojam o vremenu, trčali smo a da ni sami nismo znali kamo. Neke su izvukli nakon jednog, neke nakon deset, a neke nakon mjesec dana, a mi smo sve to vrijeme čekali pokraj ruševina. Još uvijek su mi mrtvi pred očima – kaže ARABI (62) iz čije je šire obitelji poginulo trideset i pet osoba, od kojih se troje još uvijek vode kao nestali.

Arabi je među 3,3 milijuna ljudi u Turskoj koji su ostali bez svojih domova u potresima koji su 6. veljače 2023. pogodili jugoistok Turske i sjevernu Siriju. Službeni broj poginulih u Turskoj je veći od 53.000, uz 107.000 ranjenih osoba. Oštećeno je 850.000 objekata, a šteta je procijenjena na 104 milijarde dolara. Prema podacima AFAD-a (Predsjedništvo za upravljanje katastrofama i kriznim situacijama pri turskome MUP-u), godinu dana nakon potresa 691.000 ljudi živi u 417 kontejnerskih naselja u 215.000 kontejnera, a s onima koji su još uvijek u šatorima ukupan se broj penje na oko 750.000. U gradu Iskenderunu, luci regije Hatay na istočnome Mediteranu, u naselju 'Mustafa Kemal', jednom od najteže pogođenih gradskih naselja, ranije je živjelo oko 20.000 stanovnika, a među njima i Arabi sa svojom obitelji. Od travnja 2023. žive u kontejnerskom naselju u blizini svojih srušenih domova, a do tada su bili u šatorima. Sveprisutan je osjećaj gubitka, nemoći i bola, a u razgovoru s njima čovjek zanijem od užasa koji su preživjeli. Od ukupnog broja poginulih, polovica je iz regije Hatay.

— Svi mi ovdje dijelimo istu sudbinu, naš je cijeli svijet nestao u sekundi, sve smo izgubili – kaže VEDA (61).

Nju i njenog supruga potres je zatekao na zadnjem katu četverokatnice koja se trenutno srušila, a od 29 stanara poginulo je troje iz prizemlja.

— Čuli smo užasnu buku i odjednom je sve počelo propadati. Pucale su cijevi i iz njih je prštala voda, a svugdje se oko nas čulo vrištanje ljudi – priča dalje Veda, koja je zajedno

sa suprugom uspjela odmah nakon potresa izaći iz ruševina zgrade.

Još se uvijek trzaju na svaki zvuk i istrčavaju iz kontejnera u strahu od potresa. Traume su duboke i u kontejnerskim su naseljima otvoreni centri za psihološku pomoć djeci i odraslima, vrtići i igraonice za djecu, kao i osnovna škola, sve u montažnim objektima.

Prema izjavi ministra financija MEHMETA ŞİMŞEKA, Turska je u 2023. izdvojila 3,7 posto BDP-a za potresom pogođene regije, a za ovu godinu procjene su da će izdvojiti 2,5 posto. Iz državnih je fondova svaka obitelji dobila jednokratnu financijsku pomoć u iznosu od 10.000 turskih lira (u trenutku isplate oko 350 eura), a 1,5 milijuna ljudi u podstanarstvu prima mjesečnu potporu za stanarinu. U organizaciji AFAD-a i Crvenog polumjeseca otvoreni su 'društveni marketi' u kojima se hrana i odjeća kupuju s posebnom karticom 'Esen' na koju država mjesečno uplaćuje određeni iznos po članu obitelji, a cijene su simbolične. Što se prehrane tiče, u kantini naselja svima je osigurana večera, a obitelji ma s djecom i doručak. Česta su razdvajanja obitelji, gdje njihovi hranitelji ostaju u potresom pogođenoj regiji, a ostatak živi u drugoj regiji. Tako NEVA (30) živi u kontejnerskome naselju u Iskenderunu sa sinovima KADIROM (5) i DENIZOM (3), dok njen suprug radi kao vozač kamiona i posjećuje ih jednom mjesečno. SEDEF (32) je majka djevojčice MIRE (10) i RUYE (11) koje pohađaju školu u svom starom naselju.

— Nismo ih mogli nagovoriti da idu u školu u kontejnerskome naselju, nedostajali su im njihovi prijatelji i nastavnici. Do škole putuju javnim prijevozom, ali jedno vrijeme nismo imali novca za prijevoz tako da nisu išle u školu – kaže Sedef.

Njen suprug je konobar i radi honorarno na dnevnoj bazi, dok se ona brine za djevojčice i sina od tri godine. U potresu je prema AFAD-u ugroženo 2,5 milijuna djece, a oko tisuću škola je oštećeno ili srušeno. Dio ih je obnovljen, ali je hitno potrebna nova infrastruktura. Jedan od primjera brzog iznalaženja rješenja je bivši trajekt 'Lifeship Rauf Bey' u vlasništvu

Ruševine
u centru Antakye

turskog Karadeniz Holdinga, jedan od dvaju brodova koji su prije nekoliko godina preuređeni za pružanje humanitarne pomoći u kriznim situacijama. Brod je pretvoren u plutajuću školu internatskog tipa koju je prošle godine pohađalo oko tisuću učenika, a ove godine upola manje.

Upravo se u ovaj segment obnove uključila i Hrvatska koja je donirala 3,5 milijuna eura u svrhu obnove škola. Prva donacija iz svibnja 2023., u iznosu od milijun eura i u suradnji s UNICEF-om, namijenjena je za izgradnju tri montažne škole, od kojih je prvu ministar vanjskih poslova GORDAN GRLIĆ RADMAN otvorio u gradu Adiyamanu prilikom službenog posjeta Turskoj sredinom siječnja. Tada je najavljena nova donacija od 2,5 milijuna eura u suradnji s UNDP-om Turske i programom CRISP (Croatia Rebuilds Inclusive Schools Project), projektom obnove inkluzivnih škola prilagođenih djeci s posebnim potrebama u najteže pogođenim regijama. Jedna inkluzivna škola bit će sagrađena u centru Antakije u regiji Hatay, na lokaciji gdje se nalazila srednja škola 'Hayrettin Özkan' srušena u potresu. Tri će škole biti opremljene u Adiyamanu, Kahramanmarašu i Malatyji i preuređene u inkluzivne škole, a dio novca namijenjen je i za obuku nastavnika.

— Hrvatska donacija je odličan primjer kako se s ograničenim, ali dobro usmjerenim sredstvima mogu postići dalekosežne pozitivne promjene. Nadamo se da će i druge države slijediti primjer Hrvatske – naglasila je LOUISA VINTON, stalna predstavnik UNDP-a u Turskoj.

Velikom broju ranjenih u potresu amputirani su udovi, a ove će škole omogućiti učenicima i nastavnicima s posebnim potrebama uključivanje u normalnu nastavu. Dvije zemlje tradicionalno gaje dobre odnose. Kako je poznato, Turska je poslala veliku humanitarnu pomoć Hrvatskoj nakon potresa u Petrinji u prosincu 2020.

U REGIJI Gaziantep teško su nastradali gradovi Nurdaği i İslahiye – oba su epicentri dvaju potresa jačih od šest stupnjeva koji su se desili odvojeno u razmaku od nekoliko minuta nakon prvog potresa u Kahramanmarašu. U samom gradu Gaziantepu život se u potpunosti normalizirao i grad nije pretrpio veća oštećenja, izuzev kulturnih spomenika. Teško je oštećena tvrđava koja dominira gradom još od rimskih vremena, kao i niz džamija i hanova iz 16. i 17. stoljeća, a njihova je restauracija u tijeku. Područje jugoistočne Turske bilo je dom mnogim starim civilizacijama i

U regiji Hataya, među pregledanim zgradama s poginulima više od polovice bilo je bez građevinske dozvole. Podignute su tužbe protiv dvjestotinjak osoba odgovornih za gradnju i vlasnika, no dosad nije otvoren postupak ni protiv jednog državnog službenika

velikim dijelom spada pod drevnu Mezopotamiju. U potresu je oštećeno ili potpuno srušeno više od 3.700 kulturnih spomenika i trebat će desetak godina i najmanje dvije milijarde dolara da se oni obnove. UNDP Turske pokrenuo je *crowdfunding* kampanju za njihovu obnovu a, kao što ističe Louisa Vinton, 'prioritet je obnoviti znamenitosti koje su identitet regije i pomažu stvoriti osjećaj pripadnosti njenim stanovnicima'. Za kampanju su izabrane građevine iz svih pogođenih regija koje predstavljaju razne društvene aspekte, kao što su džamija Sarimiye i grčka pravoslavna crkva Mar Yuhana u Antakiji, tvrđava u Gaziantepu i stari bazar u Kahramanmarašu. Europska unija je u ožujku 2023. organizirala donatorsku konferenciju u svrhu skupljanja sredstava za obnovu, međutim do sada je samo mali dio obećane financijske pomoći ostvaren. Prema izvještaju UNDP-a Turske, od dogovorenih projekata s EU-om koji idu preko njih zasad je ostvareno samo deset posto.

Među projektima koje financira EU je SEECO, u sklopu kojeg su otvoreni centri za društveno poduzetništvo, a jedan od njih nalazi se u kontejnerskom naselju u gradiću Nurdaği. U njemu se održavaju edukacijski tečajevi kao što su kulinarstvo, robotika i informatika, prvenstveno namijenjeni ženama i djeci, koje vode ljudi iz tog naselja. Voditeljica

Kontejnersko naselje u gradiću Nurdaği (gore). Bivši trajekt 'Lifeship Rauf Bey' pretvoren je u školu internatskog tipa (dolje)

tečaja kulinarstva SELIN (55) spašena je iz ruševina nakon dva dana, zbog višestrukih prijeloma četiri je mjeseca provela u bolnici, a sin joj je poginuo.

— Veći dio dana provodim u centru, u radu sam ponovno našla smisao života – kaže Selin.

Polaznice tečaja se nadaju da će u budućnosti naći posao u ugostiteljstvu ili otvoriti svoje obrte. Centar je otvorio novo poglavlje života brojnim ljudima u naselju.

U Nurdaği prizori su slični onima u Hatayu – srušena naselja ovdje su gotovo u potpunosti raščišćena i postala su bijela polja pokrivena tankim slojem krhotina stakla, cigli i drugog građevinskog otpada, a tu i tamo stoji poneka zgrada. U selima i prigradskim naseljima s privatnim kućama, u dvorištima su i godinu dana nakon potresa razapeti šatori ili u rijetkim slučajevima stoje kontejneri. Strah od potresa i od rušenja oštećenih kuća još je uvijek prisutan.

— Naša je kuća pretrpjela srednji stupanj oštećenja, dan provodimo u njoj, ali noću najčešće spavamo u šatoru – kaže YETER (64) koja živi sa svojom unukom SEMIOM (15), čiji su roditelji i brat poginuli u potresu.

Primarni je cilj obnove izgradnja stalnoga smještaja za žrtve potresa – zgrada i seoskih kuća koje se neće srušiti u prvim trenucima sljedeće katastrofe, kao što je to bio slučaj sa skoro 39.000 zgrada u veljači 2023. U regiji Hatay izgrađene su tri nove bolnice, od kojih je jedna otvorena na godišnjicu potresa, stare su bolnice oštećene, a neke su se srušile u potresu, poput bolnice u Iskenderunu. Podijeljeni su i prvi novoizgrađeni stambeni objekti – 41.000 stambenih jedinica i pet tisuća seoskih kuća u 11 regija, od potrebnih 680.000. Do kraja ožujka ukupan broj bi trebao dostići 75.000, a do kraja godine 200.000. Pravo na stanove ili seoske kuće imaju sve žrtve potresa, a u nastojanju da se novi objekti pravedno raspodijele, objekti se dodjeljuju izvlačenjem lutrije. Šezdeset posto troškova gradnje plaća država, a 40 posto bi građani

trebali otplatiti beskamratnim kreditima u roku od deset godina. Većinu objekata gradi TOKI – Turska državna stambena agencija; zgrade koje su oni sagrađili nisu bile oštećene u potresima. Zabranjena je gradnja zgrada viših od četiri kata u radijusu od sto kilometara od tektonskih rasjeda, a trenutno se gradi na lokacijama koje su izvan gradova.

Prema izjavi turskog ministra unutrašnjih poslova ALIJA YERLIKAYE, 91 posto ruševnih zgrada je raščišćeno. U Hatayu, koji je najviše nastradao, zagađenje zraka uzrokovano prašinom od građevinskog otpada je prema mje-

Voditeljica tečaja kulinarstva Selin s kćeri İdan

125 puta više energije nego u petrinjskom potresu

Potresom pogođeno područje Turske površine je 120.000 četvornih kilometara i podijeljeno je u 11 regija u kojima živi 14 milijuna stanovnika. Leži na Istočno-anatolijskom rasjedu, mjestu gdje se dodiruju Anatolijska i Arapska tektonska ploča, a krajnjim jugom prolazi i Mrtvomorski rasjed gdje Anatolijska ploča prelazi u Afričku. Kroz regiju Hatay, koja je uz Kahramanmaraş najviše nastradala, prolaze oba rasjeda i u kontaktu su sve tri tektonske ploče. Regija ima dugu povijest potresa, a tragovi jednog ostali su zabilježeni u deformiranom rimskom podnom mozaiku iz 4. stoljeća u Antakiji koji je poprimio oblik valova. Prema povijesnim izvorima, u potresu koji je zadesio Antakiju, nekadašnju antičku Antiohiju 526. godine i čija se jačina procjenjuje na oko osam stupnjeva Merkalijeve ljestvice, poginulo je barem 250.000 ljudi. Epicentri dvaju potresa blizanaca 6. veljače 2023. bili su u blizjoj okolici grada Kahramanmaraşa – prvi jačine 7,8 stupnjeva po Richteru desio se u 4.17 ujutro, a devet sati kasnije uslijedio je drugi jačine 7,5 stupnjeva. Uslijedilo je pet velikih i 56.000 naknadnih potresa u razdoblju od 45 dana. Geofizička istraživanja Odsjeka za geofiziku na PMF-u Zagrebu pokazala su da se u najjačem potresu oslobodilo 125 puta više energije i uzrokovao je 25 puta veću amplitudu pomaka na površini nego petrinjski potres.

Obitelji mojih poginulih kolega angažirale su advokate i nadamo se da će pravda biti zadovoljena. Suđenje je počelo u siječnju, ali je odgođeno za travanj – kaže Leyla Dizdar, porijeklom iz Rijeke, koja je bila u hotelu Isias u Adiyamanu u kojem je poginulo 72 ljudi

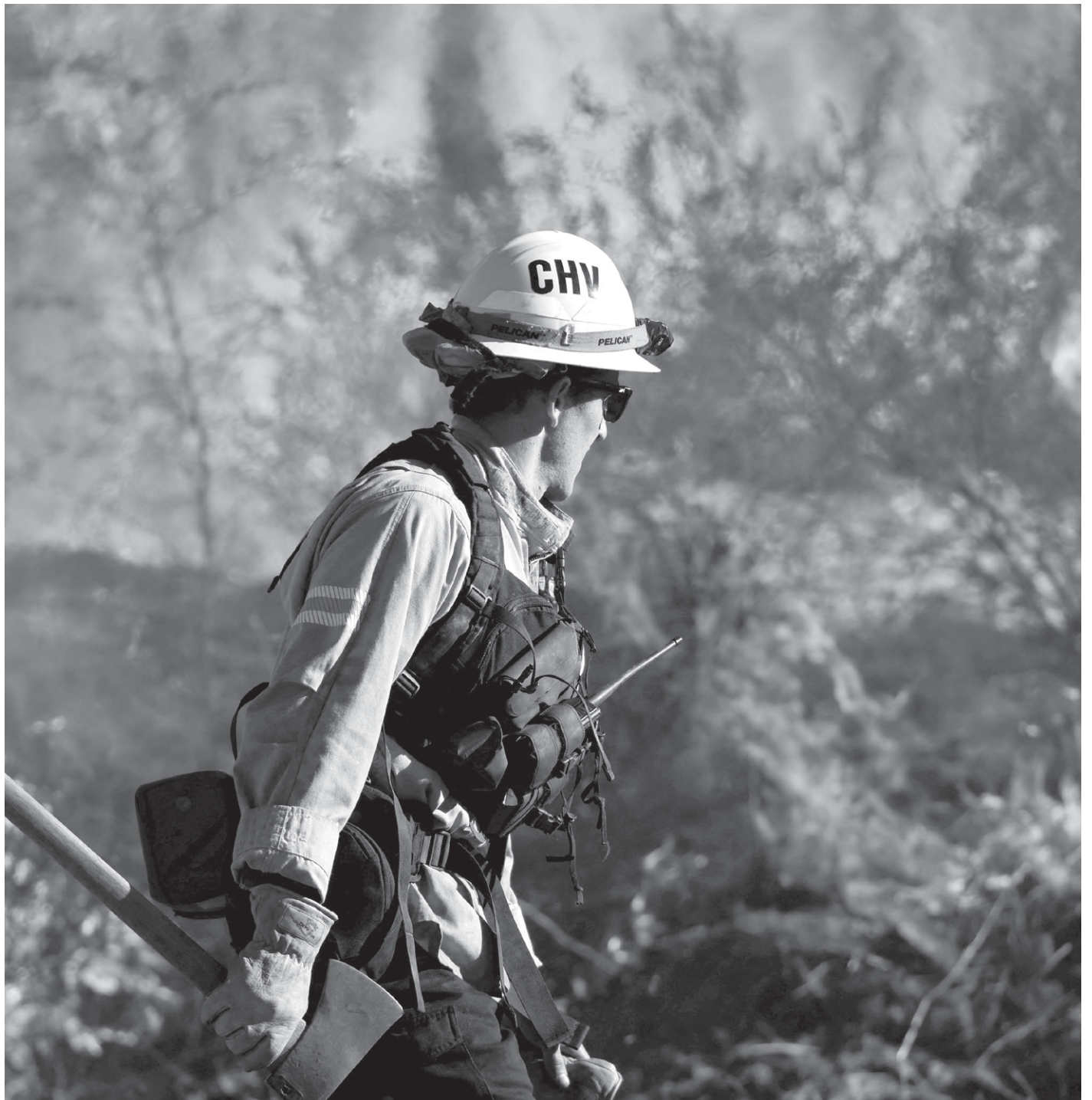
renjima Turske liječničke komore četiri puta veće od granice zagađenosti koju propisuje Svjetska zdravstvena organizacija i stanovnici su u opasnosti od kroničnih bolesti dišnih puteva. U Antakyji, administrativnom centru regije Hatay, srušeno je 85 posto zgrada. Prema izjavi javnog tužitelja Hataya, u istrazi zgrada s poginulima koja je u tijeku, među pregledanima više od polovice bilo je bez građevinske dozvole. Podignute su tužbe protiv dvjestotinjak osoba odgovornih za gradnju i vlasnika zgrada, međutim dosad nije otvoren postupak ni protiv jednog državnog službenika. Jedan od procesa je i slučaj hotela Isias u Adiyamanu u kojem je poginulo 72 ljudi. U njemu se u trenutku potresa našla i LEYLA DIZDAR (26) porijeklom iz Rijeke, u grupi turističkih vodiča koji su bili na studijskome putovanju.

— Nakon godine dana i dalje se borim s traumom, još se uvijek jako bojim mraka, ali sada mogu ući u metro. Obitelji mojih poginulih kolega su angažirale advokate i nadamo se da će pravda biti zadovoljena. Suđenje je počelo u siječnju, ali je onda odgođeno za travanj, kada ću i ja svjedočiti – kaže ona.

Razlike između regija su velike. Manje pogođeni Gaziantep, jedan od važnih industrijskih centara Turske, već je dostigao razinu proizvodnje i izvoza prije potresa i prema guverneru KEMALU ÇEBERU, do jeseni planiraju riješiti trajni smještaj svih žrtava potresa. U epicentru katastrofalnih potresa Kahramanmarašu, također jednom od industrijskih centara, do kraja ožujka bit će useljivo samo 17 posto objekata, što utječe i na oporavak industrije.

— Uz štetu od potresa, najveći nam je problem radna snaga jer se velik broj ljudi koji je ranije radio u tekstilnoj industriji zaposlio u građevini. Također, puno je ljudi otišlo ili živi u udaljenim kontejnerskim naseljima, što im otežava dolazak na posao – kaže GÖKHAN (46), direktor prodaje jedne od tekstilnih tvornica u Kahramanmarašu koja je nastavila s radom mjesec dana nakon potresa.

U regiji Hatay, gdje treba sagraditi više od 250.000 stambenih jedinica, a dio ruševina još nije raščišćen, samo četiri posto stambenih prostora bit će predano građanima do kraja ožujka, a obnova regije trajat će godinama. Na godišnjicu potresa održane su komemoracije u svim regijama, a posebno je bilo napeto u Hatayu gdje su ljudi izašli na ulice i iskazali svoju gorčinu, bol i ljutnju zbog dosadašnjeg napretka obnove i istraga protiv odgovornih. ■

Požari u Kaliforniji sve su štetniji i duži – Aguanga u plamenu u listopadu 2023. (Foto: Mike Blake/REUTERS/PIXSELL)

Lažljivci pred sudom

Prema tužbi pet giganta je još od sredine pedesetih godina imalo i tajilo podatke o štetnom utjecaju sagorijevanja fosilnih goriva na klimu. Optuženi su da su lagali, dovodili u zabludu, opstruirali mjere te da su odgovorni za štete koje su se mogle spriječiti i ublažiti

SUD u kalifornijskom okrugu Costa Contra, u kojemu se nalaze rafinerije nekoliko naftnih kompanija, donio je sredinom veljače odluku da se desetak tužbi koje je protiv industrije fosilnih goriva podnio niz kalifornijskih gradova i općina objedine u jednu veliku tužbu, koja će se zvati Klimatski slučajevi fosilne industrije. Zahtjev je podnio državni odvjetnik te najnaseljenije i najbogatije američke savezne države ROB BONTA, a proces će se održati na sudu u San Franciscu, gdje je Bonta krajem prošle godine već pokrenuo sličnu tužbu u ime države.

Kalifornija je najveća američka pravna jurisdikcija i savezna država koja je najviše odmakla u donošenju progresivnih klimatskih politika. Istovremeno ima i najveću političku i ekonomsku snagu potrebnu da bi se upustila u okršaj s predstavnicima Big Oila, a ujedno je i savezna država u kojoj se proizvode nafta i plin. Zbog svojih geografskih obilježja također je i izrazito ranjiva na efekte klimatskih promjena, pa tamošnja Agencija za prirodne resurse procjenjuje da će projicirani rast razine mora od najmanje 50 centimetara do 2100. ugroziti milijune stanovnika koji žive u obalnim područjima, a potencijalna materijalna šteta procijenjena je na 100 milijardi dolara. Ugrožen je i prirodni rezervoar pitke vode, planinski lanac Sierra Nevada, ugrožena je i poljoprivreda zbog suša i prodora slane vode u tlo, a šume, koje pokrivaju 80 posto teritorija te države, svake godine poharaju sve dulji i sve razorniji požari. Predviđaju se i povećanje potrebe za električnom energijom, javnozdravstveni problemi izazvani toplinskim valovima i propadanje ekosustava na tom području koje je poznato po izrazitoj bioraznolikosti. Uz stotine smrti koje su svake godine izazvane takvim prirodnim incidentima, Kalifornija, sa svojih 40 milijuna stanovnika, već sada troši milijarde dolara na saniranje štete nastale klimatskim promjenama, a raste i broj osiguravajućih kuća koje tamo ne žele raditi zbog rizika od potencijalno enormnih odštetnih zahtjeva. Slične tužbe, njih ukupno više od 30, pokrenute su i u nizu drugih američkih gradova i općina, poput Chicaga i New Yorka, no Kalifornija je jedina među njima u kojoj se proizvode nafta i plin. Ona je, drugim riječima, idealno mjesto za pokretanje sudske tužbe protiv industrije fosilnih goriva, pa se i nedavno najavljeno objedinjavanje tužbi smatra prijelomnim trenutkom u rastućem trendu nastojanja da se fosilne kompanije prisile da plate štete nastale njihovim djelovanjem.

U 135 stranica dugačkoj tužbi, koju je državni odvjetnik Bonta nazvao najopsežnijom takvom tužbom dosad, protiv pet naftnih i plinskih giganta – ExxonMobila, Shella, Chevrona, BP-ja i Conoco Phillipsa, te moćne lobističke organizacije Američki institut za naftu (API), navode se dokazi da te kompanije već desetljećima znaju kakve klimatske rizike predstavljaju sagorijevanje fosilnih goriva i emisije stakleničkih plinova, ali su ta saznanja sustavno umanjivale ili skrivale od javnosti. Kompanije su, prema tužbi, saznanja o zagrijavajućim učincima stakleničkih plinova imale još od kasnih 1950-ih godina, kada je nuklearni fizičar EDWARD TELLER, inače i suradnik ROBERTA OPPENHEIMERA na razvoju atomske bombe, predstavio prvi takav izvještaj na jednom internom događaju kemijske industrije. Krajem 1960-ih Istraživački institut Stanford objavio je izvještaj u kojemu su točno predviđene potencijalne posljedice globalnog zatopljenja, tijekom 1970-ih pojavio se još niz sličnih upozorenja znanstvene zajednice, a 1988. godine i Shellov interni izvještaj

Kompanije su osmislile strategiju kojom se nastoji obraniti njihovo 'pravo' da lažu pozivajući se na prvi amandman ustava kojim se štiti sloboda govora. Iako sudovi nisu skloni takvom tumačenju slobode govora, Vrhovni sud nakrcan republikancima sklon je zahtjevima korporacija

Kalifornija sa svojih 40 milijuna stanovnika već sada troši milijarde dolara na saniranje štete nastale klimatskim promjenama, a raste i broj osiguravajućih kuća koje tamo ne žele raditi zbog rizika od potencijalno enormnih odštetnih zahtjeva

naslovljen 'Efekt staklenika'. Kompanije su, međutim, te informacije sustavno tajile, da bi početkom 1990-ih, kada su se polako počele probijati u javnost, njihove PR službe osmislile kampanje čiji je cilj bio umanjiti ih i relativizirati. Drugim riječima, kompanije se optuže da su svjesno lagale, javnost dovodile u zabludu i opstruirale poduzimanje mjera za sprječavanje klimatskih promjena, pa su time i odgovorne za štete koje su zbog toga nastale i koje su se mogle spriječiti i ublažiti. Optužuje ih se da su varale potrošače putem dezinformirajućih marketinških kampanja, te da su diskreditirale znanost tako što su angažirale i financirale 'rubne stručnjake' koji su plasirali neznanstvene teze u cilju pobijanja dokaza o postojanju i uzrocima klimatskih promjena.

U identičnoj tužbi kakva je 20. veljače pokrenuta i na sudu u Chicagu, navodi se i da je API financirao organizacije koje su se lažno predstavljale kao ekološke, primjerice lobističku grupaciju Global Climate Coalition, koja je od 1989. do 2001. provodila kampanju negiranja klimatskih promjena. Tužba sadrži i optužbu za urotu, pa se tako navodi da su se vodeće naftne kompanije, iako na tržištu konkurenti, udružile kako bi obmanule javnost i time dovele do fatalnog odgađanja razvoja alternativnih izvora energije i porasta emisija stakleničkih plinova. Suočene s poplavom tužbi, naftne kompanije tražile su da se sve te parnice premjeste s državnih na federalne sudove kako bi smanjile rizik da će neku od njih izgubiti. No u studenom prošle godine taj je zahtjev odbijen na prizivnom sudu pa se uskoro očekuje početak kalifornijske parnice. Kompanije su taj zahtjev argumentirale tvrdnjom da je pitanje klimatskih politika globalni problem za čije je rješenje potrebna koordinirana federalna politika a ne gomila različitih tužbi na različitim sudovima. Drugim riječima, da mjesto na kojemu bi trebalo odlučivati o klimatskim politikama nisu sudovi, već Kongres. Budući da ta argumentacija zasad nije urodila plodom, fosilne kompanije isukale su najubojitija oružja, odnosno najskuplje odvjetnike. Oni su smislili strategiju čiji je cilj pokušati obraniti 'pravo' kompanija da lažu pozivajući se na prvi amandman ustava, kojim se štiti sloboda govora. Fosilna industrija, odnosno njezini odvjetnici već godinama nastoje izgurati presedan prema kojemu bi se obmanjivanje javnosti svrstalo u domenu slobode govora, a tužbe zbog tog obmanjivanja okarakterizirale kao cenzura, odnosno kršenje prvog amandmana. Pritom se pozivaju na takozvane anti-SLAPP zakone kojima se suzbijaju 'strateške tužbe protiv sudjelovanja javnosti'. Njihova je svrha zaštititi, prije svega novinare i zviždače, od malicioznih sudskih tužbi kojima je cilj spriječiti da neugodne činjenice dospiju u javnost. Industrija još uvijek, međutim, nije uspjela uvjeriti nijedan sud u validnost tako perverzno tumačenja slobode govora. No naftne su kompanije za kalifornijsku megatužbu angažirale odvjetnički ured Gibson, Dunn & Crutcher koji je slavu stekao upravo na procesima o ustavnoj zaštiti slobode govora, ali i zastupanjem naftnih kompanija u tužbama koje se bave ekološkom štetom.

TVRTKA je, primjerice, zastupala novinara CNN-a JIMA ACOSTU nakon što ga je bivši predsjednik države DONALD TRUMP izbacio iz sobe za novinare u Bijeloj kući, ali i kompaniju Chevron protiv bivšeg državnog odvjetnika STEVENA DONZIGERA i vlade Ekvadora. Donziger je 1990-ih u ime 30 tisuća ekvadorskih seljaka i pripadnika starosjedilačkih naroda tužio kompaniju zbog gađenja u amazonskoj prašumi. Tužba je za njega i Ekvador završila potpunim fujaskom

pa je, osim što ju je izgubio, Donziger ostao i bez odvjetničke licence i proveo više od tri godine u zatvoru i u kućnom pritvoru nakon što ga je jedan ekvadorski sudac, kojega je podmitio Chevron, optužio da je utjecao na ekvadorsku presudu protiv kompanije tako što se koristio reketarenjem, iznudom i mitom. U slučaju nadolazeće kalifornijske tužbe odvjetnička firma Gibson, Dunn & Crutcher također se poziva na anti-SLAPP zakone, koje ta savezna država, za razliku od nekih drugih, ima, a tamo se nalazi i sjedište Chevrona.

Tvrтка je jedna od najzaslužnijih za uspjeh projekta da se ustavno pravo slobode govora proširi na korporacije, kampanje koju su još 1970-ih osmislili upravo šefovi Exxon, tada Mobil Oila. Cilj te kampanje bio je prvo stvoriti dojam, a zatim i ozakoniti da kompanije imaju svoja 'politička mišljenja', odnosno 'korporativnu osobnost'.

Državni odvjetnik Kalifornije Rob Bonta (Foto: FS/NEWSCOM/PIXSELL)

Odvjetnički ured Gibson postigao je 2010. ključnu pobjedu u daljnjoj normalizaciji te ideje, u parnici koja se zvala Citizens United protiv Federalne izborne komisije, kojom je presuđeno da korporacije imaju pravo na izražavanje svog 'političkog govora' u predizbornim kampanjama. Iako taj slučaj nije bio direktno povezan s naftnim kompanijama, njime je učinjen presedan kojim je korporacijama dano pravo neograničenog doniranja svojim političkim kandidatima jer bi u protivnom, odlučio je tada Vrhovni sud, 'društvu bilo uskraćena saznanja o stavovima korporacija'. Exxon je na temelju tog presedana 2022. godine uzvratio protutužbom protiv državnog odvjetništva Massachusettsa, koje je kompaniju tri godine prije toga tužilo zbog 'obmanjujućeg reklamiranja'. Exxon se u protutužbi također poziva na anti-SLAPP zakone, tvrdeći da mu se tužbom pokušava uskratiti sloboda govora.

Iako nijedan od tih sudskih postupaka još nije završen, niti je lako zamisliti da bi sudovi tek tako mogli pristati na interpretaciju prema kojoj je sloboda govora izjednačena s pravom na laganje, postoji bojazan da bi se to u budućnosti ipak moglo dogoditi. Naime Vrhovni sud, na kojemu bi neki od tih slučajeva mogli završiti, tijekom posljednjih godina nakrcan je republikanskim sucima koji su već demonstrirali izrazitu sklonost da podrže praktički svaki zahtjev koji pred njih stavi neka korporacija. ■

Lučka solidarnost

Pomorski sindikalni sektor diljem svijeta je među aktivnijima u kritiziranju i bojkotiranju Izraela. Dok radnici u brojnim lukama bojkotiraju utovar i istovar izraelskih brodova, sindikati se pozivaju na povijest punu primjera organiziranja protiv fašizma, rasizma i kolonijalizma

KOMISIJA UN-a za pomirenje za Palestinu (UNCCP) osnovana je krajem 1948., a godinu kasnije osnovano je pomoćno tijelo, Misija UN-a za gospodarsko istraživanje Bliskog istoka. Cilj tog tijela bilo je mapiranje gospodarske situacije u arapskim zemljama te provedba različitih sporazuma kojima bi se zbrinulo barem dio od 750 tisuća Palestinaca protjeranih tijekom Nakbe.

Među prvim potezima te misije bilo je potpisivanje sporazuma o zapošljavanju palestinskih izbjeglica s kraljem Saudijske Arabije IBN SAUDOM i naftnom kompanijom Aramco. Iako se Aramcovo zapošljavanje tisuću Palestinaca povijesno često prikazuje kao gestu Ibn Saudove velikodušnosti, tim je činom saudijski kralj demonstrirao svojim američkim pokroviteljima da je voljan podržati novonastali režim u Izraelu. Zapošljavanje Palestinaca bilo je blagodatno i za kompaniju Aramco koja se pokušavala riješiti talijanskih radnika kojima je glavna mana bila sklonost štrajkanju.

Godine 1950. palestinski radnici tako su uz Saudijske postali najbrojniji među graditeljima luke Dammam, još uvijek najveće u Perzijskom zaljevu. Prevrtno film za pola stoljeća i Saudijska Arabija postala je ključna zemlja za uvoz oružja na Bliskom istoku, koje se za potrebe ratova diljem regije prodaje i šverca preko saudijskih luka. Važno je i oružje koje Saudijska Arabija nabavlja i zadržava za vlastite potrebe, primjerice ono kakvo se u toj zemlji recentno koristilo za presretanje projektila i dronova koje su iz Jemena lansirali hutisti s ciljem da pogode Izrael.

Oružje se na Bliski istok prodaje i transportira primarno iz američkih i europskih luka, što su odavno prepoznali palestinski

sindikati, pozivajući svoje američke i europske kolege na bojkot trgovine oružjem. Više od trideset palestinskih sindikata i lani je u oktobru uputilo pismo u kojem lučke radnike i radnice pozivaju da blokiraju transport oružja namijenjenog Izraelu, kao i rad kompanija koje na druge načine podržavaju okupaciju Palestine. Na njihov su poziv u međuvremenu odgovorili radnici u napuljskoj luci, koji su odbili rukovati pošiljkama oružja za Izrael. Isto su učinili i radnici u Barceloni. U Genovi su radnici prosvjedovali i odbili utovarivati brodove

Iako je Međunarodno udruženje transportnih radnika zauzelo jasnu poziciju spram Palestine, glavni tajnik Sindikata pomoraca Hrvatske Neven Melvan ističe da sindikat 'ne osjeća potrebu za zasebnim priopćenjima i akcijama', ali 'jasno podržava stavove krovne organizacije'

izraelske brodarske kompanije ZIM Integrated Shipping Services. Zajednički su djelovali talijanski sindikat Unione Sindicale di Base, turski sindikat Nakliyat Is i nekoliko pomorskih sindikata iz Grčke, zatraživši od vlada svojih zemalja da zaustave transfer oružja iz domaćih luka. Naglasili su pritom da je povijest lučkih radnika i radnica puna primjera organiziranja protiv izrabljivanja, fašizma, rasizma i kolonijalizma. U februaru je indijska Federacija radnika u vodnom prometu (WTF), koja predstavlja tisuće radnika stacioniranih u jedanaest glavnih luka te zemlje, priopćila da će odbiti rukovati oružjem namijenjenim Izraelu.

Pomorski sindikalni sektor diljem svijeta je među aktivnijima u kritiziranju i bojkotiranju Izraela, ali na domaćem terenu u tome stojimo na klimavim nogama. Upitan o toj temi, glavni tajnik Sindikata pomoraca Hrvatske (SPH) NEVEN MELVAN kazao je da SPH 'nije politička organizacija', ali da podržava stavove koje objavljuje Međunarodno udruženje transportnih radnika (ITF), koje se 'desetljećima bavi problemima Palestinaca i njihovim pravima koja nisu ugrožena od jučer, nego od 1940-ih'. Melvan je istaknuo da SPH kao sindikat 'ne osjeća potrebu izlaziti sa zasebnim priopćenjima i akcijama', ali 'jasno podržava stavove krovne organizacije'. U svojim je pak priopćenjima njihova krovna organizacija ITF zamolila sve svoje sindikate da se aktiviraju u zalaganju za mir, napomenuvši pritom da 'povijesni kontekst i temeljni uzroci sadašnje krize ostaju glavno pitanje koje se mora riješiti'. Iako je ITF zauzeo jasnu i proaktivnu političku poziciju, Sindikat pomoraca Hrvatske o Palestini progovara samo kad ih se povuče za rukav.

Zbog takve 'suzdržanosti' ispaštaju ljudi u Gazi, ali se ispuhuje i domaći potencijal sindikalnog povezivanja i osnaživanja. Palestinski sindikati internacionalizam lučkog radništva ne zazivaju ni slučajno ni usputno. Takve su se radničke prakse mnogo puta pokazale uspješnim ne samo u postizanju specifičnih kratkoročnih ciljeva, nego u dugoročnim progresivnim političkim efektima u lokalnim zajednicama.

Tijekom izraelskog napada na Gazu 2008. i 2009. inicijativa Bojkot, deinvestiranje i sankcije (BDS) poticala je lučke radnike da se suzdrže od utovara i istovara izraelskih brodova. Na njihov se poziv prvo odazvao Južnoafrički sindikat transportnih i srodnih radnika (SATAWU), čime su radnici u Durbanu postali prvi u svijetu koji su odbili iskrcti teret s izraelskog broda. U SAD-u su nakon toga organizirane akcije pod sloganom 'Blo-

kiraj brod', koje su počele 2014. bojkotom u luci Oakland. Te su akcije označile pomak u guranju međunarodne sindikalne solidarnosti dalje od simboličnih propalestinskih gesta i rezultirale opipljivim ekonomskim gubicima za Izrael. Ometanja i brojna kašnjenja ZIM-ovih brodova dovela su 2014. do prekida poslovanja te izraelske kompanije na zapadnoj obali SAD-a. Tek je 2021. ZIM nastavio s radom na tom području, kada su u pogon stavili novi brod iz Kine.

Akcijama solidarnosti s Palestinom od 2019. se bave istraživačice KATY FOX-HODESS i RAFIF ZIADAH, koje su u nedavnom razgovoru s povjesničarom PETEROM COLEOM iznijele nekoliko važnih lučkih lekcija za političko organiziranje. U njihovom se istraživanju pokazalo da su akcije bojkota u lukama bile uspješnije kada su u njima uz lučke radnike sudjelovali i aktivisti (udruge civilnog društva, neformalni kolektivi i inicijative), ali je pritom presudan bio odnos aktivista i sindikata. Što su čvršći bili odnos aktivista sa sindikatima, to je veća bila uspješnost akcija. U tom je procesu nagrižen konsenzus podrške Izraelu u sindikalnom sektoru SAD-a, pa je tako ove godine reagirao i *mainstream* nacionalni sindikat Američki sindikat poštanskih radnika (APWU), koji je prvi puta pozvao na prekid ratovanja u Palestini.

Pripreme za akcije 'Blokiraj brod' bile su dugotrajne, a osim 'standardnog' sindikalnog rada uključivale su informiranje o tome tko i kako naoružava Izrael, razvijanje sistema praćenja kretanja brodova, kao i učinkovitih metoda za mobiliziranje ljudi i brzu provedbu blokade. Među ostalim, osmišljeni su raznoliki sustavi informiranja i komunikacije među grupama radnika i aktivista, kao i rasporedi dijeljenja automobila i obavljanja vožnji kojima se grupe aktivista brzo prebacivale prema lukama. Pripremalo se pažljivo i opsežno i za slučajeve policijske represije i pravnih zavrzlama. Aktivisti su u suradnji sa sindikatima uspijevali značajno umanjiti opseg takvih intervencija, osobito kada su mudro koristili pravne alate, npr. odredbe kao što su zdravstvene i sigurnosne klauzule u radnim ugovorima (na koje se radnici mogu pozvati kada odbiju raditi).

Najteže je bilo, zaključuju Fox-Hodess i Ziadah, održavati kontinuitet organizacijskih napora između perioda većih mobilizacija. Ondje gdje je organizacijski kontinuitet zaživio, presudan je bio zajednički rad aktivista i sindikata u drugim domenama, kao što su prosvjedi i štrajkovi koji se nisu ticali Palestine. Iako je Palestina mnogima bila 'ulazna karta' za aktiviranje i povezivanje, zajedničkog rada i uspjeha još uvijek ima tamo gdje Palestina nije ostala jedina poveznica. ■

Transparent s akcije 'Blokiraj brod' u luci Oakland 2014. godine (Foto: Daniel Arauz/Flickr)

Potruga za neto balansom

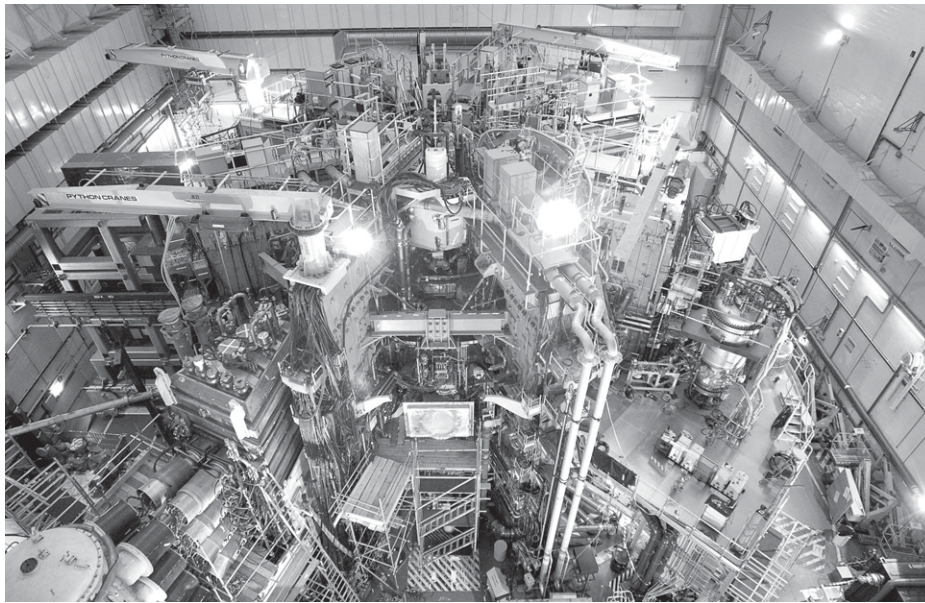
Privatno financiranih kompanija koje se bave projektima dobivanja energije iz fuzije ima na desetke, tehnološki napredak je golem, ali niti jedna još nije uspjela dobiti pozitivan totalan energetski balans

KADA JE GALILEO GALILEI 1609. godine čuo za instrument kojim se daleki predmet prividno približi oku, odmah je izradio vlastiti primjerak. Prvi instrument napravio je i patentirao godinu dana ranije nizozemski optičar HANS LIPPERSHEY, složivši ga od dviju konkavnih i konveksnih leća. Ostvario je povećanje od tri puta. Galileo je unaprijedio dizajn i dobio povećanje od 20 puta. No, puno važnije od toga, Galileo je uperio svoj teleskop u nebo i tako potpuno promijenio sliku svijeta. Od tadašnjeg skromnog optičkog instrumenta napredovali smo do danas toliko da smo razvili vrlo složene teleskope, specijalizirane za posebne dijelove elektromagnetskog spektra. Najmoćniji teleskop, James Webb, smjestili smo milijun i petsto tisuća kilometara daleko od Zemlje i gledamo duboko u prošlost svemira.

Takav razvoj ne bi bio moguć bez razvoja modernih znanosti i inženjerstva. U svim tim razvojem bitnu ulogu su, osim adekvatnog okruženja, odigrali pojedinci koji su svojim idejama i ostvarenjima omogućili civilizaciji da učini po korak naprijed. Upravo sada se nalazimo u sličnoj situaciji kada se radi o razvoju tehnologija za proizvodnju energije bazirane na fuziji. U prošlom tekstu u Novostima samo smo spomenuli da postoji velik broj grupa koje rade na različitim tehnologijama komercijalnog postizanja fuzije. Svaka od njih ima neki vlastiti postupak ili rješenje za neki specifični problem. Zadivljujuće je vidjeti koliko je inovativnosti tu ostvareno, bilo u tehnologiji, bilo u smanjivanju troškova.

U suštini postoje dva načina za postizanje fuzije. Jedan se zove magnetsko zarobljavanje plazme, a drugi inercijsko zarobljavanje plazme. U prvom se koriste magnetska polja za manipulaciju plazmom, u drugom se fuzijski reaktanti nalaze u kapsuli koja se potom izlaže ili jakim pulsovima lasera ili nadzvučnom mehaničkom udaru.

Ovdje želimo prikazati nekoliko primjera nedavno osnovanih kompanija koje se bave projektima dobivanja energije iz fuzije. Neke od njih smatraju da njihove tehnologije mogu biti u skoroj budućnosti dovedene do stupnja priključenja na komercijalnu električnu mrežu. Commonwealth Fusion Systems (CFS) kompanija je koja je nastala iz Plasma Science and Fusion Centera na Massachusetts Institute of Technologyju (MIT)

U veljači je u JET-u postignut rekord u oslobodenoj fuzijskoj energiji (Foto: ABACA/PIXSELL)

u SAD-u. Nju financijski podržavaju privatni investitori. Ključan korak koji je napravila je razvoj novog magneta od 20 T (Tesla, mjerna jedinica gustoće magnetskog toka) koji im omogućava smanjenje za 40 puta dimenzija tokamaka (uređaja koji koristi magnetska polja za zadržavanje i kontrolu ultravruće plazme u kojoj se odvijaju reakcije fuzije). Ti magneti ovalnog su oblika s velikom rupom u sredini. Napravljeni su od visokotemperaturnih vodiča, što znači da struju vode bez otpora i da ih se hladi tekućim dušikom, što je energetski i financijski puno jeftinije od hlađenja tekućim helijem. Međutim, ključno je to da u tokamaku gustoća fuzijske snage raste na četvrtu potenciju u odnosu na snagu magneta. Postoje brojni supravodljivi magneti od kojih se neki upotrebljavaju u dizajnu tokamaka, ali se moraju hladiti helijem i uglavnom su do 4 T. Ukoliko se tokamak dizajnira upotrebom slabijih magneta, npr. elektromagneta, dobivaju se daleko slabija polja i zbog toga njegove dimenzije moraju biti znatno veće.

ITER je primjer takvog dizajna. Slaganjem tih magneta u oblik torusa, formira se ključni dio tokamaka. Što se fizike tiče, CFS koristi velik dio iskustava Joint European Torusa (JET) i ITER-a, kao i drugih istraživanja ponašanja plazme u različitim torusima drugih tokamaka. U CFS-u očekuju da će 2025.

proizvoditi više energije nego što su uložili u paljenje fuzijske reakcije i time prijeći u komercijalnu upotrebu. Ukratko, riječ je o revolucionarnom koraku u razvoju magneta i tokamaka, ali još – osim na papiru – nije pokazana čista dobit u energiji.

Helion, još jedna privatna kompanija, ima drugačiji pristup. Ona razvija tehnologiju u kojoj kombinira magnetsko zarobljavanje plazme i inercijski postupak. Njihov uređaj je u osnovi cijev na čijim su krajevima komore sa smjesom deuterija i izotopa helija koji ima samo jedan neutron u jezgri (helij-3). U tim komorama jakim se magnetskim poljima formira i održava plazma tih plinova. Potom se jakim magnetskim pulsom istovremeno ispuca plazma iz obje komore prema središnjem dijelu cijevi gdje dolazi do sudara. Brzina plazme je oko milijun i šesto tisuća kilometara na sat. U području sudara jaka magnetska polja dodatno komprimiraju plazmu koja dosiže temperaturu od sto milijuna kelvina. U tom trenutku dolazi do fuzije i oslobađanja energije. Zbog toga se plazma širi i time povratno djeluje na vanjsko magnetsko polje. Promjena magnetskog polja uzrokuje pojavu električne struje. Tu struju se može direktno povezati s nekim uređajem ili mrežom. Ovaj pristup vrlo je privlačan jer se preskače dio s vodenom parom i turbinama da se dobije struja. Ipak, tu postoje problemi. Pri temperaturi od sto milijuna kelvina efikasnost fuzije deuterija s helijem-3 tisuću je puta manja od one deuterija s tricijem. Pored toga, ta tehnologija ne

zahtijeva posebne obloge za zaustavljanje neutrona, jer ih u principu ne bi smjelo biti, barem prema podacima kreatora uređaja. Naime, fuzijom deuterija i helija-3 nastaje helij-4 (dva protona i dva neutrona u jezgri) i jedan proton. Međutim, u plazmi na tim temperaturama može doći do reakcije spajanja deuterija s deuterijem pri čemu se paralelno stvaraju tricij i proton te helij-3 i neutron. Na temperaturama fuzije od sto milijuna kelvina vjerojatnost reakcije deuterija s deuterijem sedam je puta veća od željene reakcije deuterija s helijem-3. Ipak, može se očekivati da će biti moguće tu tehnologiju redizajnirati povećanjem temperature fuzije na barem 300 milijuna kelvina i promjenom fuzijskih reaktanata u deuterij i tricij.

Do sada ove kompanije nisu uspjele fuzijom proizvesti više energije nego što je u sam proces uloženo. To se zove neto balans. U izračun tu ne ulaze troškovi energije samog pogona. Njihovim uključivanjem dobivamo totalan balans. Totalan pozitivan balans nije do sada postignut ni u jednoj tehnologiji, bila ona komercijalne ili javne, tj. istraživačke prirode. Veliko uzbuđenje izazvali su nedavno naslovi u raznim medijima kako je u laboratoriju Joint European Torusa ostvaren pozitivan neto balans. JET je u svom posljednjem pokusu prije rasformiranja, koje je upravo u toku, uspio u tokamaku ostvariti fuziju u plazmi tricija i deuterija u trajanju od pet sekundi i s pozitivnim neto balansom. JET je ispunio svoju ulogu istraživačkog tokamaka i njegovi rezultati zajedno s rezultatima ITER-a predstavljat će važan dio budućih fuzijskih komercijalnih razvoja fuzijskih elektrana.

Sličnu sudbinu je doživio i National Ignition Facility iz Lawrence Livermore National Laboratoryja (SNL), koji je u posljednjih nekoliko godina nekoliko puta ostvario neto energetski balans. Njihova tehnologija koristi kao metu kapsulu u kojoj je smjesa deuterija i tricija. U nju je bilo fokusirano zračenje 192 ekstremno jaka lasera. Pod utjecajem zračenja smjesa se zagrijavala i sabijala sve do točke početka fuzije. Ako se mjeri samo energija uložena u postizanje fuzije i oslobođena energija, onda je u nekoliko pokusa došlo do značajnog dobitka energije. Međutim, kada se uračuna golema energija za pogon tih lasera, onda je energetski balans u minusu. I ovaj laboratorij je nedavno prestao s daljnjim pokusima i vratio se na osnovnu djelatnost istraživanja novih oružja. Dobivena znanja preuzele su neke kompanije koje pokušavaju razviti komercijalne fuzijske uređaje.

Ovdje smo prikazali po jedan primjer razvoja tehnologija baziranih na magnetskom zarobljavanju, inercijskom zarobljavanju i njihovoj kombinaciji. Takvih novonastalih kompanija, od kojih se većina bazira na novcu privatnih investitora, ima nekoliko desetaka. Niti jedna od njih do sada nije uspjela dobiti pozitivan totalan energetski balans. To ne znači da u budućnosti to neće uspjeti. Možda i hoće i to uskoro, ali onda ostaje problem kako iz tih demo-postrojenja preći na razinu komercijalnih elektrana koje mogu bitno utjecati na totalni energetski balans čovječanstva. Ni optimisti ni pesimisti za sada ne znaju kada bi se to moglo dogoditi. Na sreću, osim fuzije raste svijest o potrebi diverzifikacije izvora 'čiste' energije. Tu su odmah pri ruci vjetroelektrane, solarne elektrane i geotermalne elektrane, kao i već tradicionalne hidroelektrane i nuklearke bazirane na fisiji. Pitanje je da li možemo iz tih izvora zadovoljiti dovoljno velik dio neprekidno rastućih zahtjeva za energijom tako da se u razumnom roku značajno smanji potrošnja fosilnih goriva. A razuman rok već kuca na vrata. ■

INTERNACIONALA

Ratnim zločinima do političke karijere

Svetozar Andrić protagonist je novog dosjea Fonda za humanitarno pravo. U vreme masovnih egzekucija u Srebrenici bio je zamenik komandanta Drinskog korpusa, usprkos prijavi za ratne zločine bio je narodni poslanik i poslanik u Gradskom vijeću Beograda

MNOGI SU ZA SVETUZARA ANDRIĆA čuli tek nakon što je imenovan na važne funkcije u gradu Beogradu, ali i na republičkom nivou. Iza odluka da bude imenovan stajao je ALEKSANDAR ŠAPIĆ, bivši vaterpolista, bivši predsjednik opštine Novi Beograd, a moguće i bivši gradonačelnik Beograda. Čuli su jer je, baš u vreme njegovog imenovanja, 2018. godine Fond za humanitarno pravo (FHP) Tužilaštvu za ratne zločine podneo krivičnu prijavu zbog osnovane sumnje da je krivično odgovoran za teške povrede Ženevskih konvencija tokom oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini, uključujući i genocid u Srebrenici.

Stanovnicima istočne BiH, kao i onima koji su se na različite načine bavili istraživanjima ratnih zločina, Svetozar Andrić je itekako poznat jer je reč o čoveku koji je među prvima ušao u enklavu Srebrenica, nakon njenog pada. U najnovijem dosijeu FHP-a koji je i imenovan po Svetozaru Andriću stoji da je on 'kao komandant Birčanske brigade, učestvovao u pripremi i sprovođenju napada na Srebrenicu u julu 1995. godine'. Takođe, kao jedna od ključnih stavki u dosjeu navode da dok su 'još trajale masovne egzekucije Srebreničana, Andrić je, u činu pukovnika, postavljen na dužnost zamenika komandanta i načelnika štaba Drinskog korpusa VRS-a. Pripadnici Drinskog korpusa učestvovali su u

Predstavljanje ovogodišnjeg izvještaja FHP-a 'posvećenog' Svetozaru Andriću (Foto: Dejan Kožul)

egzekucijama, a materijalni resursi i ljudstvo tog korpusa korišćeni su za asanaciju terena i prikrivanje zločina pokopavanjem žrtava u masovne grobnice.'

— Svi dokumenti o Andrićevom učešću u genocidu, o osnivanju logora Sušica u Vlasenici, njegove naredbe da se nesrpsko stanovništvo iseli sa teritorije zborničke opštine, još od 2006. bili su dostupni Tužilaštvu za ratne zločine. Reč je o dokumentima koji su već bili prihvaćeni kao dokazni predmeti na suđenju za ratne zločine u Zvorniku pred tadašnjim Većem za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu – kazala je za Novosti KATARINA MARUNA, autorka dosjea o Svetozaru Andriću.

— Nekoliko dana po obelodanjivanju dokumenta na suđenju FHP je uputio zahtev Tužilaštvu za ratne zločine za pokretanjem istrage protiv Andrića zbog osnovane sumnje da je krivično odgovoran za teške povrede Ženevskih konvencija tokom oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini. Skoro dvadeset godina kasnije predmet je i dalje u predistražnoj fazi, a Andrić je imenovan na više važnih javnih funkcija, na republičkom i na nivou grada Beograda – napominje naša sagovornica.

Andrić se ipak pojavljivao pred sudom i to kao svedok odbrane RADOVANU KARADŽIĆU i RATKU MLADIĆU. Dosje navodi i da je krajem 1999. i početkom 2000., general-major Svetozar Andrić, koji je u tom periodu bio komandant Petog korpusa VRS-a, organizovao sastanke sa nekadašnjim visokopozicioniranim oficirima VRS-a kako bi ih pripremio za davanje izjava pred MKSJ-om. Pozivajući se na patriotizam sugerisali su oficirima da istražiteljima MKSJ-a kažu što manje i da ne otkrivaju inkriminišuće informacije u vezi sa događajima u Srebrenici, što je upravo i činio kao svedok na suđenju, ali iako je trebalo braniti nadređene, nije baš otrčao da im pomogne.

— Pozivu da svedoči u predmetu protiv Karadžića, Andrić se odazvao tek kada mu je uručen obavezujući sudski nalog i nakon što mu je Pretresno veće MKSJ-a odobrilo zahtev za 'siguran prolaz'. U praksi, to je značilo da Andrić tokom svedočenja pred MKSJ-om ne može biti uhapšen, izručen ili da mu se na drugi način ograniči sloboda kretanja. On je taj zahtev podneo iz bojazni da će biti subjekt krivičnog gonjenja u BiH – objašnjava Maruna.

Ona ističe da je Andrić pokušao minimizirati svoju ulogu u ratnim zločinima, jer je njegovo svedočenje sadržavalo nedoslednosti, protivrečnosti i pokazatelje neiskrenosti, ali dodaje da iako je pokušao da odbrani sebe i one u čije ime je svedočio, da u tome nije uspeo, 'imajući na umu osuđujuće presude i zaključke Pretresnih veća MKSJ-a o zločinima u kojima su učestvovali jedinice pod komandom Svetozara Andrića'.

Kroz slučaj Svetozara Andrića najbolje vidimo na koji način se Srbija odnosi prema ratnim zločinima, kao i onima koji su za njih osumnjičeni. Maruna ističe da je on samo jedan od primera neprocesuiranja visokorangiranih pripadnika vojske i policije.

— Prošlo je naprosto previše vremena da ne bismo mogli da govorimo o tome da je odnos vlasti u Srbiji prema potencijalnim počiniocima ratnih zločina takav da oni ne samo da uživaju zaštitu institucija, već su i kao takvi podobni za pozicije donosilaca odluka u vrhu te iste vlasti. Osim toga, očigledan je i odnos vlasti prema žrtvama ratnih zločina kojima se takvim postupanjem uskraćuje pravo na istinu i pravdu – zaključuje autorka dosjea uz dodatak da je učešće u zločinima poželjni element za političku karijeru.

■ Dejan Kožul

Poljsko odmrzavanje

PREMA najavama predsjednice Evropske komisije URSULE VON DER LEYEN, objavljenima prilikom posjete Varšavi krajem februara, uskoro bi trebalo biti 'odmrznuto' 137 milijardi eura namijenjenih Poljskoj u sklopu mjera oporavka od pandemije i za izgradnju evropske kohezije. Ta su sredstva uskraćena Poljskoj i Mađarskoj još 2021. godine, uz obrazloženje nepostojanja ili ugroženosti vladavine prava u tim zemljama. Do promjene je u slučaju Poljske došlo nakon smjene vlasti na izborima u oktobru prošle godine. Novi-stari poljski premijer DONALD TUSK vratio se na vodeću poziciju u toj zemlji u decembru prošle godine, gotovo deset godina nakon što ju je napustio kako bi postao predsjednik Evropskog vijeća. Do dogovora s Von der Layen došlo je, prema Tuskovom tumačenju, nakon intenzivnih napora nove vlade da uvaži brojne prigovore iz institucija EU-a. 'Kao Poljak duboko sam uvjeren da vraćamo pravdu zemlji i naciji, koja je posljednjih desetljeća učinila za vladavinu prava i demokratiju više nego itko drugi na svijetu', hiperbolično je naglasio Tusk, aludirajući na ulogu Poljske u raspadu Varšavskog pakta prije više od trideset godina. Iz perspektive Von der Leyen i Evropske komisije, to je bila

relativno laka odluka. Nakon gotovo desetljeća konstantnih sukoba evropskih institucija s vladom pete najveće članice EU-a po broju stanovnika i šeste po veličini ekonomije (BDP), najzad je došlo do usklađivanja politika između Poljske i EU-a. Kao što je jasno da je 'zamrzavanje' sredstava bila neka vrsta sankcija prema prethodnoj vladi, tako je i najavljeno 'odmrzavanje' politička gesta kojom će se nastojati nagraditi poljski birači za proevropski odabir na prošlogodišnjim izborima. Riječima predsjednice komisije 'imponirani smo vašim naporima i onima poljskog naroda da povrati vladavinu prava kao kičmu vašeg društva'.

Nova poljska opozicija, donedavna vlast, već je pohitala optužiti Von der Leyen da time samo provodi njemačku politiku 'discipliniranja' država-članica EU-a koje imaju samostalnu politiku. Koliko će sve to impresionirati poljske birače navikle na oštru kampanju protiv evropskih institucija u medijima bliskim vladi proteklih godina moglo bi se vidjeti već na lokalnim izborima u aprilu. U međuvremenu, malo je vjerovatno da će išta od najavljenih sredstava doista biti plasirano. Naime, kako ovih dana upozoravaju brojni stručnjaci, veći dio ranije 'zamrznutih' sredstava odnosi se na protekle godine u kojima nisu iskoristena, pa će gotovo sve projekte biti potrebno pisati iznova. No nema nikakve sumnje da postoji velika volja s obje strane da se oni realiziraju. Dio sredstava zamišljen je kao neka vrsta pomoći poljskim seljacima koji posljednjih mjeseci intenzivno prosvjeduju. Prosvjedi seljaka aktualni su fenomen diljem kontinenta, no u Poljskoj su osobito zaoštreni zato što je ta zemlja najizloženija jednom od trenutno ključnih problema evropskih poljoprivrednika – uvozu jeftinije robe iz Ukrajine. Taj uvoz je, između ostalog, i neka vrsta političke odluke i pomoći toj zemlji u ratu s Rusijom. Načelno, roba bi se trebala uvoziti relativno ravnomjerno diljem kontinenta, no ona je očekivano najveća konkurencija najbližim susjedima, osobito poljskim seljacima. Još od prošle jeseni u Poljskoj traju protesti s eksplicitnim zahtjevom da se zabrani ili drugačije regulira uvoz poljoprivrednih proizvoda iz Ukrajine. Pretpostavlja se da su ti protesti znatno doprinijeli izbornom porazu ultrakonzervativne stranke Pravo i pravda (PiS) i povratku Tuska na vlast. No poljska vlada i njezini evropski partneri sada su u opasnosti da se seljački bunt usmjeri protiv njih. Unatoč brojnim razlikama i oštrim sukobima između stranaka Tuskove koalicije i PiS-a, ono u čemu se obje strane slažu je energična potpora Ukrajini u aktualnom ratu. Takva vanjskopolitička orijentacija nije garantirala da nema zaoštrenih tonova između ukrajinske i poljske vlade. Dapače, PiS-ova je vlada u više navrata ulazila u verbalne sukobe s administracijom VOLODIMIRA ZELENSKOG. Oštri su se tonovi čuli iz Kijeva, i nedavno, nakon povratka poljskih seljaka na ulice i obnove blokada graničnih prijelaza, koje su ukrajinski dužnosnici uspoređivali s Holodomorom.

Nova poljska vlada ipak zna da mora opreznije pristupiti ovom pitanju. Ona uz teške otpore pokušava provesti reforme u medijskom i pravosudnom sektoru, dosad pod čvrstom kontrolom PiS-a, a uz to od nje se očekuje i da ne iznevjeri vlastite birače kojima je obećala korake prema dekriminlizaciji pobačaja, što također neće proći bez žestokih otpora.

■ Nikola Vukobratović

Razjedinjeni Spitzenkandidat

Walter Baier na skupštini
Europske ljevice u Ljubljani
(Foto: European Left)

Evropska ljevica je za svog vodećeg kandidata na europskim izborima nominirala Waltera Baiera iz KP Austrije. Pet je prioriteta Europske ljevice na izborima: troškovi života i stanovanja, klimatska kriza, građanska prava i različitost, mir i demokraciju te javne usluge i socijalna prava

NA skupštini koja je 24. veljače održana u Ljubljani, Evropska ljevica (EL), savez 40-ak stranaka ljevice u Evropi, predstavila je manifest za europske izbore koji će se održati u lipnju, a za svog vodećeg kandidata izabrala predsjednika EL-a WALTERA BAIERA iz Komunističke partije Austrije (KPÖ). EL je za nadolazeću kampanju odredio pet prioriteta: troškove života i stanovanja, klimatsku krizu, građan-

ska prava i različitost, mir i demokraciju, te javne usluge i socijalna prava.

Nakon što je izabran za *spitzenkandidata*, Baier je rekao da je zadaća ljevice učiniti da 'Evropska unija bude u službi naroda'. Predstavio je glavne ciljeve manifesta, među kojima je inicijativa da se pravo na dostupno stanovanje formalizira u obliku europskog zakona. Predlaže se i donošenje direktive kojom bi se odredila gornja granica na visinu stanarine, da se sedam posto zajedničkog BDP-a izdvaja za potrebe obrazovanja, istraživanja i inovacija, a dva posto za kulturu te da se u evropsku legislativu uvede zločin femicida. EL se protivi izdavanju dva posto BDP-a za vojsku i zalaže za međunarodno mirovno rješenje za prekid rata u Ukrajini.

Baier je rekao da je Evropa najbrže zagrijavajući kontinent na planeti, ali i napomenuo da borba protiv klimatskih promjena treba imati klasnu dimenziju te da je 'ekološka rehabilitacija moguća jedino uz zastavljanje neoliberalnih politika'. 'Ekološka transformacija neće se dogoditi ako je kao svoj zahtjev i nužnost ne prihvati radnička klasa', rekao je. U intervjuu koji je u prosincu lanijske godine dao portalu Euractiv, Baier je kritizirao 'elitistički i pretjerano znanstveni pristup' Evropskih zelenih klimatskoj krizi. 'Ne vidim da Zeleni nude ekološki projekt koji polazi od interesa radničke klase. Naravno da je moguće osmisliti ekološku transformaciju s točke gledišta dobrostojećih slojeva, no to automatski za sobom povlači otuđenje onih dijelova društva koji su zabrinuti zbog svoje socijalne stvarnosti, koji ne mogu platiti stanarinu ni skrbiti o svojoj djeci', rekao je. Walter Baier predsjednik je EL-a od prosinca 2022., a za vodećeg kandidata grupacije izabran je iako nema iskustva u evropskim institucijama i iako ga KPÖ nije stavio na svoju izbornu listu pa se neće natjecati za funkciju u EP-u. Komentirajući prvi prigovor, Baier je rekao da 'Evropa nije samo Bruxelles' te da ljevica želi biti glas upravo onih Evropljana koji se u tom gradu rijetko čuje.

Evropska ljevica jedina je lijeva skupina u EP-u koja ima pravo nominirati *spitzenkandidata* u procesu koji strankama omogućava da interno izaberu svoga kandidata za predsjednika Evropske komisije (EK). No sistem predizbora *de facto* je napušten 2019. kada su ga članice zaobišle i za predsjednicu EK-a imenovala URSULU VON DER LEYEN, koja se sada kandidirala i za drugi mandat. Ionako defektna demokracija evropskih institucija time je dodatno srozana, a neke grupacije, poput liberala i ekstremne desnice, neće ni imati zajedničkog kandidata na izborima ili će ih imati više. Stranke ljevice također se nisu uspjele ujediniti za nadolazeće izbore pa će na njih izaći u dva bloka, jedan EL-ov i drugi u obliku platforme Sada ljudi! koju su 2018. osnovale stranke nastale partijskim raskolima u nizu evropskih zemalja. Tjedan dana prije kongresa EL-a u Ljubljani, 15 stranaka te platforme, među kojima su španjolski Podemos, Nepokorena Francuska te portugalska, švedska i danska ljevica, sastale su se u Kopenhagenu, gdje su predstavile vlastiti predizborni manifest. Najmanje sedam članica platforme Sada ljudi! ujedno su i dio Evropske ljevice, primjerice Nepokorena Francuska JEANA-LUCA MÉLENCHONA, koja je promijenila svoj status iz članice u promatračicu EL-a. Grčka Siriza, inače punopravna članica EL-a, prošlog se ljeta također raskolila nakon niza izbornih poraza i izbora 'progresivnog centrista' STEFANOSA KASELAKISA za šefa stranke, jednako kao i njemački Die Linke, koji je također član EL-a i čijih je devet zastupnika u Bundestagu otišlo sa SAHROM WAGENKNECHT.

Komentirajući potkraj prošle godine ove raskole, Baier je rekao da je 'vrlo nezadovoljan činjenicom da, u trenutku kada se događa uspon ekstremne desnice, ljevica toliko energije troši na unutarnje diskusije i borbe'. Tako fragmentirana Evropska ljevica po projekcijama vjerojatno će ostati na sadašnjih 37 ili dobiti jednog više zastupnika u EP-u (od 705 mjesta), dok se ekstremno desnoj grupaciji Identitet i demokracija predviđa najveći skok, sa 60 na 87 mjesta.

■ Tena Erceg

Zbogom neutralnosti

PRIHVANJEM mađarskog parlamenta Švedske kao članice NATO-a uklonjena je posljednja prepreka povijesnom (is)koraku te tradicionalno neutralne skandinavske zemlje prema svrstanosti u Sjevernoatlantski savez. Odluci mađarskog parlamenta prethodio je posjet švedskog premijera ULFA KRISTERSSONA Budimpešti kada su dvije države potpisale sporazum o naoružanju. Švedska će tako postati 32 članica NATO-a.

Švedska je napustila politiku neutralnosti nakon što je Rusija u veljači 2022. napala Ukrajinu. Ulaskom Švedske, prije nje i Finske u NATO, ruski predsjednik Putin postigao je ono čemu se silno protivio – širenje tog saveza na istok, prema Rusiji. Za razliku od Turske, koja je također privremeno blokirala ulazak Švedske u NATO, Mađarska nije imala konkretnih prigovora i razloga za blokadu. Turski popis zahtjeva bio je dug, od odnosa Švedske prema Kurdima u toj zemlji, a koje Ankara uglavnom smatra neprijateljima, pa do prigovora zbog prošlogletnih paljenja Kur'ana u Švedskoj. Budimpešti su smetali prigovori Stockholma zbog nedemokratskog stanja u Mađarskoj, ali su izostali konkretni zahtjevi koje bi postavila pred Švedsku. Prošlog mjeseca Turska je dala zeleno svjetlo ulasku Švedske u NATO, a Mađarska je ostala usamljena u protivljenju i činilo se da će biti uporna.

Prošloga petka sve je riješeno susretom dva premijera, VIKTORA ORBÁNA i KristerSSONA – dovoljno da i Mađarska da zeleno svjetlo. Mađarska će kupiti još četiri švedska borbena aviona Gripen (koje već ima u svojem ratnom zrakoplovstvu), sve nesuglasice nisu nadvladane, ali dvije su države dovoljno usuglašene da su, kako je rečeno, 'spremni umrijeti jedni za druge'.

Nova članica ponešto donosi starom savezu. Zahvaljujući njoj Baltičko more postaje praktički jezero pod kontrolom NATO-a, obalama okruženo zemljama članicama. U protekle dvije godine Švedska se već poprilično integrirala u savez u čijem sjedištu njena zastava tek treba biti podignuta i djelovala je praktično kao članica. Potpisan je sporazum sa Sjedinjenim Državama kojim je dan pun pristup iz vojnih baza, a najavljeno je i slanje vojske u Latviju, takoreći na granicu s Rusijom. Za Švedsku koja nije ratovala od 1814. godine radi se o dramatičnoj identitetskoj promjeni. Švedani se tradicionalno doživljavaju kao miroljubiva nacija, a u siječnju ih je premijer upozorio da se pripreme na mogućnost rata. Članstvo u NATO-u podrazumijeva i povećanje izdataka za obranu, a u nekom obliku vraća se i sluzenje vojske, ukinuto završetkom hladnog rata. Posebno je stradao identitet socijaldemokrata, tradicionalno najjače stranke. U jesen 2021. tadašnji ministar obrane Peter Hultqvist izjavio je da može jamčiti da nikada neće sudjelovati u pristupanju zemlje NATO-u. Nekoliko mjeseci kasnije tadašnja premijerka, socijaldemokratkinja Magdalena Andersson započela je pristupne pregovore.

■ Tihomir Ponoš

PERSONA NON CROATA

Foto: Screenshot/
YouTube

Neimenovani aktivni pripadnik američkog ratnog zrakoplovstva zapalio se ispred zgrade veleposlanstva Države Izrael u Washingtonu. Zapalio se u nedjelju u znak prosvjeda protiv rata u Gazi. Događaj je uživo prenosio na društvenim mrežama, a prije nego što se polio benzinom rekao je da 'neće sudjelovati u genocidu' i uzvikivao 'oslobodite Palestinu' dok nije pao na tlo. Prevezen je u bolnicu i životno ugrožen. U SAD-u prosvjedi protiv izraelskog napada na Pojas Gaze sve su veći, a sada, očito, prosvjeduju i vojnici iz Izraelu najsavezničkije vojske.

■ T. P.

Крлежин конфидент

Матвејевићев допринос опћој крлежијани немјерљив је и зато што је из Крлеже извукао и неке интимније аспекте његове личности који су инсуфицијентни у властитом му опусу

ТРАДИЦИЈА је у нас Хрвата елиминирати, или барем подушити под собом, све оно што представља чисту интелигенцију и учену памет, тежњу за опћим добром и вредностама безграничнога хуманизма. Нетко је негдје био духовито констатирати како, да нису Французи измислили и конструирали гилотину, тога би се јамачно у једном часу био сјетио нетко у Сплиту. Методом индукције, наравно, посљедња изреченост може се примијенити и на цијелу Хрватску, а и шире на штокавском тлу, јербо, чим ткогод међу нама искочи из просјека памећу или доброшћу, изврсношћу или способношћу, наћи ће се неки што ће српом одсјећи или чекићем затући главу која паметно мисли и добро говори. Такву је једну главу на раменима носио и – ПРЕДРАГ МАТВЕЈЕВИЋ.

Учен, да ученији није могао бити; широк, да се ширим можда могао протегнути само екватор; добротив, да је од њега у хуманистичком пантеону бољи само онај бог којег на тамошњем духовном дубоксу одабере случајни намјерник што је баш ту зашао у ходу на путу по свијету... Предраг Матвејевић показао је својим животом – и потврдио је то властитим професионализмом и активизмом – како је вазда несебично хтио бити на страни

Козмополит 'између азила и егзила' – Предраг Матвејевић
(Фото: Гргур Жучко/PIXSELL)

слабијег и угњетаваног, обесправљенога и презренога чељадета, а да за то није тражио уносна друштвена признања или ушљиве политичке пунте. Дугогодишњом професуром на Филозофском факултету у Загребу то је смјерно и указивао, истодобно као немиран дух водећи гвере с наоко и дословно непобједивим вјетрењачама, али у исти мах и искрено и наивно вјерујући у јакост ријечи, светост поштења и неповредивост правде. Све то, пак, није му помогло да у друштву које се хваста својим умјетним кршћанством тер фаризејским католиштвом и православљем буде признат и цијењен. Умјесто тога, етикетиран је најепницом државнога непријатеља што му је придјенута доброно увјежбаном гестом типа 'пљуни па прилијепи', не били га се, поред облијевања врућим катраном и засипањем очерупаним перјем, још успут додатно и понизило.

Све то пада ми на памет у часу кад се навршава пет десетљећа и пет година поврх тога да је Предраг Матвејевић био објелоданио своје прво издање књиге 'Разговори с Мирославом Крлежом' (1969.). Паралелно, док он врши хакулање с великим писцем и врца га до у текст, Вељко Булајић довршава снимање и монтира филм 'Битка на Неретви'. Наелектризирано је то доба кад револуционарни нерв мислеће омладине додаје квасац у тијесто друштва с намјером да оно ускисне и прокључа, а такођер млади професор Матвејевић у

француском тиску већ почиње освајати простор и остваривати амбицију интернационалнога интелектуалног домета. Први пут на релевантно виђен и мудро вођен начин Мирослав Крлежа бива презентираним галистичком читањем, простору већ доброно импрегнираном пажњом према великим и важним ствараоцима германске и романске провенијенције, којима је у овој прилици – мимо већ етаблиране славенске нише с достојним литерарним депутатима руских представника – била придодана и снажна компонента књижевнога стваралаштва из понешто пространијег ареала срца јужног славенства: да не кажем нешто клаустрофобичније клијетке балканског југославенства.

Будући да је Матвејевић био професор француске књижевности, те да је одлично владао француским језиком што је окрунио и докторатом на паришкој Сорбони 1967., тог је истога календара био почео сурађивати с култним листом Ле Монд. Управо на том видљивом мјесту европске културе Матвејевић је годину касније објавио врло афирмативан текст о Крлежи као 'живом класику', што је постало важним сигналом који ће говорницима и читаоцима великога франкофоног подручја усмјерити рефлектор помње на нашега највећег писца. Задовољан, Крлежа је пристао Матвејевићу дати и интервју за споменути лист, након чега ће услједити још неколико њих и за ине утјецајне тисковине у Француској.

Поставши његовим конфидентом, према којему је тада већ часна старина Крлежа осјећао дубоко поштовање и уважавање, Матвејевићу је пошло за руком наговорити барда и на серију разговора у којима ће бити захваћен врло широк спектар тема. Тако је и настала књига 'Разговори с Мирославом Крлежом', објављена у Загребу прије пола вијека и пола декаде. Вишекратно је надопуњавања и претискавана: чак четири пута још за Крлежина живота те исто толико пута и пошто је писац већ био упокојен.

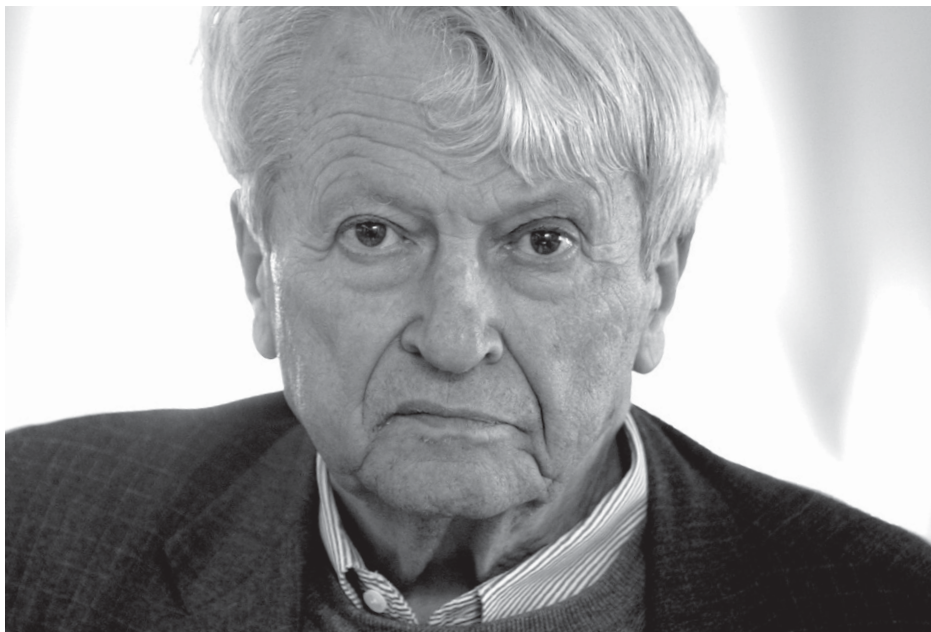
Мирослав Крлежа није пуно давао интервјуе. Није ни требао, јер је имао неограничене и слободне трибине да на највидљивијим и најекспонираним мјестима у бившој држави, у разним литерарним формама, износи своја становишта што су у себи увијек носила и духовну муницију врло утјецајну за формирање трен-

дова и укуса у друштву. Вријеме настанка Матвејевићевих 'Разговора' вријеме је у којем се тек зачињу средства масовних медија која ће стреловито убрзати и распалити комуникацију међу удаљеним људима. Па и кад се то згоди, поглавито тијеком 70-их година, Крлежи неће бити стало свој лик и дјело експлоатирати посредством све више разведених масмедиских технолошких новитета. Но, колико је била значајна књига Матвејевићевих интервјуа с њим, и данданас свједочи непресахнути интерес за њом, потврђен у чак десетак поновљених и проширених издања (рецентно, под насловом 'Разговори с Крлежом', без пишчева имена). С друге пак стране служи и као непорециви комплимент самоме Матвејевићу, с обзиром на то да је баш њега – четири десетљећа од себе млађег колегу – међу цијелом множином свих оних што су могли конкурirati за тај потхват био одабрао за својега исповједника те врсте. Заправо, да се није појавио сам Матвејевић, сасвим сигурно Крлежа не би тражио некога коме би у аманет оставио све оне мисли и коментаре што их није уткао, или је то учинио другачије, у своје дневничке записе и ине чланке сроднога типа.

Матвејевићев допринос опћој крлежијани немјерљив је не само због тога што је свакако међу највећим заслужницима за видљивију перцепцију Крлеже у свијету, него и зато што је у овој прилици из Крлеже извукао и неке интимније и сензуалније аспекте његове личности који су инсуфицијентни у властитом му гигантском опусу. Свакако се из те оптике другачије гледа и на Крлежине ставове о савременицима или претходницима у књижевној лијежи, које је претходно износио у својим студијама или есејима. А аподиктичност свега донесенога лежи у очеличеном факту како је сам Крлежа сваку реченицу што у 'Разговорима' излази из његових уста, особно био благословио коначном ауторизацијом.

Кад је заратило и кад се Југославија стала у крви распадати, оштроумном и полемички набијеном Матвејевићу у Загребу је постало тијесно. Вјеровао је у могућност разилажења међу народима по моделу како је то учињено сјеверније по Еуропи и узнастајао је чак и као својеврсни ребел у покушају постизања демократизације југославенског посткомунистичког друштва. Неколико хитаца у поштански му сандучић био је један од аларма што су му сугерирани да је најбоље отићи. И отишао је у Париз, гдје се и био формирао, бити професором на Сорбони. Касније ће преселити у Рим, и бити професором на универзитету Ла Сапијенца. Протјерали су га из Загреб 'домољуби' заодјенути у душмане, лажни пророци и кривотворитељи повијести, али Матвејевић није пристао бити дисидентом. Није се одрекао своје хрватске путовнице и није затражио азил, премда је говорио како је живио 'између азила и егзила', што је удјенуо и у име једне своје талијанске књиге. Осјећао се вазда између чекића и наковња, зарад чега ће га неуки и будаласта неистомишљеници титулирати апатридом или бездомовинцем. Ама, не може козмополит бити апатрид!

Предраг Матвејевић преминуо је у Загребу 2. вељаче 2017. Неће бити случајно да је овај рођени Мостарац утихнуо овдје на Земљи истога надневка у календару, 2. вељаче, баш кад и велики мостарски пјесник српске крви – АЛЕКСА ШАНТИЋ. Да је поживио још само седам година, Предраг Матвејевић отишао би некидан на врук ове вељаче, точно на 100. годишњицу преминућа својега земљака и побратима у духу. ■

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Prošlost dolazi

PIŠE Sinan Gudžević

Ovako kaže Dubravka Stojanović: 'Slavljenje rata ključan je sastojak patriotskog vaspitanja, a glorifikacija pobjeda je tu da bi se i buduće generacije ohrabrile za takve poduhvate. To dovodi do toga da nastava istorije više liči na predvojničku obuku, na pripremu za buduće ratove nego što leči od prethodnih ratnih trauma'

NA koncertu povodom srpske Nove godine, priređenom 13. januara ove godine u beogradskoj velikoj koncertnoj dvorani Kolarac, pjevačko društvo po imenu Srbski pravoslavni pojci u pratnji bubnja otpjevalo je četničku budnicu 'Spemte se, spremte, četnici'. To je bio još jedan od znakova srozavanja ove nekada ugledne pozornice. To srozavanje nije počelo ove godine, počelo je davno, a kamo stvari idu, vidjelo se krajem osamdesetih godina, kad je Velika dvorana Kolarca u program uvrstila i guslarske večeri. Ondje gdje su dotada Beograđani išli da slušaju filharmonijske orkestre i najčuvenije violiniste i pijaniste svijeta najednom se na pozornici mogao vidjeti mladić utegnut u narodnu nošnju i kukaste opanke kako s guslama i gudalom u rukama sjeda na stolicu. LESZEK KOŁAKOWSKI je napisao kako je u vrijeme poljskog socijalizma vidio natpis u nekom gradskom autobusu: Molimo podite naprijed prema natrag.

U knjizi DUBRAVKE STOJANOVIĆ 'Prošlost dolazi', objavljenoj prošle jeseni u Biblioteci XX vek, gusle nisu spomenute ni jednom, nisu ni guslari, ali četnici jesu preko stotinu puta. Knjiga je u Biblioteci pod brojem 254, a prvo izdanje joj je rasprodato, te se već prodaje drugo. Knjiga nije objavljena novcima nijednog ministarstva Srbije, Biblioteka XX vek takve novce ne dobiva, jer je ona izdavačko pastorče današnje Srbije. A o ovoj knjizi valja reći da se za manje para ne može dobiti toliko istine na ovom svijetu, svega desetak eura, evo ovdje: <https://www.bibliotekaxxvek.com/proslost-dolazi-drugo-izdanje/>.

Dubravka Stojanović, redovna profesorica na odsjeku za istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu, na početku knjige kaže kako je više puta prekršila datu riječ da se više neće baviti udžbenicima (jer se njima bavi ravno trideset godina), no je to kršenje dalo takav katalog opisa i objašnjenja da je teško naći riječi da se autorici izrazi divljenje. Knjiga je popis i opis teškog nereda i razularenosti koji su doveli do srozavanja školske nastave historije u zemlji Srbiji. Naslov za knjigu je autorica uzela s fotografije jednog grafitu koji je slikala prevoditeljica i pjesnikinja SLAVICA MILETIĆ. No knjiga ima podnaslov: *Promene u tumačenjima prošlosti u srpskim udžbenicima istorije 1913–2021*. Taj okvir je, može se reći, autorica na sretan način i prekršila, jer je svojom knjigom obuhvatila i najvažnije aspekte nastave istorije u Srbiji (i u Jugoslaviji) skoro u cijelom 20. stoljeću.

Sedam poglavlja ove knjige najbolji su najpouzdaniji šalter za informacije o tome kako država kroz udžbenike vrši masovnu manipulaciju đaka. Ono što je čudno i brigu umnožava jeste to što se nijedan nastavnik istorije nije pobunio protiv onoga što mu je servirano u udžbeniku. A država koja izvodi manipulaciju, i laže. Kad kažem *laže*, imam na umu definiciju laži koju je dao prvi teoretičar laganja AURELIJE AUGUSTIN: 'Laž je iskaz koji se daje sa namjerom da prevari'. Dakle, da bi nešto bilo laž, mora iza njega stajati *namjera* da se onoga koji sluša ili čita prevari, da ga se dovede u zabludu. Dubravka Stojanović je pokazala da su država i ministarstva nadležna za odobravanje i izdavanje školskih udžbenika odobrali i propisivali udžbenike koji su manipulatorski, jer ne poštuju načela i dokumente koje je ustanovila nauka. To što se u brojnim udžbenicima u proučavanom 'korpusu' od osam godina nudi, uglavnom je poturanje laži koje su državnim pečatom proizvedene u gradivo.

Takvo gradivo je izdaja i historijske nauke i njenog zadatka, onoga koji je izrazio LE GOFF: da oslobađa društvo, a ne da ga zarobljava. Posljednja rečenica Dubravke Stojanović u ovoj dramatičnoj knjizi glasi: 'Istorija je u Srbiji izneverila samu sebe.'

Dubravka Stojanović je u knjizi obradila mnogo više nego što je u podnaslovu naznačila. Knjiga sadrži dokaze za jasan i *namjeran* put Srbije u naučno bespuće, u jasnu manipulaciju učenicima putem manipulacije u njihovim obaveznim školskim udžbenicima. To bespuće ima više sporednih ulaza, a glavni mu je bio jedan roman, objavljen početkom sedamdesetih godina, 'Vreme smrti' autora DOBRICE ĆOSIĆA, prozvanog 'ocem nacije'. Tom knjigom je utrt put novom revizionizmu povijesti u srpskom društvu i državi. Taj će put utabati teatarska predstava 'Kolubarska bitka' načinjena po Ćosićevu romanu. Ko je tada živio u Beogradu mogao je vidjeti kako je adaptirani roman postao anestetik za mase, davan sa pozorišnih dasaka kao u kakvom lazaretu po imenu Jugoslovensko dramsko pozorište. (Kasnije će biti snimljena i filmska serija sa istim naslovom). A sredinom osamdesetih doći će novi prilog za reviziju pamćenja i sjećanja, kratki roman 'Knjiga o Milutinu' DANKA POPOVIĆA. Ta je knjiga počinila rusvaj u srpskom javnom životu. Sudbina srpskog seljaka iz Šumadije proizvedena je u dokaz da su srpske žrtve bile uzaludne i da je Jugoslavija bila srpska greška. Književni likovi su postali primjeri za uzaludnost države za koju se dotad govorilo da je ostvareni san mnogih generacija. Tako su te dvije knjige dopunile i misao aleksandrijskog pjesnika KALIMAHMA iz Kirene, koji je bio bibliotekar čuvene Aleksandrijske biblioteke. On je, vjerovatno iz svoga katalogičarskog iskustva, napisao kako je 'debela knjiga debelo zlo' (*μέγα βιβλίον μέγα κακόν*). Ta bi riječ mogla važiti za Ćosićev četverotomni roman, ali bi za ono što je tanka Popovićeva knjiga počinila u srpskom društvu, neki današnji kalimahovac mogao kazati *μικρόν βιβλίον μέγα κακόν*, tanka knjiga debelo zlo.

Revizija povijesti je u Srbiji druge polovine 20. stoljeća počela u književnosti, u teatru i na filmu, pa je odatle ušla u neliterarne i neumjetničke krugove, a odatle u politiku i političare. Majka svih revizionističkih maksima je rečenica Dobrice Ćosića: 'Prvi svetski rat je bio poraz.' Ovaj ratni komesar Jastrebarskog partizanskog odreda, politički prelivoda i nacionalistička štetočina, koja će dogurati dotle da bude i predsjednik krnje Jugoslavije, prije toga je kazao nešto što se osamdesetih godina širilo kao viroza: 'Srbi dobijaju u ratu, a gube u miru!' Ta besmislena mantra je ušla u milione ušiju i izlazila iz miliona usta. Oni koji bi ukazivali na apsurdnost njenog sadržaja, bili su ili ušutkani ili prezreni ili prešućeni.

DUBRAVKA Stojanović o tom začetniku moderne srpske viktimizacije piše u petom poglavlju 'Pobede i porazi', u potpoglavlju naslovljenom oksimoronski 'Pobedena pobjeda'. Sumanutu težnju srpske elite da proglašuje porazom ono za šta nema nikakva dokaza, naime pobjedu u Prvom svjetskom ratu, knjiga 'Prošlost dolazi' otkriva kao podlački uvod u reviziju svega postojećeg, a cilj joj je da pobjedu partizana u Drugom svjetskom ratu pokaže kao nesretan, nezasluzen ishod četničke borbe. Ta elita uzima za svoj slogan poruku iz 'Knji-

Dubravka Stojanović,
historičarka i profesorica moderne
povijesti na Filozofskom fakultetu
u Beogradu. Foto: Nebojša Babić

ge o Milutinu': Srbija se gradila na 'neću'! Dizanje u nebesa srpskog prkosa, izraženog najčešće turcizmom *inat*, Dubravka Stojanović prepoznaje kao bliskost sa osvetničkim strastima. Pobjeda je u Srbiji dovoljno velika samo ako dolazi iz osвете za nešto što je ote-to. To je bilo tako dok pobjeda nije pretvarana u poraz. A pretvaranje pobjede u ratu koja je za pisca Ćosića, koga su neki ironično zvali *kalemara* iz Velike Drenove, značila poraz u miru, postala je proces kojim su se i druge pobjede pretvarale u poraze. Mehanizam i strukturu toga procesa objašnjava ova knjiga. U tom procesu punom misaonog nereda, konstanta je *slavljenje rata*. Ovako kaže Dubravka Stojanović: 'Slavljenje rata ključan je sastojak patriotskog vaspitanja, a glorifikacija pobjeda je tu da bi se i buduće generacije ohrabrile za takve poduhvate. To dovodi do toga da nastava istorije više liči na predvojničku obuku, na pripremu za buduće ratove nego što leči od prethodnih ratnih trauma.'

(Da, i knjiga 'Prošlost dolazi', na čudan način, počinje sa 'neću'. U prvoj rečenici autorica kaže: 'Nikada se više neću baviti udžbenicima istorije.' *Neću* udruženo sa *nikada!* A kolika bi šteta bila da nije napisala ovu knjigu! Htio bih da ova knjiga, koja se čita u dahu i ne ispušta iz ruku, za budućnost Srbije postane putokaz u kritičkom mišljenju nastave o prošlosti, da postane ono što su postali propisi o gradnji zgrada u Jugoslaviji nakon zemljotresa u Skoplju.)

Stvari su, nažalost, takve, da će se proizvodnja četništva kao antifašističkog pokreta nastaviti i kroz udžbenike za najosjetljiviji uzrast, za đake. Oni će i dalje čitati i za ocjenu biflati manipulatorske teze iz manipulatorskih udžbenika, kao ove o završetku Drugog svjetskog rata: 'Da se ne bi ponovio pobjednički ulazak srpskih trupa u Beograd (...) oslobođenje Srbije moralo je doći sa zapada. Ona se nije mogla osloboditi, trebalo je da bude oslobođena. Mada su u jedinicama koje su učestvovala u završnim operacijama borački sastav uglavnom činili Srbi, među kojima je bilo i Srbijanaca, nastala je podela na pročetničku Srbiju i partizansko 'zapadno srpstvo'.

Ta se stvar još učvršćuje, kako pokazuje i pročetnički vokalni koncert od 13. januara koji je upriličila grupa čije je ime posve u skladu s onim što se zove korienški pravopis: Srbski pravoslavni pojci. ■

Nezavisna infrastruktura je ključna – zagrebačko kino Europa pod obnovom (Foto: Marko Lukunić/PIXSELL)

Greške brojanja

Onkraj dekontekstualiziranih rasprava svedenih na kvantitetu, fenomenu gledanosti hrvatskog filma ne možemo pristupiti izolirano od širih recepcijskih i prikazivačkih uvjeta, uključujući generalno zanimanje za film izvan srednjostrujaških i komercijalnih tokova

RASPRAVA o razlozima (niske) gledanosti domaćih filmova, potaknuta traumom nacionalne kinematografije devedesetih, ali i sustavnim razaranjem infrastrukturnih i kadrovskih kapaciteta, periodično se zahuktava. Iako situacija varira, rijetko nadilazi unaprijed stvorene pretpostavke, što potvrđuje i nedavno godišnje priopćenje Hrvatskog audiovizualnog centra o gledanosti domaćeg filma, koja doduše bilježi blagi porast, ali u očekivanim parametrima. Pritom su od šturih podataka zanimljiviji naslovi koji

publiku u kina privlače, infrastrukturni preduvjeti i marketinške strategije, da bi se sukus problema otkrio u izostanku sinergije kulturnih i obrazovnih politika u kreiranju sveobuhvatne filmske kulture.

Zadržimo li se na razini statistike, najveći odjek godinama imaju filmovi orijentirani na specifičnu publiku, djecu i mlade. U 2023. to su animirani 'Cvrčak i mrvica' LUKE RUKAVINE i 'Dnevnik Pauline P.' NEVENA HILTRECA, baš kao što su godinu dana ranije na samom vrhu gledanosti bili filmovi za djecu manjinske koprodukcije, 'Kapa' SLOBODANA MAKSIMOVIĆA i 'Ljeto kada sam naučila

letjeti' RADIVOJA ANDRIĆA. Međutim, izuzetnu posjećenost projekcija bilježi komedija LJUBOMIRA KEREKEŠA 'Marginalci', kao i druga ostvarenja žanrovskih pretenzija (čemu svjedoči visoka rangiranost kriminalističkog filma GORANA KULENOVIĆA 'Smrt djevojčice sa žigicama' ili godinu prije ratnog 'Šestog autobusa' EDUARDA GALIĆA). Riječ je o filmovima koji su ponekad u raskoraku s kritičkom recepcijom, ali na koje reagira široka publika. Izbjegavajući neproduktivan elitizam, možemo tek utvrditi jaz u stečenoj filmskoj pismenosti na općoj razini, uključujući izostanak sadržaja

koji tu činjenicu problematizira i potpiruje diskusije, ne u smislu diskvalifikacije, već osvješćivanja mehanizama oblikovanja ukusa i upućivanja na manje prisutne tipove filmskog izraza.

Iz dostupnih podataka možemo doduše uočiti pozitivan pomak na polju dokumentarnog filma – 'El Shatt' IVANA RAMLJAKA je dokumentarac koji se uvukao u desetak najgledanijih ostvarenja. Riječ je o reprezentativnom primjeru naše dokumentaristike, koji dokazuje da interes za relevantne teme uz osmišljeni estetski pristup ipak postoji. Sličnim pomacima, vidljivijima na području standardno marginaliziranog dokumentarca, nego na polju igranog filma, pridonosi koordinacija niza faktora, od ciljanog obraćanja potencijalnim gledateljima do osmišljavanja popratnog sadržaja, ovisnih o financijskim potporama i u našem slučaju najčešće individualnim naporima. Međutim, fenomenu gledanosti hrvatskog filma ne možemo pristupiti izolirano od širih recepcijskih i prikazivačkih uvjeta, uključujući generalno zanimanje za film izvan srednjostrujaških i komercijalnih tokova.

Da bi publika uvažavala kulturne i rodovske odrednice filma, adekvatno je obrazovanje temelj. Tu nailazimo na prvi kamen spoticanja jer je zapostavljenost filmske umjetnosti u obrazovnom sustavu evidentna činjenica. Na prvi se pogled porast vidljivosti izvaninstitucionalnih edukacijskih programa može činiti kao funkcionalna alternativa, no samo ako zanemarimo kulturne i socioekonomske čimbenike koji determiniraju sudjelovanje. ANA ĐORDIĆ, stručnjakinja za osnovnoškolsko i srednjoškolsko filmsko obrazovanje – koje mora biti shvaćeno kao jedino sustavno rješenje, vodimo li se pretpostavkom da ono primarno barem nominalno počiva na tezi jednake dostupnosti sadržaja – u radu se zaokuplja pojmovnim i inim zavrzlamama u važećim nastavnim programima iz kojih proizlazi istiskivanje filma kao samostalnog sadržaja, što se posljedično reflektira na kasnija očekivanja publike.

— Izostanak filmskoedukativnih politika može itekako negativno utjecati na oblikovanje publike, a time i na filmsku produkciju i na kulturu općenito. Danas se već postavlja pitanje za koga će se snimati dugometražni filmovi u skorije vrijeme. Još 1960-ih MIROSLAV VRABEC pisao je o tome da filmska produkcija ovisi o publici, da je obrazovanje itekako odgovorno za kulturu, a da se edukacijom filmske publike 'rješava u neku ruku sudbina filmske umjetnosti' – objašnjava Đordić.

Iz tog ugla možemo tumačiti činjenicu da manje zahtjevni filmovi inercijom zadobivaju veću pažnju – naprosto iziskuju manji intelektualni i emocionalni angažman, pri čemu ne smijemo zanemariti ni činjenicu bazične informiranosti, bez koje publika, a posebno mlada, u suvremenoj medijskoj zasićenosti ne posjeduje alat za diferencijaciju sadržaja. Iako se stanju obrazovnog sustava čini kontradiktorna činjenica komercijalne uspješnosti dječjih filmova, ne treba previdjeti moment zabave, pa ni grupnih posjeta, što sigurno pridonosi stvaranju navike odlaska u kino, no ona bez paralelnog razvijanja svijesti o konotacijama viđenog ostaje neproduktivna. Pažnju pritom treba usmjeravati i na prostore prikazivanja, od nezavisnih i lokalnih do tržišno orijentiranih, i osvijestiti varijacije kino iskustva koje odatle proizlazi. Nije dovoljno razumjeti filmski jezik, nego i njegovo reverzibilno uvjetovanje kontekstom nastanka i prikazivanja.

Gledanost domaćeg filma direktno je povezana s brojem nezavisnih kina i pratećim repertoarom. U Hrvatskoj postoji mreža nezavisnih kinoprikazivača koji su se ustalili po provedenoj digitalizaciji, međutim njihov je rad ovisan o individualnom angažmanu voditelja

— Itekako postoji interes za umjetničke dokumentarce, filmove-eseje i razne hibridne inačice, no da bi se u ovo doba nasrtljivih algoritama i poplave raznih zavodljivih, ali suštinski ispraznih *contenta* doprlo do publike, potreban je rad na filmskoj edukaciji od najranije dobi te itekakvo povećanje financijskih potpora za audiovizualne programe. Grad Zagreb napravio je veliki iskorak s impresivnim povećanjem ovogodišnjeg budžeta za kulturu, međutim HAVC i dalje kaska – usprkos povećanju potpora za proizvodnju filmova, budžet za komplementarne djelatnosti u koje pripadaju programi filmskog obrazovanja, festivala i kina, godinama stagnira uz minimalna povećanja, koja su neprimjerena općem poskupljenju troškova proizvodnje programa. To je apsurdno s obzirom na to da su filmski festivali, kina i razni edukativni programi upravo mjesta na kojima proizvedeni filmovi ulaze u komunikaciju s publikom i potreban je golem trud za njihovu adekvatnu reprezentaciju – naglašava DINA POKRAJAC, voditeljica Dokukina KIC, specijaliziranog kina koje odavno mijenja

Velika sam protivnica podcjenjivanja publike i mislim da je iznimno važno boriti se za filmove koji od gledatelja zahtijevaju određeni trud i angažman. Gledatelj nikad nije pasivni konzument nego aktivni stvaratelj sadržaja – ističe Dina Pokrajac

kulturnu sliku Zagreba, popratnim programima svrhovito upotpunjavajući osnovnu prikazivačku liniju.

Pokrajac uviđa problem u jednoobraznim distribucijskim i prikazivačkim politikama, okrenutim najsigurnijim rješenjima, da bismo se vječno vraćali na pitanje (ne) dostupnosti filmova jednom kad završe festivalski život. Sve to opstruira smisleni razgovor i upućivanje na filmska djela, kad ona sama najčešće nisu ili su teško dostupna. Dijelom je odgovornost na programerima, koji bi trebali imati strukturiranu ideju što i zašto prikazati.

— Upravo u tome leži krucijalni značaj kinotečnih i stručno kuriranih programa koji skrbe o filmovima, ukazuju im prije nego potrebnu pažnju i kontekstualiziraju ih na adekvatan način kako bi u eri instant gratifikacije ipak ostvarili trajnu kulturnu vrijednost. To je recimo smisao programa 'Hall of Fame – Vodič kroz povijest svjetske dokumentaristike' koji provodimo u Doku kinu – kaže Pokrajac.

O BRAZOVANJE publike se dakle produbljuje kreiranjem relevantnog i dostupnog programa, a odatle proizlazi nužnost osiguranja kulturne infrastrukture i njena premrežavanja s uređivačkim politikama zasnovanim na inkluzivnosti, svojevrsnom otporu invazivnim tržišnim mehanizmima, najočitijim u prevlasti multipleksa koji filmu pristupaju isključivo kao utrživom proizvodu. Stoga je jasno da će u tako postavljenim odnosima biti marginaliziran svaki zahtjevniji sadržaj, ali i manje atraktivni lokalni kontekst prezentiran kroz domaći film, za koji logika nalaže da s lokalnom publikom najbolje korespondira. No da bi do susreta uopće došlo, potrebno je nadići uspostavljene predrasude. Zagreb kao kulturno središte najpreciznije reflektira kulturne politike, a tu će se uspostavljene korelacije prirodno prelijevati na druge sredine. Međutim, i sâm zakinut za prikazivačke prostore, funkcionira na ivici održivog – preobražavajući se u plastični izraz društvene nebrige za nacionalnu kinematografiju i kinoprikazivaštvo kao njen integralni dio.

— Hrvatski filmovi po gledanosti ne zaostaju mnogo za europskima, a njihova popularnost ovisi o sličnim parametrima. Najbolju pošećenost redovito imaju filmovi koji u distribuciju dolaze praćeni međunarodnim uspjesima i izvrsnim kritikama. Ove godine u Kinoteci izvrsnu su gledanost imali 'Samo kad se smijem' VANJE JURANIĆ i 'Snajka: Dnevnik očekivanja' TEE VIDOVIĆ DALIPI. Intrigantna tema, odlična medijska pokrivenost i autori (redatelji, akteri, glumci), koji su bili dosta prisutni u medijima i angažirani na društvenim mrežama – sve je to pomoglo da u kino dođe i publika koja inače ne prati tzv. art i festivalske filmove – zaključuje MARIO KOZINA, voditelj Kinoteke, trenutno jedinog stabilnog zagrebačkog kina orijentiranog na nezavisni europski i hrvatski film.

— Treba imati na umu da dobra gledanost u nezavisnim kinima ne znači nužno velike brojke na nacionalnoj razini. Film koji izazove veliki interes u Kinoteci ili ostalim nezavisnim kinima ne doseže nužno i proporcionalno visoke brojke u multipleksima, što upućuje na segmentaciju publike, tj. činjenicu da publika koja posjećuje nezavisna kina nije identična onoj koja posjećuje komercijalna kina – dodaje Kozina.

Iz toga jasno proizlazi da do pomaka percepcije može doći isključivo aktivnim angažmanom dionika na svim razinama, ne bi li se razjedinjene sastavnice povezale prema oblikovanju smislene kinoprikazi-

vačke atmosfere. Ključno je tretiranje nezavisnih kina kao prostora zajednice čija je uloga također biti obrazovni faktor sredine u kojima djeluju.

— Moderno gradsko kino treba biti aktivan i dinamičan prostor koji je otvoren za sve i uzima inkluzivnost kao svoj kredo. Odlazak u kino mora se tretirati kao poseban doživljaj – gledanje filmova nadopunjuju edukacija, druženje i interakcija s publikom. Gledatelji u tom prostoru, trebaju imati aktivnu ulogu te i sami postati sudionici i sukreatori umjetničkih događaja i prosudbe umjetničkog djela. Kako bi kino postalo mjesto u kojem mlađe generacije filmofila

Dina Pokrajac
(Foto: Igor Šoban/PIXSELL)

formiraju svoj filmski ukus i svjetonazor mislim da je itekako poželjno i dobrodošlo osvježavanje filmskog kanona i njegovo obogaćivanje djelima autora i autorica koji su dosad bili zapostavljeni i zanemarivani – zaključuje Pokrajac.

Jasno je da je pojam gledanosti domaćeg filma direktno povezan s brojem nezavisnih kina i pratećim repertoarom. U Hrvatskoj postoji mreža nezavisnih kinoprikazivača koji su se ustalili po provedenom zahvatu sustavne digitalizacije, međutim njihov je rad u najvećoj mjeri ovisan o individualnom angažmanu voditelja. Naravno da HAVC nudi niz potpora, ali diljem zemlje možemo uočiti identične programske odluke, stoga se teško oteti dojmu da se radi o liniji manjeg otpora i preuzimanju gotovih rješenja. Predsjednica upravnog odbora Kino mreže, DANIJELA FABRIC FABIJANAC, rješenje za aktiviranje publike vidi u 'marketinškim strategijama kao što su ciljano oglašavanje, suradnja s lokalnom zajednicom, posebne projekcije s filmskom ekipom, prikazivanje na festivalima... No sve to iziskuje dodatna financijska sredstva koja mala kina često nemaju'.

Iz HAVC-a na sličnom tragu ističu: 'Velik dio resursa unutar institucije usmjeren je na promociju domaćeg filma – i to kroz različite platforme i kanale komunikacije. Pomno pratimo svaki domaći film, osmišljavamo kampanje kojima bismo otvorili novi prostor u javnosti za domaći film, pratimo i podržavamo početak kino distribucije te već

Mario Kozina (Foto: Saša Mišević/PIXSELL)

Ana Đorđić (Foto: Samir Cerić Kovačević/Filmska nastava)

petu godinu zaredom (od 2020.) provodimo Javni poziv za kino distribuciju tj. financiramo neophodne troškove za promociju uoči početka kino distribucije.'

Koliko god oslanjanje na marketinške kanale nije zanemarivo, ono ne može zamijeniti kvalitetan i svrhovito osmišljen sadržaj, niti treba biti glavna spona prema potencijalnoj publici. Naprotiv, bez poticanja imaginacije i proširenja iskustva gledanja, u najboljem će se slučaju održavati *status quo*. Marketinški novogovor proizlazi iz diskursa oprečnog ideji slobodnog uključivanja, a najčešće mu izmiče suština – što gledanost uopće znači i kome doprinosi ako se sadržaj ne komunicira niti prerađuje. Na kraju, nije li pomicanje perspektive makar i jednog gledatelja legitiman cilj, posebno kad je riječ o javno sufinanciranom sadržaju? Navedena je pitanja nužno postavljati želimo li razoružati argumentaciju o gledanosti kao premoćnom kriteriju, kakvu u javnosti nerijetko možemo čuti od dijela aktera. Dekontekstualizirane rasprave svedene na kvantitetu postaju kontraproduktivne ako ne uvažavaju paralelni razvoj komplementarnih aspekata filmske kulture.

— Velika sam protivnica podcjenjivanja publike i mislim da je iznimno važno boriti se za tzv. zahtjevne filmove, filmove koji neće gledatelje osvojiti na prvu loptu već zahtijevaju od njih određeni trud i angažman. Gledatelj nikad nije pasivni konzument nego aktivni stvaratelj sadržaja. No da bi mogao

Danijela Fabric Fabijanac (Foto: Vjeron Žganec Rogulja/PIXSELL)

stvoriti utemeljeno mišljenje on mora raspolagati određenim alatima – upravo tu leži neprocjenjivost društveno-humanističkog obrazovanja koje se danas obezvrjeđuje kao nepotrebno te adekvatne kontekstualizacije o kojoj kustosi i programeri moraju voditi računa, pogotovo kad rade s mladima – potentira Dina Pokrajac.

U borbi protiv sveobuhvatne komercijalizacije, koja se u krajnjoj točki svodi na kulturni provincijalizam, jedini korektiv ostaje koherentan institucionalni okvir podržan od izvaninstitucionalnih inicijativa, koji u skladu s javnom funkcijom preoblikuju zajedničku kulturnu stvarnost. ■

Zona interesa (r: Jonathan Glazer)

(2023.)

Idila uz tvornicu smrti

PIŠE Damir Radić

Predvidivost zla

Izvedbeno kompetentno djelo previše rađeno po špranci

PRIGE desetak godina tematiziranje zloglasnog nacističkog logora Auschwitz iz perspektive (fiktivnog) pripadnika *sonderkommando* oduševilo je svjetsku filmsku javnost. S pravom, jer 'Saulov sin' debitanta LÁSZLA NEMESA pružio je možda najoriginalniji tretman Holokausta u filmskoj povijesti – spoj klaustrofobičnosti i kaotičnosti logorske egzistencije fascinantno je ostvaren intrigantnom redateljskom koncepcijom sužene slike i kamere 'slijepljene' za protagonista. Daleko od toga da je Nemes 'izmislio' te stilske postupke, no njihova svježija primjena u konkretnom kontekstu polučila je inovativne rezultate. Sa sličnim je hvalospjevima dočekana i aktualna 'Zona interesa' mnogo iskusnijeg JONATHANA GLAZERA (jednog od najuglednijih režisera muzičkih videospotova s malim, ali cijenjenim dugometražnim filmskim opusom), uradak koji problematici Auschwitza pristupa iz sasvim druge perspektive, one njegova (stvarnog i zloglasnog) zapovjednika RUDOLFA HÖSSA i njegove obitelji. 'Zona interesa', adaptacija romana MARTINA AMISA, kao da je svjesni kontrapunkt 'Saulovom sinu' – namjesto radikalne grozničavosti logora pruža smirenost življenja u njegovoj neposrednoj okolini, namjesto neprestanog hoda po rubu života i smrti ljudi svedenih na najrudimentarniju psihobiologiju te donosi gotovo idilu malograđanske obitelji. No bez obzira na panegirike, Glazerov film manje je dojmljiv od Nemesova. Dok je mađarski debitant znanim stilskim postupcima u novom kontekstu postigao dotad neviđen pogled na Holokaust i konkretno Auschwitz, engleski sineast ostvario je film koji je i stilski i tematsko-značenjski predvidiv, do te mjere da se čak može reći kako se sastoji od nizanja stereotipa. Da ne bude zabune, Glazerovi motivski stereotipi temeljeni su na stvarnosti, ili barem onom što se na temelju dosadašnjih spoznaja čini stvarnim, a njegovi stilski izbori izvedeni su sa suverenom kvalitetom. Međutim, postavlja se pitanje

treba li umjetničko djelo koje se referira na tzv. izvanjsku zbilju dati prednost njoj, njezinom vjernom oslikavanju, ili specifičnom umjetničkom kontekstu u kojem nastaje i koje ima svoju autonomiju i logiku. Konkretno, film 'po difoltu' prikazuje Hössa (i njegovu suprugu) kao ogledan primjer isprva kontroverzne, ali potom općeprihvaćene teze HANNAH ARENDT o banalnosti zla, i sve je tu onako kako se očekuje da bude – malograđanština, birokratizam, ljubav prema životinjama, međusobno distanciran odnos supružnika koji su 'mehaničke' osobe. Također očekivano, logor i njegove strahote prisutni su isključivo putem zvukova (i pokoji logorašice na radu u kući Hössovih); također očekivano – sve se prikazuje u širim planovima statičnom distanciranom kamerom uredno komponiranih kadrova. Sve je to, ponavljam, vjerojatno jako blizu istini zbilje i sve je suvereno stilski realizirano, ali je umjetnički dosadno. Zašto? Jer je potpuno predvidivo. Jedina odstupanja od sheme zbivaju se na početku filma koji starta toliko neuobičajeno dugim crnim *blankom* da se i iskusniji gledatelj mora zapitati je li prilikom projekcije došlo do tehničke greške. Simbolička funkcija tog postupno ozvučenog crnila prilično je jasna, kao i svijeta koji sredinom filma crvenilom oboji kino platno, a nešto manje je moguće razabrati onu scenu u negativu u kojoj djevojčica u zemlju zakapa jabuke, dok se na samom kraju poseže za prožimajućim supostavljanjem igranog i dokumentarnog. Ti eksperimentalni trenuci funkcioniraju kao začim dominantnog hladnog objektivizma, ali i upućuju na to da je autor mogao biti 'češći' i intenzivniji u tom smjeru, pa bi mu i film bio svježiji. Ovako, rezultat je djelo čijoj se izvedbenoj kompetentnosti mora odati priznanje, ali koje je previše rađeno po špranci da bi mu se – barem je tako s ovim gledateljem – iskreno zapljeskalo. ■

Sven Klobučar: Živio tamničar!

(Galerija AŽ, 16. veljače – 12. ožujka)

Crteži koji promatrača hvataju u klopku (Foto: Sven Klobučar)

PIŠE Bojan Dmitrović Krištofić

Smijeh u šumi strave

Šumu umjetnik rabi kao pozornicu graničnog mjesta između života i smrti

KAD su posrijedi tzv. tradicionalni ili, možda prikladnije rečeno, povijesni mediji likovne umjetnosti, poput crteža, slikarstva i različitih varijanti grafike, u polju hrvatske i regionalne scene koja se kreće manje ili više uobičajenim galerijskim i muzejskim prostorima nije sasvim lako naići na autentičnu umjetničku poetiku, na posve samosvojnu stvaralačku ličnost. No SVEN KLOBUČAR, zagrebački autor s dubrovačkom adresom (rođen 1981.), upravo je taj, samonikli umjetnik, neovisno o njegovom zvanju akademskog kipara. Njegov vrlo produktivan noviji rad obuhvaća serije crteža i slika, izložbene ambijente, umjetničke knjige, ilustracije slikovnica i priča, vlastitu prozu, pa čak i eksperimentalni horor-film u nastajanju, u suradnji s redateljem DAVIDOM LUŠIČIĆEM. Na istom mjestu gdje je prošle godine snimljen dio materijala za taj film, u zagrebačkoj Galeriji Ateljera Žitnjak, Klobučar se do 12. ožujka predstavlja izložbom 'Živio tamničar!', koja posjetitelje nezadrživo uvlači u zastrašujući okoliš za autora već prepoznatljive Jagorove šume, što je ujedno i materijalni i duhovni prostor priče filma koji se iščekuje.

Izvornost i – ne samo u lokalnim okvirima – jedinstvenost Klobučarove poetike očituje se u načinima na koje je bogato nasljeđe gotičke proze, romantičarskog svjetonazora te simbolističkog slikarstva i grafike 19. stoljeća spojio s egzistencijalističkim *Weltschmerzom* druge polovice 20. stoljeća, odnosno s postmodernim obradama povezanih motiva u suvremenoj popularnoj kulturi, s naglaskom na horor-film i stripove. No pesimizam koji prožima svemir odavno ispražnjen od unutarnjeg smisla kao utjelovljenja Boga, zahvaljujući nezaustavljenom, pozitivističkom napretku, Klobučara ne potiče na nihilizam; naprotiv, potaknuo ga je na oblikovanje samosvojnog fatalizma s ironijskim tonom, što rađa specifičan humor. Na tom tragu, koristeći crteže i slike različitih di-

menzija, od malih kao bilježnice do platna razapetih na zidnim ramama, te mural naslikan na središnjem zidu prostora baš za potrebe izložbe, Klobučar je u Galeriji AŽ raznolikim likovnim sredstvima nastavio svoju priču o zlom doktoru Kleu Schubertu, voditelju umobolnice u Jagorovoj šumi, i njegovim osebujnim pacijentima. U ovom su se nastavku, izgleda, oni napokon uspjeli osloboditi njegovog nemilost stiska, spaliti ludnicu (a s njome, čini se, i samog dr. Schuberta... Ili možda ne?) i pobjeći u šumu, što je stanje koje umjetnik rabi kao pozornicu oslikavanja njihovog graničnog mjesta između života i smrti, između opipljivog svijeta i onostranosti.

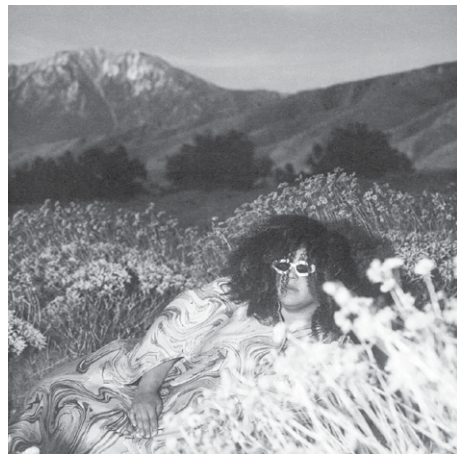
Groteskni likovi tih nesretnika, pogubljenih u neprijateljski nastrojenom šumskom okolišu, s jedne strane posjetitelje galerije mogu nagnati na smijeh, kao što bismo se nasmiijali protagonistima horora koji se sveudilj upinju preživjeti (mi znamo) bezizlaznu situaciju; ali, smijeh nam ubrzo zapinje u grlu jer shvaćamo da smo upravo mi, dokoni promatrači umjetnosti, ti koji su iznutra uhvaćeni u klopku, na korak do ludnice ili izvan nje, svejedno je. Unutar Klobučarove umjetnosti, taj posve ljudski paradoks se rješava karakteristično likovnim kvalitetama njegovog rukopisa, jer likove i pejzaže oblikuje tako da si kao promatrači izvanrednih mu djela ne možemo pomoći, a da prema stanju koje je i sasvim naše vlastito ne usvojimo izražen autoironični stav, što je oslobađajuće. Smijajući se Klobučarovim živim mrtvacima ili neživim ludacima, bez zadržke se smijemo sami sebi. Priznajemo si: pošandrcali smo! Neumorni umjetnik je u međuvremenu već skrojio idući nastavak priče, 'Dobrodošao među poražene', čija se izložba može doživjeti od 1. ožujka u Galeriji sc-a, gdje ćemo, možda, saznati hoće li ih duga ruka dr. Schuberta uspjati pohvatati ili neće. ■

PREPORUKE: MUZIKA

Brittany Howard:
What Now

(Island)

PJEVAČICA BRITTANY HOWARD zapazena je kroz svoj rad s bendom Alabama Shakes, a njihove hvaljene retro stilizacije nadogradila je na samostalnom debiju 'Jamie' iz 2019. 'What Now' obogaćuje autobiografski soul tog albuma još kompleksnijim ritmičkim rješenjima koja brišu granice između psihodeličnog rocka, soula, housea i hip-hopa. Propulzivna ritam sekcija gura jedinstveni vokal neprekidno naprijed, prema katarzi koja je aranžmanski uvijek nagoviještena, ali namjerno nikad isporučena do kraja. 'What Now' poigrava se iznimnom vokalnom dinamikom i očekivanjima izvedenima iz pamet-

nog korištenja utjecaja. Howard se referira na PRINCEA, STEVIEJA WONDERA, LAURYN HILL, Outkast i još niz afroameričkih izvođača koji su istraživali granicu između opipljive senzualnosti i tehnoloških, pa čak i utopijskih rješenja. Nije stoga nimalo čudno da album istodobno zvuči drevno i futuristički. Žudnja i želja ovih pjesama upakirana je u organsko-mehanički *groove* stvoren da svojom sporom ljepljivom upornošću poremeti percepciju vremena i prostora.

Chelsea Wolfe:
She Reaches Out to She Reaches Out to She

(Loma Vista)

NOVI album goth/folk/metal kantautorice CHELSEA WOLFE kao da predstavlja inverziju emocionalnog svijeta 'What Now'. Ritam je ovdje također središte zvučne slike. Produkcija iskusnog DAVEA SITEKA iz TV On the Radio naglašava niz malih slojeva i šumova koji sprječavaju da stilizirana monotonija prijede u nehotičnu dosadu. Međutim, dok 'What Now' slavi prkosnu, životnu ljudskost, 'She Reaches Out to She Reaches Out to She' razmatra polako raslojavanje psihe stilom koji spaja *new age* ezoteriju i mračnjaštvo američke gotike. Navedeno oduvijek predstavlja jezgru autoričinog izričaja, a sve je zaokruženo lavkraftijanskim kozmičkim hororom koji služi kao spoj dviju naizgled nespojivih polovica poetskog izričaja. Wolfe je u pravilu najbolja kad svoje ogoljele kantautorske instinkte nadgradi i nadjača slojevitim, agresivnim i masivnim aran-

žmanskim nadogradnjama. Pjesme poput 'The House of Self-Undoing' ili 'The Liminal' po količinama atmosferskog, evokativnog zvučnog dizajna prilaze stilističkim majstorima forme kao što su Nine Inch Nails ili Portishead. Uz sve pohvale za konzistentnost

stila i ugođaja, treba istaknuti da uz album poput ovog ipak s lakoćom može stajati i ona dobro poznata napomena vezana za horor filmove – nije za one slabijeg srca.

Helado Negro: *Phasor*

(4AD)

OSMI album ROBERTA CARLOSA LANGA, poznatijeg pod imenom HELADO NEGRO, također je naslonjen na ritam kao izvorište zvučne slike, a njegovo miješanje folk kantautorstva, eksperimenata s analognim sintesajzerima i pop instinkta istodobno priziva u sjećanje tropicaliju šezdesetih, zaigranu pop psihodeliju Animal Collectivea i melankoliju VANA MORRISONA iz faze 'Astral Weeks'. Na većini ovih pjesama Lang polazi od sirovih zvukova starinskog sintesajzera koje polako oblikuje u osunčane, blago melankolične

pop pjesme. Uvodna 'LFO (Lupe Finds Oliveros)' predstavlja svojevrsni manifest cijelog albuma, energičnu, nadahnutu posvetu PAULINI OLIVEROS i LUPE LÓPEZ, ikonama rane elektronske i amplifikacijske tehnologije. Ako postoji neka temeljna mana u konceptu ovog albuma, ona se ponajprije odnosi na to da Lange do kraja albuma ne uspijeva doći do euforičnog udara koji bi parirao onom iz te tri prve udarne minute. No i bez toga, 'Phasor' je dopadljiv, ali i ekscentričan album koji svog autora predstavlja kao rijedak spoj intuitivnosti, mašte i čiste vještine baratanja pop formatom. Preporuka za one željne manje predvidljive atmosferske glazbe, sposobne za zahtjevno balansiranje na granici između aktivnog i pasivnog slušanja.

■ Karlo Rafaneli

Književnik i dramaturg,
dobitnik Nagrade za dramsko
djelo 'Marin Držić' za 2023.

ESPI TOMIČIĆ Život pokušavam domisliti kroz različite oblike suočavanja

Ministarstvo kulture i medija ovih je dana objavilo rezultate natječaja za Nagradu za dramsko djelo Marin Držić za 2023., a prvo mjesto pripalo je vašem tekstu 'Tuđe topline'. Stručno povjerenstvo apostrofira 'iskrenu i bespoštedno ogoljavajuću ispovijed' njegovih dramskih lica, što nije daleko od opisa koji se vezuje uz vaše pisanje općenito. Kako vi vidite ovaj tekst u svojem opusu?

Mislim da je ovo prvi tekst u kojem se unutarnji svijet lika ne bavi traumama, odnosno opraštanjem i imaginiranjem mogućeg oprosta već ga zaista proživljava. Čini mi se da sam njime ušao u novu fazu pisanja i da je to nekako u skladu s godinama. Likovi se više ne bave onime što je bilo već onime što jest. To je svakako posljedica mojeg odlaska, sad već godinama, na psihoterapiju i zapravo promišljanja smisla. Osjećam se kao da sam se vratio u stanje u kojem sam bio onda kad tek spoznamo život, ali sada ga pokušavam domisliti kroz različite oblike suočavanja. Mislim da sam zagrebao u egzistencijalizam iz potrebe da domislim što je to što mene čini živim. Kao netko tko ne vjeruje u Boga pokušavam svim snagama vidjeti koje su to pojave u toku života koje me čine živim ili mi daju smisao. I onda se to u dramskom tekstu suptilno provlači kroz ovdje i sada, iskustvo koje likovi proživljavaju svojom prisutnošću u vremenu koje se upravo događa. Možda se to sve ni ne čita, ali to mi je bilo polazište pisanja.

Između vašeg prvog 'Držića' i ovog najnovijeg, ukupno trećeg, stalo je pet tektonskih godina. Kako su one potresle i rastresle vaše pisanje?

Prošao sam puno faza u tematskom smislu, ali ono ključno što se dogodilo u tih pet godina je svakako samodisciplina i pisanje po narudžbi. Kako mi je u pet godina pisanje počelo donositi i kruh na stol, morao sam mu pristupiti kao poslu, a to znači da ne pišem samo onda kada ja želim i što želim

Foto: Robert Anić/PIXSELL

već i onda kad moram, odnosno kad sam za to plaćen. Bilo je tu mnogo blokada, borbi i suočavanja s vlastitim krizama jer nisam mogao uvijek polaziti iz potrebe za stvaranjem, ali to promatram kao testiranje struke i, na kraju, odluku da je pisanje ipak posao, a ne potreba i to mi je bilo teško prihvatiti.

Vaše se djelovanje nikako ne može svesti na sferu intimnog poniranja – materijalni uvjeti su uvijek tu, kao u kolektivu Arbajt. Kakvi su oni u slučaju dramaturga mlađe generacije?

Mogao bih sad jako puno pisati kritika o tome, ali zapravo ću ovaj prostor iskoristiti kako bih ukazao na strukovni cjenik koji je direktno utjecao na radnička prava dramaturga. Svakako je teško ući u svijet rada nakon završenog fakulteta, ali kad mu pristupimo, imamo svoju strukovnu organizaciju SPID (Savez scenarista i pisaca izvedbenih djela) koja je učinila više nego itko za naše honorare i uvjete. Kolektivno organiziranje i mukotrpan rad određenih kolega i kolegica se pokazao kao uspješan način borbe za bolje uvjete. Upravo mi je cjenik koji su kolegice napravile omogućio da postavljam uvjete svoga rada i da od tog rada živim. Hvala im na tome.

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

'Bez smrti u Veneciji', p(r)oziva otvoreno pismo koje je ovih dana objavio Art Not Genocide Alliance tražeći da se izraelski paviljon isključi iz ovogodišnjeg Venecijanskog bijenala. Potpisnici – njih 17.000 u trenutku pisanja ovog ulomka – jasno poručuju da je sudjelovanje države koja čini zvjerstva nad palestinskim stanovništvom neprihvatljivo.

■ L.P.

Izraelski paviljon u Veneciji (Foto: Orietta.sberla/Wikimedia Commons)

Autorska strava

Promjene kroz koje glazbena industrija prolazi u doba pada prodaje fizičkih izdanja i prevlasti streaminga i društvenih medija u središte stavljaju lukrativnost autorskih prava. Od svega najviše profitiraju investitorske i tehnološke tvrtke, a ne sami izvođači

AUTORSKA prava, licenciranje i *publishing* važan su aspekt glazbene industrije od samih njenih početaka. Nakon što je glazba čitavu drugu polovicu 20. stoljeća počivala na prodaji fizičkih nosača zvuka, razvoj interneta i digitalnih tehnologija uzrokovao je to da je primat ponovno preuzela lukrativnost autorskih prava. Time je glazbena industrija napravila svojevrsni puni krug, s obzirom na to da je započela prodajom notnih zapisa i prava na njihovo korištenje i izvođenje puno prije nego je snimljena glazba postala njen glavni oslonac.

Postoje dvije osnovne vrste intelektualnog vlasništva nad autorskim pravima za svaku snimljenu pjesmu. Svako od tih prava vlasnici mogu licencirati, prodati, dodijeliti i na drugi način iskorištavati na razne načine. Prva vrsta vlasništva odnosi se na autorsko pravo na samu kompoziciju, odnosno tekst i melodiju koji sačinjavaju pjesmu. Ta vrsta vlasništva poznata je kao glazbena kompozicija i spada u ono što se naziva *publishing*, a najčešće je predočena u

formi notnog zapisa i teksta pjesme. Druga vrsta intelektualnog vlasništva odnosi se na zvučni zapis izvedbe nekog autorskog djela, a najčešće se naziva glavnom snimkom ili masterom. Mastera može biti više, ali su povezani glazbenim kompozicijama i izdavačkim pravima jer se radi o različitim snimkama istih pjesama. Glazbene kompanije ili investitori kupuju kombinaciju master i *publishing* prava, a njihova kupnja može biti ograničena ugovorom. Vlasniku mastera isplaćuju se tantijemi kad god se ta snimka proda (na fizičkom mediju poput vinila i CD-a ili u digitalnom obliku) ili reproducira (putem *streaminga*, radija, korištenja u audiovizualnim djelima itd.). Budući da snimljena skladba sadrži melodiju i tekst pjesme, vlasniku *publishing* prava plaća se kad god se bilo koji master koji sadrži skladbu proda ili reproducira.

U kontekstu opisanih promjena kroz koje glazbena industrija prolazi, sve češće dolazi do sukoba između koncepta i interesa njenih novih i starih predstavnika. Primjerice, tvrtka Songtradr, specijalizirana za licenciranje glazbe na globalnoj razini, svojom je

prošlogodišnjom akvizicijom Bandcampa, koja je odmah donijela rezanje broja radnih mjesta i nepriznavanje sindikata, preplašila nezavisne izdavače i izvođače diljem svijeta koji su toj nekadašnjoj meki nezavisne glazbe na internetu vidjeli spas od nepovoljnih uvjeta *streaming* servisa, kao i alternativni izvor distribucije fizičkih izdanja. Songtradr je odmah najavio da je budućnost platforme u pojačanom licenciranju i sinkronizaciji za vizualne medije. Kako će se platforma dobrim djelom oslonjena na fanatičnost autora i publike nišnih i u komercijalne svrhe teško uklopivih žanrova uklopiti u ovakav poslovni plan, tek trebat će vidjeti.

Kod nas pažnju svako malo izazove diskografska kuća Croatia Records, koja pak kao sljedbenica Jugotona raspolaže vrijednim katalogom. Stoga ne čudi da svako malo izbije neki prijemor oko raspolaganja autorskim pravima, poput epopeje o tantijemama BRANIMIRA 'JOHNNYJA' ŠTULIĆA. No dok se u tom slučaju istina gubi u mitomaniji, nostalgiji i nesuvislim istupima autora koji preferira komunicirati stihovima u desetertu, privremeno ukidanje CR-ovog YouTube kanala na zahtjev beogradske tvrtke Connect Network krajem prošle godine teško da može biti suvremeniji primjer promjena u industriji. Connect Network, koji je osnovan 2020. i bavi se zaštitom autorskih prava u digitalnoj sferi, navodi kako zastupa 84 izvođača, a njegovi predstavnici posebno izdvajaju obitelj TOME ZDRAVKOVIĆA, koju su smatrali oštećenom objavljivanjem snimki na spomenutom YouTube kanalu. Od pravnog raspleta te priče zanimljivije je primijetiti kako se radi o pravima na *streaming* izvođača za čiji opus interes nikad nije jenjao, ali je istodobno dodatno potaknut nedavnim filmskim hitom 'Toma' DRAGANA BJELOGRLIĆA, što je indikativno za suvremene trendove u vlasništvu nad glazbenim katalogima.

Navedeni primjeri plastično ilustriraju činjenicu da je u posljednjih nekoliko godina došlo do porasta načina za unovčavanje autorskih prava. Tvrtke za upravljanje pravima na pjesme ulažu u kataloge koji imaju dokazane rezultate i uspjeh na vrhu ljestvica, kojima se nadaju izvući više vrijednosti putem obilježnih *box-setova*, obrada, prodaje prava za korištenje sam-

pleova i upotrebe u viralnim videima te u filmovima, reklamama i televizijskoj produkciji. Uz to, stariji izvođači i njihovi opusi, koji se često nazivaju i *legacy* katalogima, doživjeli su porast pažnje i profitabilnosti. Tome je doprinijela i viralna priroda TikTok, Instagrama i drugih društvenih medija, ali i u ovom tekstu više puta spomenuta sinkronizacija s audiovizualnim djelima, poput televizijskih serija koje stare hitove, a ponekad i kultne favorite izlažu novim generacijama potencijalnih fanova. U posljednjih godinu-dvije pojavilo se na desetke takvih primjera. Pjesma 'Dreams' benda Fleetwood Mac ponovno je zaživjela zahvaljujući viralnom TikTok videu, Nirvanina 'Something in the Way' oživljenja je u emo sinergiji s 'Batmanom' MATTA REEVESA, a 'Running Up That Hill' KATE BUSH završila je u samom vrhu Billboardove ljestvice Hot 100 zahvaljujući opetovanoj upotrebi u četvrtoj sezoni 'Stranger Things' u ljeto 2022., skoro četrdeset godina nakon izlaska. Samim time raste i broj njihovog slušanja na *streaming* servisima, a u nešto manjoj mjeri i broj prodanih fizičkih primjeraka.

Sve navedeno rezultiralo je interesom investitora i osnivanjem brojnih društava za upravljanje *private equity* fondovima, koji su počeli kupovati glazbene kataloge. Trend je započeo 2006. osnivanjem tvrtke Primary Wave i njihovom kupovinom kataloga Nirvane, Hall & Oatesa i JOHNA LENNONA. Sljedilo je osnivanje tvrtki kao što su Round Hill Music, Kobalt Capital i Concord Music Group. Cijela priča je kulminirala 2018. pojavom Hipgnosisa, tvrtke koju vodi MERCK MERCURIALIS, bivši menadžer BEYONCÉ, Pet Shop Boysa, ELTONA JOHNA i Guns N' Roses. Oni su tada kupili šest kataloga, ali i 38 u 2019. godini te 42 u 2020. Nimalo čudno, posljedice te munjevitke ekspanzije brzo su došle na naplatu, pa su prošle godine pod pritiskom nezadovoljnih dioničara, kojima su obećavali 'izvor ulaganja vrjedniji od nafte', najavili prodaju čak 29 kataloga u svojem vlasništvu, prema pisanju New York Timesa. Taj primjer je ujedno i dokaz toga da povećana poslovna aktivnost i likvidnost na tržištu kataloga predstavlja iluziju perspektivne industrije. Investitorske kupnje kataloga, baš kao i *streaming* platforme, preferiraju najpoznatije izvođače čija prepoznatljivost nudi priliku za unosnu prodaju prava. Osim njih, oni koji na koncu najviše profitiraju od autorskih prava su tvrtke koje podupire privatni kapital, kao i tehnološke tvrtke na dioničkom tržištu, a ne sami izvođači, koji, zato što su svoja prava prodali, nemaju mogućnost zarade na eventualnim budućim prodajama, sinkronizacijama i ustupanjima. S druge strane, velika je vjerojatnost da bi se brzina i razmjernost prodaje mogla usporiti ili smanjiti rastom kamata tijekom sljedećih nekoliko godina. Ulagачi će u takvom slučaju vrlo vjerojatno i dalje kupovati unosne hit-kataloge, ali će mali izvođači biti još više prepušteni hirovima i procjenama velikih izdavačkih kuća i tvrtkama za upravljanje autorskim pravima. U društvu obilježnom profilerskom klimom kasnog kapitalizma iluzorno je očekivati da bi se financijska dobit koju generiraju katalogi pjesama mogla ponovno uložiti u lokalne ili regionalne glazbene umjetnike i industrije te da bi takva akumulirana vrijednost služila za dobrobit izvođača izvan globalnog *mainstreama*. Ono što pritom najviše zabrinjava je sve veći nedostatak rješenja koje se ne vode dobiti kao jedinim motivom, a s takvim razvojem događaja postoji i realna opasnost da manje-više sva komercijalno distribuirana glazba postane isključivo namjenska i izgubi autonomiju djela koje funkcionira izvan konteksta drugih umjetničkih djela ili medijskih proizvoda. ■

Kapital zanimaju samo najveći
– Naslovnica albuma 'Rumours'
benda Fleetwood Mac (Foto:
Wikimedia Commons)

TV RAŠETANJE

Šok mi bejbi

PIŠE Boris Rašeta

Na Dori je očekivano trijumfirao Baby Lasagna. Napetosti u glasanju nije bilo, pa ju je povremeno priređivala produkcija greškama oko kojih se TV publika silno uzbuđivala. Na internetu su padale teške riječi i tražile se ostavke. A sad čekamo da vidimo imamo li i mi konja za euro trku

Newsroom, N1,
22. veljače, 16:00

PROFESOR PUHOVSKI prokazao je važnu laž koja vlada političkim žargonom – tvrdnju da u Hrvatskoj postoje ‘radikalno lijeve’ stranke. Ona proturječi zdravom razumu. ‘Tu nema ni r od radikalne ljevice’, kazao je profesor. ‘Jedina koja ima veze s ljevicom je KATARINA PEOVIĆ. SDP nije ljevičarska stranka već 15 godina, oni su desno umjerena konzervativna stranka. Ni po čemu nisu ljevica. Njihov potpredsjednik govori da se jedino može bojati svoje žene, što se ne govori. Na brojne domaće ili svjetske teme nisu reagirali na ljevičarski, ozbiljan način. Nisu progurali Istanbulsku konvenciju, pustili su da to napravi HDZ. Nisu bili u stanju progurati lijevu agendu. To je pokušao Možemo!, to radi Radnička fronta... Možemo! je u padu, a Radnička fronta je marginalna.’ U razgovor s ANKOM BILIĆ KESEROVIĆ Puhovski je unio i notu *suspensea*. ‘Pitam se ima li nešto što ne znam jer se PLENKOVIĆ u zadnje vrijeme ponaša kao da im je voda došla do grla i kao da im ide loše i da su ugroženi, što se meni izvana ne čini tako... Relevantni su samo SDP i Možemo! na lijevoj fronti, no odlučili su se deradikalizirati, za razliku od HDZ-a. Ponavljam, prije četiri godine, atmosfera je bila puno gora, a reakcija puno mirnija, što je paradoks’, rekao je Puhovski. Rješenje tog paradoksa saznat ćemo u dogledno vrijeme: ili na izborima ili u nekoj euro-tužiteljskoj akciji.

Dora – prijenos
1. polufinalne
večeri, HRT,
22. veljače, 20:15

PRVA noć Dore bila je razočaravajuća u svakom pogledu – tanašne pjesmice, asketska scenografija, tehničke greške i odsustvo napetosti učinile su prijenos dosadnijavim, što je promijenila tek SEVERINA koja se, na sveopće iznenađenje, pojavila na sceni sa Letom 3. Riječka grupa imala je solidnu pjesmu, ali lošiju od prošlogodišnje

Ovogodišnji i prošlogodišnji
pobjednici Dore (Foto: Marko
Prpić/PIXSELL)

pobjedničke. A i da je bila bolja, koja koristi – čini se da je Baby Lasagna, tj. do jučer nepoznati MARKO PURIŠIĆ, sa ‘Rim Tim Tagi Dim’ siguran pobjednik. Zaboravljeni SAŠA LOZAR pojavio se na krivom natjecanju – bio bi prvorazredna senzacija na festivalu gange i rere jer je zavijao kao planinski vuk! BATTIFIACA i ROBERT FERLIN skrenuli su pažnju na vlastito estradno postojanje i to je bilo sve za prvu večer. Druge polufinalne večeri otklonjene su mnoge poteškoće koje su upropastile prvu (prije svega loš zvuk), ali je sve i dalje ostavljalo dojam seoske priredbe. Baby Lasagna je bolji u spotu nego uživo, premda mu je pjesma euroviziona i vjerojatno će pobrati puno glasova.

Dobro jutro, Srbijo,
Happy TV,
23. veljače, 6:00

NI vaš TV kritičar, koji se u košarku razumije kao Mare u *deviatio penis* i nikada nije pogledao ni jednu utakmicu od početka do kraja, ne može odoljeti čaroliji NIKOLE JOKIĆA. To je bolja zabava od MOIRE ORFEI i Boljšoj teatra. Već nakon par minuta njegove rapsodije – u kongenijalnoj momčadi – moramo zaključiti da je to genij! Ima oči na potiljku i na bokovima, ruku kao Musa Kesedžija, mozak kao Sherlock Holmes. Nikola Jokić vodi Denver kao KARAJAN Berlinsku filharmoniju, a ovoga puta odveo je ekipu do pobjede nad Washingtonom. U toj je utakmici došao do 121. *triple doublea* u karijeri, čime je, kažu znalci, postao treći košarkaš u povijesti koji je to postigao protiv svake NBA ekipe protiv koje je igrao. Prije njega su to uspjeli samo LEBRON JAMES i RUSSELL WESTBROOK. Dečko iz Sombora za pola sata dao je 21 koš, imao 19 skokova i 15 asistencija, dok je iz igre postigao nevjerovatnih 100 posto – deset od deset. Svaka čast! A samo dan kasnije, novi *triple double*, protiv Portlanda. Ljudi moji, pa je li to moguće?

P. S. A onda i treći, uzastopni protiv Golden State Warriors!

RTL Danas,
24. veljače, 19:00

DAJANA Šošić objavila je vijest koja bi na šefa HDZ-a mogla djelovati kao film strave i užasa – liderica Možemo!, SANDRA BENČIĆ, nije otklonila mogućnost da nakon izbora, bez ulaska u Vladu, podrži eventualni kabinet stranaka lijevog centra i – Mosta!? To HDZ stavlja u vrlo neugodan položaj. Koalicijski kapacitet neočekivano se od centra nalijevo proširio i nadesno, pri čemu je zajednički nazivnik jasan – neprijatelji naših neprijatelja naši su prijatelji. PEDA GRBIN zatvorio je vrata Socijaldemokratima, što je razumljiv potez. Ta je stranka funkcionirala kao ‘žetončić’, a nijedno ime s njihove liste nema osobite šanse ući u Sabor. Unutar oporbe postoje neki osobni animoziteti (DALIJA OREŠKOVIĆ – bračni par PULJAK) i neki ideološki (liberali – Radnička fronta), ali zasad se ne čine nesavladivi. Ide li oporba prema okrupnjavanju u dva bloka lijevo od centra s Mostom? Ti nikad nisu bili

djeveruša, uvijek mlada, pak ćemo vidjeti hoće li i treći puta formirati Vladu.

CNN News,
24. veljače, 23:30

NA najcrnji dan naše suvremenosti, zbog kojeg će – kako u Rikardu II. kaže biskup Carlisle – ‘žalost tek doći, a još nerođena djeca na sebi ga osjetit oštro kao trn’ – VICTORIA NULAND daje intervju za CNN, naglašavajući pomoć Amerike Ukrajini koju je Rusija napala prije dvije godine. ‘Većina potpore koju pružamo zapravo se vraća u američko gospodarstvo i obrambenu industrijsku bazu’, rekla je politajnica SAD-a za politička pitanja dodavši da ta potpora ‘pomaže modernizirati i proširiti našu vitalnu obrambenu infrastrukturu uz stvaranje američkih radnih mjesta i gospodarskog rasta. Prvih 75 milijardi dolara stvorilo je dobro plaćene poslove u najmanje 40 država diljem SAD-a, a 90 posto sljedeće tranše učinit će isto’, kazala je. ‘To je najbolje čuvana tajna o američkoj vojnoj pomoći Ukrajini: većina novca troši se ovdje u Sjedinjenim Državama. Sredstva koja zastupnici odobre za naoružavanje Ukrajine ne idu izravno u Ukrajinu, već se koriste ovdje za izradu novog oružja ili za zamjenu oružja poslanog u Kijev iz američkih zaliha’, pisao je Washington Post lanjskog 29. listopada. Isti list nastavlja: ‘U vrijeme kada se obje glavne stranke natječu u osvajanju glasova radničke klase i jačanju proizvodne baze SAD-a naša vojna pomoć Ukrajini čini upravo to – osigurava veliku novčanu infuziju u tvornice diljem zemlje koja izravno koristi američkim radnicima. Također stvara radna mjesta i prilike za lokalne dobavljače, trgovine, restorane i druge tvrtke koje podržavaju tvornice koje proizvode oružje. Identificirali smo 117 proizvodnih linija u najmanje 31 državi i 71 gradu u kojima američki radnici proizvode glavne sustave oružja za Ukrajinu.’ Predsjednik BIDEN poentirao je kako je ulaganje u Ukrajinu ‘pametna investicija koja će Americi donijeti dividende’. Divno je imati takve saveznike.

Dora – prijenos
finalne večeri,
HRT, 25. veljače,
20:17

NA Dori je očekivano trijumfirao Baby Lasagna. Napetosti u glasanju nije bilo, pa ju je povremeno priređivala produkcija greškama oko kojih se TV publika silno uzbuđivala, pa je internet gorio. Padale su teške riječi, tražile ostavke i proklinjalo. Novost u odabiru pobjednika bilo je uključivanje nekoliko stručnih žirija iz stranih država, što bi trebalo pridonijeti dizanju kvalitete, odnosno da naš natjecatelj postane eurovizioniji. Stranci ovoga puta tome nisu mogli doprinijeti jer je pobjednik bio poznat unaprijed (naš ga je stručni žiri prije natjecanja otpisao, pa je Baby Lasagna ušao u igru zato što je stanovita ZSA ZSA odustala). A sad čekamo da vidimo imamo li i mi konja za euro trku. ■

LJETNA ŠKOLA SRPSKOG JEZIKA I KULTURE SAVA MRKALJ 2024.

Za učenike osnovnih škola

Srpsko kulturno društvo Prosvjeta i Vijeće srpske nacionalne manjine Grada Zagreba organiziraju Ljetnu školu srpskog jezika i kulture Sava Mrkalj za učenike osnovnih škola **od 19. do 31. 7.** na otoku Viru. Škola će biti organizirana u dvije grupe učenika po sedam dana.

Prednost imaju učenici 4, 5. i 6. razreda iz mjesta u kojima nije organiziran nijedan oblik školovanja predviđen za srpsku nacionalnu manjinu. Troškove smještaja, ishrane i prevoza od Zagreba do Vira snose organizatori, a trošak puta od mjesta boravka do Zagreba snose polaznici odnosno njihove porodice. Roditelji su obavezni djecu dovesti do Zagreba, odnosno dočekati ih u Zagrebu po povratku s Vira.

Prijave se mogu poslati do 8. marta poštom na adresu SKD Prosvjeta, 'Za Ljetnu školu', Berislavićeva 10. p. p. 9, 10106 Zagreb ili e-mailom na adresu obrazovanje@skd-prosvjeta.hr. Za prijavu je potrebno ispuniti formulare 1 i 2 (suglasnost i anketa) objavljene na Internet stranicama SKD Prosvjeta i zatražiti potvrdu o redovnom pohađanju osnovne škole za dijete (sekretarijat škole ili putem sistema e-Građani). Sve dodatne informacije mogu se dobiti upitom na e-mail obrazovanje@skd-prosvjeta.hr ili na telefon **099 5160 309**.

Broj mjesta je ograničen, a izabrani kandidati bit će obavješteni telefonom do završetka nastavne godine. Netačno ispunjeni, nepotpuni formulari, te prijave poslate nakon propisanog roka neće se uzeti u razmatranje.

Ljetna škola bit će održana u odmaralištu Cvrčak udaljenom 150 metara od mora, s vlastitim dvorištem, bezbednim za igru i boravak učenika. Sobe su višekrevetne s kupatilom. Cilj Ljetne škole jeste da kod učenika probudi dodatni interes i obogati saznanja o kulturi i jeziku našeg naroda, da doprinese očuvanju i razvoju nacionalnog i kulturnog identiteta. Ovakav oblik organizovanog boravka učenicima bi omogućio da steknu nove prijatelje, nova iskustva obogaćena saznanjima o zemlji svojih predaka, svojoj kulturi, jeziku i identitetu.

Za učenike srednjih škola

Srpsko kulturno društvo Prosvjeta i Srpsko narodno vijeće organizuju Ljetnju školu srpskog jezika i kulture Sava Mrkalj za učenike srednjih škola **od 13. do 19. 7.** na otoku Viru.

Ljetna škola namijenjena je učenicima 1., 2 ili 3. razreda srednje škole koji nisu uključeni u redovan program školovanja za srpsku nacionalnu manjinu (model A i B). Mogu se prijaviti učenici koji do dana završetka Ljetne škole, 19. 7. 2024. godine, neće navršiti 18 godina.

Troškove smještaja, ishrane, terenske nastave, pratilaca grupe i prevoza od Zagreba od Vira snose organizatori. Troškove puta od mesta boravka do Zagreba i nazad snose polaznici, odnosno njihove porodice. Roditelji su obavezni da dovedu djecu u zagrebu i da ih po povratku s Vira dočekaju u Zagrebu.

Učenik po dolasku u Zagreb mora biti u pratnji roditelja ili punoljetne osobe koju roditelji ovlaste i o kojoj će obavijestiti voditelja Ljetnje škole blagovremeno, a po povratku sa Ljetnje škole u Zagrebu učenika takođe MORA dočekati roditelj ili punoletna osoba koju roditelji ovlaste i o kojoj će blagovremeno obavijestiti voditelja Škole.

Prijave se podnose do 8. 3. Potrebno je ispuniti formulare 1 i 2 (saglasnost i anketa) objavljene na internet stranicama SKD Prosvjeta (za srednjoškolce) i zatražiti potvrdu o redovnom pohađanju srednje škole za dijete (sekretarijat škole ili putem sistema e-Građani). Ispunjeni formularni dostavljaju se skenirani na adresu elektronske pošte obrazovanje@skd-prosvjeta.hr ili preporučeno poštom na adresu SKD Prosvjeta, Za Ljetnu školu, Berislavićeva 10, p. p. 9, 10106 Zagreb.

Sve dodatne informacije mogu se dobiti na adresi elektroničke pošte obrazovanje@skd-prosvjeta.hr ili na telefon **099 5160 309**.

Broj mjesta je ograničen, a izabrani kandidati bit će obavješteni telefonom do završetka nastavne godine. Netačno ispunjeni, nepotpuni formulari, te prijave poslate nakon propisanog roka neće se uzimati u razmatranje.

Polaznici će biti smješteni u odmaralištu Cvrčak 150 metara od mora, s vlastitim dvorištem, bezbednim za sportske aktivnosti i boravak učenika. Sobe su višekrevetne, s kupatilom.

Cilj Ljetnje škole jeste da kod učenika probudi dodatni interes i obogati i proširi saznanja o kulturi i jeziku srpskog naroda, da doprinese očuvanju i razvoju nacionalnog i kulturnog identiteta. Ovakav oblik organizovanog boravka učenicima bi omogućio da steknu nove prijatelje, nova iskustva obogaćena i proširena saznanjima o zemlji svojih predaka, svojoj kulturi, jeziku i identitetu. Takođe, učenicima koji su već imali priliku da, kao osnovci, učestvuju u radu Ljetnje škole, biće ovo prilika za proširivanje postojećih i sticanje dodatnih znanja o srpskom jeziku i kulturi primerenih njihovom uzrastu.

VSNM ZG

Vijeće srpske
nacionalne manjine
Grada Zagreba

Вієће српске
національної
маньїне
Града Загреб

**SNV
CHB**

